

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

АГЕЄНКО АЛЬОНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.77(477)(043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ А.В. Агеєнко

Науковий керівник:

Євдокімова Олена Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Агеєнко А. В. Кримінально-правова характеристика декларування недостовірної інформації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2023.

У дисертації вирішене наукове завдання, що полягає у розкритті факторів соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; дослідженні об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК; з'ясуванні особливостей застосування покарання за декларування недостовірної інформації; наданні обґрунтованих пропозиції з удосконалення редакції ст. 366-2 КК.

У першому розділі розглянуто фактори соціальної обумовленості криміналізації декларування недостовірної інформації. Визнається, що таке рішення законодавця узгоджується із міжнародно-правовими актами у сфері протидії корупції, з висновками Венеційської комісії, зокрема щодо того, що зважаючи на ситуацію з корупцією в Україні запровадження надзвичайних заходів для її виправлення може бути визнано необхідним і виправданим.

У роботі наголошується на тому, що важливою складовою механізму запобігання та протидії корупції виступають не тільки положення КК, які встановлюють відповідальність за вчинення корупційних діянь, а й приписи, які передбачають відповідальність за діяння, які сприяють корупційним проявам. У той же час мотивами та метою декларування недостовірної інформації у тому числі можуть бути й прагнення особи приховати у її поведінці прояви корупційних деліктів. Наявність цих суб'єктивних факторів внесення недостовірної інформації у декларацію визнається обставиною, що впливає на оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння, та обґрунтовує доцільність його криміналізації. Що ж стосується внесення у

декларацію недостовірної інформації з інших мотивів, то у роботі наводяться аргументи щодо можливості визнання такого діяння малозначним на підставі ч. 2 ст. 11 КК. Втім, такі випадки не мають впливати на загальну оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння.

У другому розділі досліджуються ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК. Родовим об'єктом, кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, пропонується визнавати суспільні відносини у сфері правомірного здійснення (реалізації) службовими особами або особами, що надають публічні послуги, наданих їм повноважень (прав та обов'язків) або використання пов'язаних з ними можливостей. Основним безпосереднім об'єктом декларування недостовірної інформації визнаються суспільні відносини у сфері законодавчо врегульованого порядку подання декларації суб'єктами декларування.

Особливість додаткового факультативного об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, вбачається в тому, що його не конкретизовано. Втім, зважаючи на мету вчинення декларування недостовірної інформації ним можуть виступати суспільні відносини, посягання на які пов'язано з цим діянням, а саме суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти та загальнокримінальні майнові кримінальні правопорушення.

Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, визнається декларація, яка подається особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Визнається, що декларації притаманні усі ознаки предмету кримінального правопорушення (фізична, соціальна, економічна та юридична), до того ж її слід визнавати офіційним документом

документи. У зв'язку з цим під декларацією, як предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, пропонується розуміти офіційний електронний документ, що заповнюється на офіційному вебсайті НАЗК відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» й Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та подається особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на підставі якого здійснюється фінансовий моніторинг способу життя суб'єкта декларування, його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру.

Звертається увага на те, що у Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК, виділено три типи декларацій: а) щорічна декларація; б) декларація при звільненні та в) декларація кандидата на посаду. Втім, наводяться аргументи, що остання не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК.

Обґрунтовується недоцільність притягнення до кримінальної відповідальності у разі зазначення у декларації більшої вартості об'єкта декларування порівняно з його реальною вартістю, а також аргументується доцільність виключення кримінальної відповідальності за невнесення до декларації відомостей про наявність фінансових зобов'язань.

Пропонується замінити у ст. 366-2 КК умовну одиницю обчислення недостовірних відомостей про вартість об'єкта декларування з поняття «прожитковий мінімум для працездатних осіб» на «неоподатковуваний мінімум доходів громадян». З урахуванням співвідношення розмірів «прожиткового мінімуму для працездатних осіб» та «неоподатковуваного мінімуму доходів громадян» вбачається доцільним у разі впровадження останнього, його коефіцієнт збільшити в два рази від розміру, зазначеному в ст. 366-2 КК України.

Доводиться, що обрахунок різниці вартості об'єкта декларування потрібно здійснювати залежно від року подання декларації, а не роком набуття такого майна.

Зазначається, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, містить дві обов'язкові ознаки: діяння та спосіб. Діяння полягає у внесенні недостовірних відомостей. Формою діяння – є активна свідомо-вольова поведінка, тобто дія. Аргументується, що незважаючи на те, що спосіб безпосередньо не зазначений у ст. 366-2 КК, проте його обов'язкова наявність випливає з системно-логічного тлумачення цих кримінально-правових положень. Спосіб вчинення даного діяння полягає у: а) включенні до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна та б) невключення до декларації інформації про реально існуючі об'єкти декларування.

Моментом юридичного закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України визнається наступний день після спливу строку подання виправленої інформації.

Обґрунтовується недоцільність існування обов'язку подавати декларацію для осіб, які обіймають посади у керівних органах політичної партії, фінансували діяльність політичної партії, здійснювали політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами, проте не є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Також наводяться аргументи, що особи, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), не повинні визнаватися суб'єктом декларування недостовірної інформації. Кримінальне правопорушення, передбачене у ст. 366-2 КК, це діяння, пов'язане з корупцією. Якщо ж особа, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігарх), проте не є уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і у той же час порушує чинне законодавство щодо подання звітності про набуті протягом року активи, то

вона посягає не на відносини у сфері службової діяльності, до яких належать корупційні делікти, а посягає на відносини у сфері господарської діяльності.

Визнається, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, характеризується прямим умислом. Суб'єкт декларування усвідомлює, що: а) вносить певні відомості до декларації та б) ці відомості не відповідають реальній дійсності, тобто є недостовірними, та бажає вчинити такі дії.

Мотив та мета у ст. 366-2 КК не передбачені. Втім, обґрунтовується, що вказівка на мету вчинення даного діяння, дозволить додатково обґрунтувати його зв'язок з корупційними деліктами. Дозволить уникнути притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які внаслідок недбайливого або неухважного ставлення до покладеного обов'язку допускають неточності або помилки у внесенні відомостей до декларації про належні їм та членам їхньої родини об'єктів декларування. А також виступить додатковим аргументом на користь визнання суспільної небезпечності цього діяння. У зв'язку з цим пропонується ст. 366-2 КК доповнити положенням наступного змісту: «... з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів».

Досліджуються санкції, передбачені у ст. 366-2 КК. Аналізується доцільність застосування видів покарання у виді штрафу та громадських робіт за декларування недостовірної інформації, особливості призначення покарання за це кримінальне правопорушення. Здійснено аналіз судової практики щодо застосування заходів кримінально-правового характеру за декларування недостовірної інформації, їх видів та підстав.

На підставі проведеного дослідження пропонується нова редакція ст. 366-2 КК.

Робота є комплексним науковим дослідженням цілої низки актуальних та дискусійних питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю за декларування недостовірної інформації. Авторкою розглянуто ряд

концептуальних понять та теоретичних положень, висловлено відповідні практичні рекомендації та пропозиції щодо подальшого розвитку та вдосконалення законодавства у цій сфері. На підставі результатів, отриманих в ході проведеного дослідження, сформульовано низка нових положень, які мають значення для розвитку кримінального права України та є важливими для законотворчої та правозастосовної діяльності. Зокрема, вони можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – як підстава для подальшого вивчення теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; у законотворчій діяльності – для розробки проєктів нормативно-правових актів, у тому числі проєктів законів про кримінальну відповідальність; у практичній діяльності – для кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних декларуванням недостовірної інформації; у навчальному процесі – як матеріал для викладання курсу Кримінальне право України (Особливої частини), підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Ключові слова: кримінальне право; закон про кримінальну відповідальність; кримінально-правова політика; боротьба з корупцією; корупція; корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності; корупційні та пов'язанні з корупцією кримінальні правопорушення; декларування недостовірної інформації; кримінально-правові засоби; покарання.

SUMMARY

Aheienko A. V. Criminal-legal characteristics of declaration of false information. – Qualification research paper on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law". Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2023.

The dissertation solves the scientific tasks of revealing the factors of social conditioning of establishing criminal liability for declaration of false information; studying the objective and subjective signs of the composition of the criminal offense provided for in Art. 366-2 of the Criminal Code; clarifying the specifics of the application of punishment for declaration of false information; submitting substantiated proposals for improving the wording of Art. 366-2 of the Criminal Code.

In the first section, the factors of social conditioning of the criminalization of declaration of false information are considered. It is recognized that such a decision of the legislator is consistent with international legal acts in the field of anti-corruption, with the conclusions of the Venice Commission, in particular regarding the fact that, given the situation with corruption in Ukraine, the introduction of emergency measures to correct it may be deemed necessary and justified.

The work emphasizes that an important component of the mechanism of preventing and countering corruption is not only the provisions of the Criminal Code, which establish responsibility for the commission of corrupt acts, but also the prescriptions, which provide for responsibility for actions that contribute to the manifestations of corruption. At the same time, the motives and purpose of declaration of false information may include the desire of a person to hide manifestations of corruption offenses in his or her behavior. The presence of these subjective factors of entering false information in the declaration is recognized as a circumstance that affects the assessment of the degree of public danger of this act, and justifies the feasibility of its criminalization. As for the entering false information in the declaration for other reasons, the paper presents arguments regarding the possibility of recognizing such an act as insignificant on the basis of Part 2 of Art. 11 of the Criminal Code. However, such cases should not affect the general assessment of the degree of public danger of this act.

The second section examines the features of the composition of the criminal offense provided for in Art. 366-2 of the Criminal Code. It is proposed to recognize

social relations in the sphere of legitimate implementation (exercise) by officials or persons providing public services of the powers (rights and duties) granted to them or the use of related opportunities as the generic object of criminal offenses under Section XVII of the Special Part of the Criminal Code. Social relations in the sphere of the legally regulated procedure for submitting the declaration by the subjects of the declaration are recognized as the main direct object of the declaration of false information.

The peculiarity of the additional optional object of the criminal offense under Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine is that it is not specified. However, depending on the purpose of the declaration of false information, it may be social relations, the encroachment on which is related to this act, namely social relations encroached upon by corruption torts and general criminal property offenses.

The subject of the criminal offense under Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine is a declaration submitted by a person authorized to perform the functions of the state or local self-government in accordance with the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" and the Procedure for Completing and Submitting a Declaration of a Person Authorized to Perform the Functions of the State or Local Self-Government. It is recognized that the declaration has all the characteristics of the subject of a criminal offense (physical, social, economic and legal), moreover, it should be recognized as an official document. In this regard, under the declaration, as a subject of the criminal offense under Art. 366-2 of the Criminal Code, it is proposed to understand the official electronic document that is filled out on the official website of the NACP in accordance with the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" and the Procedure for Completing and Submitting a Declaration of a Person Authorized to Perform the Functions of the State or Local Self-government and submitted by persons authorized to perform the functions of the state or of local self-government, on the basis of which the financial monitoring of the lifestyle of the subject of declaration, his/her income, expenses and obligations of a financial nature is carried out.

Attention is drawn to the fact that in the Procedure for Completing and Submitting a Declaration of a Person Authorized to Perform the Functions of the State or Local Self-government, approved by the order of the NACP, identifies three types of declarations: a) annual declaration; b) declaration upon dismissal and c) declaration of the candidate for the position. However, there are arguments that the latter is not the subject of a criminal offense under Art. 366-2 of the Criminal Code.

The inexpediency of criminal liability in the event that the declaration indicates a higher value of the declared object compared to its real value is substantiated, and the expediency of excluding criminal liability for failure to include information on the existence of financial obligations in the declaration is also argued.

It is proposed to replace the conditional unit of calculation of inaccurate information about the value of the object of declaration in Art. 366-2 of the Criminal Code from the concept of "subsistence minimum for able-bodied persons" to "tax-free minimum income of citizens". Taking into account the ratio of the sizes of "subsistence minimum for able-bodied persons" and "tax-free minimum income of citizens", it is considered appropriate if the latter is introduced, to increase its coefficient by two times from the amount specified in Article 366-2 of the Criminal Code of Ukraine.

It is proven that the calculation of the difference in the value of the object of declaration should be made depending on the year of submission of the declaration, and not on the year of acquisition of such property.

It is noted that the objective side of the criminal offense provided for in Art. 366-2 of the Criminal Code, contains two mandatory features: an act and a method. The act consists in entering false information. The form of act is active conscious-volitional behavior, that is, an act. It is argued that despite the fact that the method is not directly specified in Art. 366-2 of the Criminal Code, however, its mandatory presence follows from the systematic and logical interpretation of these criminal law provisions. The method of committing this act consists in: a) inclusion in the

declaration of the understated value of the object of declaration or false notification about the ownership of such property and b) failure to include in the declaration information about the actual objects of declaration.

The moment of legal completion of the criminal offense under Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine is the day after the expiration of the deadline for submission of the amended declaration.

The author substantiates the inexpediency of the obligation to file a declaration for persons who hold positions in the governing bodies of a political party, have financed the activities of a political party, have conducted political campaigning or held meetings or demonstrations with political demands, but are not persons authorized to perform the functions of the state or local self-government. It is also argued that persons with significant economic and political weight in public life (oligarchs) should not be recognized as subjects of declaring false information. A criminal offense under Article 366-2 of the Criminal Code is an act related to corruption. If a person who has a significant economic and political weight in public life (an oligarch), but is not authorized to perform the functions of the state or local self-government, and at the same time violates the current legislation on reporting on assets acquired during the year, he or she does not encroach on relations in the field of official activity, which include corruption torts, but encroaches on relations in the field of economic activity. It is recognized that the subjective side of the criminal offense under Art. 366-2 of the Criminal Code is characterized by direct intent. The declarant is aware that: a) he/she enters certain information in the declaration and b) this information does not correspond to the actual reality, i.e. is false, and wishes to commit such actions.

The motive and purpose are not provided for in Art. 366-2 of the Criminal Code. However, it is argued that the indication of the purpose of this act will further substantiate its connection with corruption offences. This will make it possible to avoid criminal liability for persons who, due to negligence or inattention to their duty, make inaccuracies or errors in entering information in the declaration about

the objects of declaration belonging to them and their family members, and will also serve as an additional argument in favor of recognizing the social danger of this act. In this regard, it is proposed to supplement Article 366-2 of the Criminal Code with the following provision: "...in order to conceal violations of anti-corruption legislation during the acquisition of assets".

The third section examines the sanctions provided for in Article 366-2 of the Criminal Code. The author analyzes the feasibility of applying the types of punishment in the form of a fine and community service for declaring false information, and the peculiarities of imposing punishment for this criminal offense. An analysis of judicial practice was carried out regarding the application of criminal-legal measures for the declaration of false information, their types and grounds.

Based on the study, the author proposes a new version of Article 366-2 of the Criminal Code.

The work is a comprehensive scientific study of a number of topical and debatable issues related to criminal liability for declaration of false information. Based on the results obtained in the course of the study, the author formulates a number of provisions which are relevant for the development of criminal law of Ukraine and are important for lawmaking and law enforcement activities. The author examines a number of conceptual notions and theoretical provisions, and makes relevant practical recommendations and proposals for further development and improvement of legislation in this area. In particular, they can be used: in the research sphere - as a basis for further study of theoretical research on criminal liability for declaring false information; in lawmaking - for the development of draft regulations, including draft laws on criminal liability; in practice - for the qualification of criminal offenses related to the declaration of false information; in the educational process - as material for teaching the course Criminal Law of Ukraine (Special Part), preparation of relevant sections of textbooks, study guides, and methodological recommendations.

Keywords: criminal law; law on criminal liability; criminal legal policy; fighting corruption; corruption; corruption criminal offenses in the field of official activity; corruption and corruption-related criminal offenses; declaration of false information; criminal law remedies; punishment.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Агеєнко А. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 170–174. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.27>
2. Агеєнко А. В. Проблеми об'єктивної сторони декларування недостовірної інформації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Вип. 78: ч. 2. С. 140–144. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.22>
3. Агеєнко А. В. Об'єкт декларування недостовірної інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 465–468. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/112.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/112>

Наукові праці, які відображають апробацію матеріалів дисертації:

1. Агеєнко А. В. Щодо визначення родового об'єкту декларування недостовірної інформації. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA»* : Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference (Valencia, Kingdom of Spain, October 6, 2023). С. 18–19.
2. Агеєнко А. В. Особливості предмету декларування недостовірної інформації. *Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 13 жовтня 2023 р.). С. 101–102.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

1. Агеєнко А. Проблеми суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Věda a perspektivy* : мультидисциплінарний міжнародний журнал.

2023. № 9 (28). С. 182–189. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9\(28\)-182-189](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9(28)-182-189)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації	
1.1. Поняття соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечного діяння.....	13
1.2. Соціальні фактори криміналізації декларування недостовірної інформації.....	18
1.3. Нормативно-правові фактори криміналізації декларування недостовірної інформації.....	22
1.4. Кримінологічні фактори криміналізації декларування недостовірної інформації.....	32
Висновки до розділу 1.....	42
 РОЗДІЛ 2. СКЛАД ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	
2.1. Об'єкт декларування недостовірної інформації.....	45
2.2. Об'єктивна сторона декларування недостовірної інформації.....	85
2.3. Суб'єкт декларування недостовірної інформації	100
2.4. Суб'єктивна сторона декларування недостовірної інформації ...	118
Висновки до розділу 2.....	141
 РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	
3.1. Загальні питання кримінально-правових засобів та їх застосування за декларування недостовірної інформації.....	146
3.2. Засоби кримінальної відповідальності та їх застосування за декларування недостовірної інформації.....	150

3.3. Інші кримінально-правові засоби та їх застосування за декларування недостовірної інформації	174
Висновки до розділу 3.....	179
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	187
ДОДАТОК.....	225

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЕП – електронний підпис

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВФ – Міжнародний валютний фонд

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Найскладніша в новітній історії України соціально-економічна й політична криза, зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, звела нанівець і без того здебільшого лише декларовану антикорупційну політику держави. Саме корупція, за даними численних аналітичних звітів та опитувань, є найбільшою проблемою як для іноземного, так і для вітчизняного бізнесу. Ситуація, що склалася, спонукала керівництво нашої держави визначити першочерговим і головним завданням знищення корупції в країні. Тому протидія корупції, а вірніше подолання чи хоча б обмеження масштабів її поширення залишається чи не найбільш гострою й складною проблемою сучасності для України. Для забезпечення належного вирішення означеної проблеми Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації положень міжнародного антикорупційного права, у зв'язку з чим було прийнято низку антикорупційних законів, а Кримінальний кодекс було доповнено новими статтями, які мали б підвищити рівень кримінально-правового реагування на порушення фінансового контролю особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таким чином, в Україні у 2014 році було запроваджено кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації (ст. 366-1КК). Однак дана норма так і не стала дієвим інструментом у кримінально-правовому антикорупційному бар'єрі завершального етапу боротьби з корупцією. А визнання її 29 жовтня 2020 р. неконституційною призвело до звільнення від відповідальності чиновників високого рангу, що спровокувало значний суспільний резонанс та ще більшу зневагу до правоохоронної системи.

Проте маючи високу підтримку громадськості, законодавчий орган нашої держави прийняв Закон України від 4 груд. 2020 р. № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення

відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 4 грудня 2020 року, яким КК України був доповнений ст. 366-2 КК і таким чином була відновлена кримінальна відповідальність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за декларування недостовірної інформації.

Встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації є одним з елементів системи запобігання та протидії корупції. Важливою складовою зазначеного механізму запобігання та протидії корупції виступають норми, які встановлюють відповідальність за вчинення не лише корупційних діянь, а й за відмінні від останніх вчинки, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення корупції, тобто пов'язані з корупцією, а тому протидія їм має здійснюватися як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях. Тільки запровадження найбільш репресивного впливу за дії відповідного характеру може перетворити заповнення та подання публічними службовцями майнових декларацій на механізм реальної боротьби з корупцією.

Однак питання щодо суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації було дискусійним ще з моменту розробки відповідного законопроекту. А ст. 366-1 КК стала першою і наразі єдиною нормою, щодо якої Конституційним Судом були розглянуті підстави її криміналізації, і, як відомо, рішення було прийняте не на користь законодавця. Суд зазначив, що такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог статті 11 КК України. Проте категорія «суспільна небезпечність» певною мірою є суб'єктивною. Тому при криміналізації того чи іншого діяння законодавець виходить із наявності чи відсутності цілого комплексу факторів криміналізації, а не лише суспільної

небезпечності. Окрім того, суд справді не навів переконливих аргументів на користь недостатньої суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації, а фактично тільки задекларував дане припущення в якості доведеного факту.

Серед науковців також немає одностайності щодо цього питання. На нашу думку, сам факт наявності даного виду фінансового контролю в нашій державі вже є значним здобутком, який вкрай важливо не втратити. Декриміналізація ж декларування недостовірної інформації руйнує роль цього заходу та створює небезпеку у вигляді розвитку корупції в Україні, яка, в свою чергу, просочується у всі сфери життєдіяльності та несе одну з найбільших загроз суспільству та державі.

Питанням відповідальності за декларування недостовірної інформації у науці кримінального права присвятили свої праці такі дослідники, як В. В. Андрієшин, О. С. Бондаренко, Д. Ф. Волонець, Ю. В. Гродецький, О. О. Дудоров, З. А. Загиней, В. М. Киричко, В. В. Мартиновський, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, Д. Г. Михайленко, Д. М. Міськів, В. Я. Настюк, О. В. Ободовський, О. Ф. Пасєка, В. П. Попович, С. М. Тернецький, А. В. Титко, К. О. Торгашова, М. І. Хавронюк, К. О. Черевко, О. М. Шевчук, В. С. Щирська та інші.

На дисертаційному рівні питання декларування недостовірної інформації досліджували: Д. М. Міськів «Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України» (2021 р.); Д. В. Волонець «Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації» (2021 р.)

Водночас слід зауважити, що багато проблемних аспектів залишилися малодослідженими і надалі зумовлюють низку теоретичних та практичних питань.

Таким чином, у сучасних умовах розвитку суспільства та розбудови державності в Україні тема дослідження має велике теоретичне та практичне

значення. Сукупність названих факторів обумовлює актуальність запропонованої наукової роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема роботи затверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 3 від 21 листопада 2017 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є розкриття питань соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; надання кримінально-правової оцінки підстави кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; вироблення пропозицій з удосконалення ст. 366-2 КК України.

Для досягнення зазначеної мети у дисертаційній роботі поставлені такі завдання:

- виявити фактори, що зумовлюють установлення і збереження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації;
- розкрити об'єктивні ознаки декларування недостовірної інформації;
- встановити суб'єктивні ознаки декларування недостовірної інформації;
- надати обґрунтовані пропозиції з удосконалення редакції ст. 366-2 КК України;
- встановити особливості застосування покарання за декларування недостовірної інформації.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають з приводу подання декларації суб'єктом декларування.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є комплексний підхід до аналізу декларування недостовірної інформації. При написанні роботи застосовувалися такі наукові методи: *діалектичний* – під час вивчення елементів та ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України; *історико-правовий* – у процесі дослідження факторів установлення та збереження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; *юридичний (догматичний)* – для тлумачення окремих термінів і з'ясування змісту деяких положень законодавства у сфері подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; *системно-структурний і функціональний* – при визначенні місця декларування недостовірної інформації у системі Особливої частини КК, а також при розкритті змісту об'єктивних і суб'єктивних ознак досліджуваних кримінальних правопорушень й можливості вдосконалення ст. 366-2 КК України; *статистичний* – при аналізі даних судово-слідчої практики; *порівняльно-правовий* – при проведенні порівняльного аналізу кримінального та адміністративного законодавства у сфері декларування недостовірної інформації.

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали 40 ухвал та вироків за кримінальними провадженнями про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, що розглядалися судами України в період з 2020 по 2023 роки, статистична інформація Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є кваліфікаційною науковою працею, комплексним дослідженням блоку питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю

декларування недостовірної інформації, в якому обґрунтовано низку концептуальних понять, теоретичних положень, практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у даній сфері. На основі проведеного дослідження сформульовано нові положення, які є внеском у розвиток кримінального права України та важливими для правотворчої діяльності.

Уперше:

– доведено, що невнесення до декларації відомостей про наявність фінансових зобов'язань та завищення вартості активів не становить суспільної небезпеки та не має бути кримінально караним діянням;

– виділено структурні елементи суспільних відносин, на які безпосередньо посягає декларування недостовірної інформації і з'ясовано механізм заподіяння їм шкоди;

– встановлено, що обов'язковими ознаками декларування недостовірної інформації діяння у формі дії та спосіб, який полягає в обмані, останній може бути: а) активним, напр., включення до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна та б) пасивним, наприклад, не включення до декларації інформації про реально існуючі об'єкти декларування;

– запропоновано обрахунок різниці вартості об'єкта декларування здійснювати з урахуванням неоподаткованого мінімуму доходів громадян на час вчинення кримінального правопорушення, тобто на час подання декларації;

– доведено необхідність залишити обов'язок декларування для олігархів, проте виключити зазначених осіб з переліку суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК;

– наведені аргументи на користь уточнення розмірів окремих видів покарань, що передбачені санкціями обох частин статті 366-2 КК.

Удосконалено:

- поняття та зміст безпосереднього об'єкта декларування недостовірної інформації;
- підхід щодо визначення видів декларацій, які можуть визнаватися предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК;
- встановлення моменту юридичного закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК;
- аргументацію щодо можливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ч. 2 ст. 75 КК у разі вчинення корупційних чи пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень.

Набули подальшого розвитку:

- теоретична позиція щодо наявності факторів, які свідчать про соціальну обумовленість збереження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації;
- твердження про визнання суспільних відносин у сфері запобігання корупції та загально кримінальним майновим кримінальним правопорушенням додатковим факультативним об'єктом декларування недостовірної інформації;
- наукова позиція, що особа підлягає кримінальній відповідальності за декларування недостовірної інформації у разі, якщо таке діяння вчиняється з прямим умислом;
- теоретичні положення щодо доцільності коригування санкцій ч. 1 та 2 ст. 366-2 КК.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані висновки та практичні рекомендації можуть бути використані: у *науково-дослідній сфері* – як матеріал для подальшого вивчення теоретичних питань кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; у *правотворчій діяльності* – при внесенні пропозицій щодо змін і доповнень до чинного КК України, що стосуються досліджуваних питань; у *практичній*

діяльності – при кваліфікації кримінальних правопорушень, пов’язаних з декларуванням недостовірної інформації; у *навчальному процесі* – як матеріал для викладання Особливої частини кримінального права, підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, науково-практичних коментарів до КК.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA»» (Valencia, Kingdom of Spain, October 6, 2023); «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences» (м. Вінниця, 13 жовтня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 226 сторінок, з яких 186 сторінок – основного тексту, список використаних джерел з 318 найменувань займає 38 сторінок, додаток – 2 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1.1. Поняття соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечного діяння

У науці кримінального права під соціальною обумовленістю кримінально-правових норм розуміють встановлення певних чинників (обставин, факторів тощо), які свідчать про доцільність криміналізації чи декриміналізації певного діяння [196, с. 150–160].

Криміналізація суспільно небезпечних діянь, що мають місце у суспільстві, безперечно, відіграє провідну роль серед способів протидії таким вчинкам. Криміналізація та декриміналізація певної поведінки є проявом кримінально-правової політики держави. Однак, як слушно зауважує А. Ф. Зелінський, проблеми криміналізації та декриміналізації, посилення та пом'якшення санкцій за деякі види кримінальних правопорушень повинні вирішуватися не в руслі політики, що постійно змінюється, а відповідно до визнаних у цивілізованому суспільстві загальнолюдських моральних цінностей, принципів гуманізму, справедливості, законності та милосердя [96, с. 15, 16; 209, с. 146].

Під криміналізацією розуміють як процес, так і результат визнання певних видів діянь кримінально протиправними та кримінально караними. Процес криміналізації полягає у з'ясуванні цілей, підстав і можливості встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння, у виданні кримінальних законів, які б закріплювали таке рішення. Результат криміналізації – це сукупність норм кримінального права, що закріплюють ознаки кримінальних правопорушень, кримінально-правові засоби за їх

вчинення, а також умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Тобто криміналізацію можна розглядати в динаміці (як процес) і в статично (як результат цього процесу) [58, с. 25; 267, с. 121].

Отже, доцільність встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації має обґрунтовуватися розробленим наукою кримінального права підставам, принципам та правилам криміналізації суспільно небезпечних діянь [2].

В основі криміналізації будь-якого діяння перебувають різного роду чинники: а) підвищення ступеня суспільної небезпечності певних діянь; б) поява нових суспільних відносин, які потребують захисту; в) необхідність усунення законодавчих прогалин, тощо [184, с. 59].

Закон породжується реальними потребами суспільства у правовій охороні [120, с. 52]. У той же час закон може адекватно відобразити суспільну потребу або неповною мірою їй відповідати, може досягти чи не досягти поставлених цілей [137, с. 76]. Саме тому, щоб кримінальний закон працював та був ефективним засобом протидії конкретним суспільно небезпечним діянням, він має бути соціально і кримінологічно зумовленим [184, с. 59]. Під соціальною обумовленістю кримінального закону розуміють процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової боротьби з ними [121, с. 29]. Соціальна обґрунтованість норми проявляється в її відповідності основним принципам системи права, тобто принципам законності не тільки на формальному, але і на більш високому змістовному рівні; об'єктивним тенденціям розвитку відповідної суспільно-економічної формації, вимогам соціальної справедливості [186, с. 211]. Закон має адекватно відображати потреби суспільства в кримінально-правовій охороні найбільш важливих відносин із урахуванням усіх тенденцій історичного розвитку [78, с. 11]. На думку Г. В. Спур, ефективною може бути тільки

соціально обумовлена правова норма, тобто така, що відбиває об'єктивні потреби кримінально-правової охорони найбільш важливих суспільних відносин [88, с. 18].

Відомо, що при виявленні чинників встановлення кримінальної відповідальності за ті чи інші діяння виникають певні труднощі. Зазначена проблема на даний час є не вирішеною та дає підстави для дискусії серед учених. У першу чергу це пояснюється відсутністю єдності розуміння змісту самого поняття «чинники криміналізації». У науці кримінального права під такими розуміють фактори, підстави, основи, принципи, умови, критерії, обставини [196, с. 153]. Так, В. І. Борисов зазначає, що соціально-правова обумовленість кримінального закону визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними, правовими та іншими чинниками, встановлення й розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства, підвищити обґрунтованість змісту закону [21, с. 28]. В. М. Коган вказує на обставини, які належить брати до уваги при встановленні, зміні чи скасуванні кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечних діянь: об'єктивні закономірності життя суспільства; соціальні наслідки кримінального покарання; матеріальні ресурси для реалізації кримінально-правового впливу; моральні уявлення суспільства; можливість стимулювання належної поведінки кримінально-правовими засобами; рівень розвитку науки і техніки; можливість ефективного контролю за поведінкою адресатів норми; загальні закони управління [110, с. 91–93]. В. В. Орехов вважає, що соціальна обумовленість і ефективність кримінального законодавства, його норм та інститутів являє собою широку проблему, яка може бути досліджена з різних боків, у різних аспектах і напрямках, проте основним напрямом, аспектом є розкриття та вивчення факторів, що впливають на створення норм та інститутів кримінального

законодавства та на їх ефективність [183, с. 67]. М. Й. Коржанський дотримується точки зору, що соціальна обумовленість кримінально-правової охорони визначається в основному соціальною цінністю суспільних відносин, економічними факторами й ефективністю правової охорони [118, с. 28]. В. О. Навроцький наполягає на тому, що до соціальної обумовленості слід відносити соціальні та соціально-психологічні фактори, які обумовлюють суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння (до них відносять суспільну небезпечність діяння, його значну поширеність, домірність позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичну адекватність криміналізації [168, с. 114].

Тлумачний словник української мови визначає «фактор» як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища, чинник [30, с. 1526]. Тобто можна стверджувати, що зазначені поняття є синонімами. Уявляється, що використання поняття «фактор», є більш доцільним для позначення чинників соціальної обумовленості криміналізації діянь.

Не менш дискусійними є питання визначення видів, кількості та систематизації факторів криміналізації [78; 195, с. 9]. Так, О. І. Коробєєв виявив близько двадцяти факторів встановлення кримінально-правової заборони [121, с. 33, 34]. На думку П. С. Тоболкіна, характеристика соціальної обумовленості норм кримінального законодавства полягає в аналізі економічних, політичних, моральних та інших факторів [287, с. 7]. В. І. Борисов вважає, що встановлення факторів соціальної обумовленості слід пов'язувати з предметом дослідження, а саме враховувати ті, що можуть бути визначені в перспективі. Зважаючи на різницю у характері явищ та видах, що детермінують кримінально-правову заборону, фактори, обумовлюючі прийняття та існування відповідної кримінально-правової норми можуть бути різними як за змістом, так і за кількістю. Проте окремі фактори, можливість дослідження яких відносно явища є теоретично допустимою, можуть або в

незначній мірі, або найбільш загальним чином характеризувати кримінально-правову заборону. Тому враховуючи предмет дослідження, необхідно виділяти та аналізувати найбільш значущі фактори, яких у сукупності достатньо для обґрунтування існування та удосконалення норм КК, якими охороняються розглядувані суспільні відносини [21, с. 29, 30].

У працях, присвячених дослідженню соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи висловлюються різні підходи щодо кількості та змісту цих факторів. Так, Д. Ф. Волонець виділяє такі підстави криміналізації, як суспільна небезпечність, типовість та достатня розповсюдженість діяння, динаміка суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин та умов, що їх породжують. Окремо науковець розглянув такі принципи криміналізації, як принцип конституційної адекватності, системно правової несуперечності, міжнародно-правової необхідності та допустимості, процесуальної можливості здійснення переслідування [54, с. 85–103]. На думку Д. Г. Михайленко це фактори, які спрямовані на забезпечення ефективного функціонування системи фінансового контролю за майновим станом публічних службовців з боку контролюючих органів [159, с. 24–37].

К. К. Полькін обґрунтовує необхідність криміналізації декларування недостовірної інформації істотним розвитком нової групи суспільних відносин на підставі соціальних, політичних, економічних змін у державі; необхідністю кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод; наявністю міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням, а головне несприятливою динамікою корупційних правопорушень в Україні [209, с. 142–145].

Уявляється, що при з'ясуванні соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації доцільно і

достатньо зосередитися на дослідженні соціальних, нормативно-правових і кримінологічних факторах.

1.2. Соціальні фактори криміналізації декларування недостовірної інформації

Соціальні фактори встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації виражають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення такої відповідальності, тобто свідчать про соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, а також про відповідність рівню, характеру суспільної свідомості і стану громадської думки.

З точки зору соціально-економічної обумовленості в останні десятиріччя в Україні є досить високими показники сприйняття корупції громадянами. Переважно це пояснюється відсутністю дієвих реформ протидії корупції; неефективною діяльністю правоохоронних органів щодо виявлення корупційних правопорушень та притягнення винних осіб до відповідальності. Найскладніша в новітній історії України соціально-економічна й політична криза, зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, звела нанівець і без того здебільшого лише декларовану антикорупційну політику держави. Саме корупція, за даними численних аналітичних звітів та опитувань, є найбільшою проблемою як для іноземного, так і для вітчизняного бізнесу. Тому протидія корупції, хоча б шляхом обмеження масштабів її поширення залишається чи не найбільш гострою й складною проблемою сучасності для України [209, с. 148, 149].

Для забезпечення належного вирішення означеної проблеми Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації положень міжнародного антикорупційного права, у зв'язку з чим було прийнято низку нових

антикорупційних законів, а КК було доповнено новими статтями, які мали б підвищити рівень кримінально-правового реагування на порушення фінансового контролю особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. В Україні у 2011 році було запроваджено кримінальну відповідальність за незаконне збагачення (ст. 368-2 КК), а в 2014 році – за декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК). Однак ст. 368-2 КК про незаконне збагачення проіснувала до 2019 року, а ст. 366-1 КК про декларування недостовірної інформації – до 2020 року, так і не ставши дієвими інструментами кримінально-правового антикорупційного бар'єру. При цьому визнання ст. 366-1 КК неконституційною призвело до звільнення від відповідальності чиновників високого рангу, що спровокувало значний суспільний резонанс та ще більшу зневагу до правоохоронної системи [56, с. 104].

Визнання ст. 366-1 КК неконституційною також викликало широку дискусію у наукових колах. Так, Ю. Г. Барабаш зазначив, що це рішення КСУ викликало спротив не лише українців, а й негативну реакцію західних партнерів, які розглядають його як відкат назад у питаннях протидії корупції в сенсі функціонування цілісного інституційного механізму боротьби з цією проблемою. Президент навіть вніс законопроект, яким пропонував припинити повноваження всього складу КСУ. Проте Конституційний суд має надзвичайно широкі гарантії незалежності на сьогодні, зокрема й неможливість звільнення судді жодним іншим суб'єктом, окрім самого суду [99].

Зважаючи на широку підтримку громадськості щодо запровадження обов'язкового декларування для чиновників та встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації Верховна Рада України 4 грудня 2020 року прийняла закон № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування

декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», яким КК було доповнено ст. 366-2 КК [230], яким була відновлена кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

Як влучно відмітили О. М. Резнік та А. В. Стеблянко, система електронного декларування є інструментом, який здатний підвищити ефективність і керованість нашої держави, адже така система сприяє усуненню корупційних ризиків у роботі осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, позитивно впливає на їхню роботу й дає змогу підвищити їхній авторитет. Запровадивши електронне декларування, українське суспільство отримало дієвий контроль за високопосадовцями, що, у свою чергу, усуває їх безвідповідальність [277, с. 164].

Сам факт наявності даного виду фінансового контролю в нашій державі вже є значним здобутком. Як зазначає Л. М. Демидова, для підняття суспільного розуміння й просування етичної поведінки серед населення і суб'єктів, що виконують державні функції або функції місцевого самоврядування чи дорівнюють до таких осіб, доцільно впроваджувати конкретні заходи підтримки ініціативності і результативності законної (правомірної) діяльності службових осіб і осіб, професійна діяльність яких пов'язана з наданням публічних послуг, а також інших осіб, зазначених в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», з метою ефективного запобігання корупції і законного, справедливого покарання корупціонерів [72, с. 551].

Саме тому, уявляється, що декриміналізація декларування недостовірної інформації руйнує роль цього заходу та створює небезпеку у вигляді розвитку корупції в Україні, яка, в свою чергу, просочується у всі сфери життєдіяльності та несе одну з найбільших загроз суспільству та державі [54, с. 88].

У зв'язку з повномасштабною війною 3 березня 2022 року Верховна рада України прийняла Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [243], яким призупинила процес обов'язкового декларування майна чиновниками, дозволивши подавати дані про свої статки вже після скасування воєнного стану. При цьому НАЗК залишило можливість для добровільного подання декларації. Втім, такою можливістю мало хто скористався. За понад рік ставлення до цього законодавчого рішення як з боку українського суспільства, так і міжнародних партнерів суттєво змінилось. Зокрема, щодо доцільності повернення до обов'язкового декларування йде мова у меморандумі з Міжнародним валютним фондом та Листі про наміри [148].

У липні 2023 року Верховною Радою була здійснена спроба повернути декларування та відкрити публічний доступ до реєстру електронних декларацій, однак за необхідні законопроекти – № 9534 (про відновлення електронного декларування) [232] та № 9587-Д [233] (про відповідальність за недекларування та невчасне подання декларацій) депутати проголосували лише 5 вересня 2023 р. Причому перший документ був прийнятий з нормою, яка відтерміновує обов'язкове публічне відкриття реєстру декларацій ще на рік. Тобто декларування наче й повернулося, але Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повинен був залишатися закритим для широкої громадськості. Проте на тлі численних корупційних скандалів в Україні громадськості не сподобалася ситуація, що Реєстр має залишатися «зачиненим», тобто непублічним. У зв'язку з цим петиція за президентське ветовання законопроекту № 9534 за дві години набрала необхідні 25 тисяч голосів, а протягом першої доби за неї проголосувало вже понад 50 тисяч осіб. НАЗК своєю чергою звернулося до Президента з вимогою ветоувати також і законопроект № 9587-Д. Адже в ньому підтримано норму про те, що особа, яка подала завідомо недостовірні відомості в декларації на суму до 1,3 млн грн, у

разі сплати штрафу не потрапляє до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [106].

20 вересня 2023 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану», який набув чинності 12 жовтня 2023 року [234]. У зв'язку з цим НАЗК відкриє публічний доступ до Реєстру 10 грудня 2023 року з урахуванням безпекових заходів.

Отже, наявність обов'язкового відкритого декларування в Україні підтримується не тільки громадськістю, а й міжнародними партнерами. У свою чергу, від відкритого електронного декларування, а також відсутність відповідальності за внесення неправдивих відомостей у декларацію, може закріпити за Україною корупційний імідж.

1.3. Нормативно-правові фактори криміналізації декларування недостовірної інформації

Нормативно-правові фактори криміналізації декларування недостовірної інформації визначають відповідність та узгодженість даної кримінально-правової норми з іншими чинними правовими нормами. Показниками такої відповідності є відсутність між ними: 1) суперечностей або 2) правової конкуренції.

В Україні правовою основою регулювання суспільних відносин є Конституція України, зокрема у ст. 67 наголошується, що усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. Стаття 366-1 КК «Декларування недостовірної інформації», яка передбачала відповідальність за подання в декларації завідомо недостовірних відомостей і умисне неподання декларації була визнана неконституційною

Рішенням КСУ від 27 жовтня 2020 року. На думку КСУ за своєю правовою природою подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог ст. 11 КК. Тому декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації має бути підставою для інших видів юридичної відповідальності. Тому встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366-1 КК, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь [253].

Втім з цією аргументацією КСУ важко погодитися, бо відповідно до Конституції України повноваження щодо оцінки суспільної небезпечності діяння, визнання його кримінальним правопорушенням та встановлення за нього кримінальної відповідальності належать виключно Верховній Раді України (п. 3 ч. 1 ст. 85, п. 22 ч. 1 ст. 92). Саме наслідком реалізації цих повноважень стало прийняття 4 грудня 2020 року № 1074-IX, яким КК було доповнено ст. 366-2 КК та відновлено кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації [230]. Таким чином, законодавець не тільки запровадив механізм реалізації антикорупційної політики держави, передбачив додаткові засоби протидії корупційним проявам, а й узгодив приписи КК з положеннями Конституції України [54, с. 101].

Вважаємо, що криміналізація декларування недостовірної інформації відповідає не тільки Конституції України, а й міжнародним нормативно-правовим актам, які мають пріоритет стосовно національного законодавства.

Зокрема, Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3514(XXX) «Заходи проти корупції, яка практикується транснаціональними й іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами» [150]; «Практичним заходам боротьби з корупцією» (Гавана, 1990 р.) [226]; резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12 грудня 1996 року (A/RES/51/59) [25], Декларації ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 р. [228]; Міжнародному кодексу поведінки державних посадових осіб від 23 червня 1996 року, у ст. 1 якого закріплено, що державні посадові особи виявляють абсолютну відданість державним інтересам своєї країни, які представлені демократичними інститутами влади [151].

Як зазначено у Листі Міністерства юстиції України «Участь України у міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції» від 22 червня 2011 р. ці документи мають рекомендаційний характер, проте саме вони відіграють ключову роль в підготовці міжнародно-правових актів, які закріплюють у національному законодавстві України міжнародні стандарти протидії та запобігання корупції [143].

Одним з головних документів у досліджуваній сфері є Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у жовтні 2003 року. Конвенція визначає пакет стандартів, заходів та правил, які всі країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері боротьби з корупцією. У ст. 24 даної Конвенції задекларовано, що кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання будь-якого умисно вчиненого злочину, передбаченого цією Конвенцією, злочином, без участі у вчиненні таких злочинів, приховання або безперервного утримання майна, якщо відповідній особі відомо, що таке майно здобуте в результаті будь-якого зі злочинів, що визначений цією Конвенцією [126]. Дослідники права розцінюють Конвенцію ООН проти

корупції як «антикорупційний документ глобального значення», який може стати ефективним інструментом міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією.

Не менш плідною та активною є діяльність у сфері протидії та запобіганні корупції на рівні регіональних міжнародних організацій. В першу чергу це стосується Ради Європи. Рада Європи розробила кілька міжнародно-правових документів у цій сфері: Кримінальна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року (ратифікована Україною – 18 жовтня 2006 року) [126]; Резолюція Комітету міністрів Ради Європи «Двадцять принципів боротьби з корупцією» від 6 листопада 1997 року [253]; Цивільна Конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року (ратифікована Україною – 16 березня 2005 року) [309]; Модельний кодекс поведінки для державних службовців від 11 травня 2000 року [163]; Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року (ратифіковано Україною – 17 листопада 2010 року) [115] та інші. Зазначені акти об'єднані єдиною метою, яка спрямована на розвиток та вдосконалення чинників запобігання корупції та вдосконалення законодавства держав у цій сфері.

Криміналізація декларування недостовірної інформації цілком узгоджується з правовою позицією Венеціанської комісії. У п. 73 висновку від 9 грудня 2020 № 1012/2020 (CDL-PI(2020)018) дорадчий орган Ради Європи з питань конституційного права зазначив, що «рішення КСУ №13-р/2020 не має чітких аргументів, не є міцно заснованим на міжнародному праві, і, можливо, було заплямоване великим процесуальним недоліком – невирішеним питанням конфлікту інтересів деяких суддів. Це прикро не лише через негайний негативний ефект від цього рішення на боротьбу з корупцією в Україні, а й тому, що такі рішення підривають довіру суспільства до конституційного правосуддя загалом»[284]. При цьому у п. 75 цього висновку

наголошується на необхідності відновлення відповідальності за подання звідомо недостовірної декларації/неподання декларації.

Отже, криміналізація декларування недостовірної інформації не лише не суперечить міжнародно правовим актам у сфері протидії корупції, а й демонструє серйозність намірів з боку України щодо дотримання рекомендацій, передбачених у цих документах, та прагнення активно протидіяти корупції та різним її проявам [73].

На підставі Конституції України та міжнародно-правових актів, була прийнята низка національних нормативно-правових актів, орієнтованих на реформування системи протидії корупції. Зокрема, серед них Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII (втратив чинність 20 червня 2022 р.). Цей Закон визначав засади антикорупційної стратегії, заходи формування та реалізації антикорупційної політики. Зокрема, метою Антикорупційної стратегії в Україні визначалась система прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинників, які до неї призводять, зокрема статистичних спостережень, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з питань запобігання корупції незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції. Стратегією передбачалося ухвалення закону щодо запровадження ефективних механізмів виявлення, запобігання конфлікту інтересів, а також декларування майна, доходів, видатків і зобов'язань фінансового характеру публічних службовців, зокрема: подання декларацій в режимі реального часу; перегляд розміру витрат, які підлягають декларуванню, та інших положень форми декларації з метою виявлення можливих конфліктів інтересів; запровадження відкритої єдиної електронної бази даних декларацій; створення незалежного органу з достатніми повноваженнями для здійснення контролю за дотриманням

законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів та за повнотою і достовірністю декларацій; застосування пропорційних та стримуючих санкцій за порушення законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів та декларування доходів, видатків і зобов'язань фінансового характеру [241].

14 жовтня 2014 року був прийнятий Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII, який визначив правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, а також зміст понять «корупційне кримінальне правопорушення» та «кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією» [239]. Під останнім, згідно положень Закону, розуміється діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Згідно зі ст. 45 Закону на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, покладался обов'язок подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за формою, що визначається Національним агентством. Цим же законом КК було доповнено ст. 366-1, яка передбачала кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації.

Згодом Законом України від 29 червня 2021 року № 1576-IX примітку до ст. 45 КК було доповнено поняттям «кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією», до яких було віднесено декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК) та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 КК) [231].

Наступним етапом розвитку антикорупційного законодавства став Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX [242]. Цим Законом затверджена Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, в якій були окреслені основні проблеми, що виникають у процесі подання і перевірки декларацій та очікувані стратегічні результати їх вирішення.

З метою конкретизації порядку заповнення, подання та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, НАЗК було прийнято кілька підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: Порядок заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [243], Порядок перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій [216], та інші.

При аналізі антикорупційного законодавства та обґрунтуванні доцільності криміналізації декларування недостовірної інформації важливе значення має не тільки необхідність такого виду правової охорони, як кримінально-правова [71], а й встановлення відсутності конкуренції досліджуваної норми з іншими кримінально-правовими приписами та положеннями інших галузей законодавства. Так, відповідальність за порушення вимог антикорупційного законодавства передбачена не тільки у кримінальному, а й адміністративному законодавстві. Так, у ст. 172-6 КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю» передбачена адміністративна відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відповідно до примітки до даної статті відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування,

стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [111]. Кримінальна ж відповідальність за декларування недостовірної інформації за ст. 366-2 КК настає, якщо відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Отже, положення кримінального та адміністративного законодавства не суперечать між собою.

У КК передбачена відповідальність за підробку офіційних документів (статті 358, 366 КК). У зв'язку з цим постає питання про співвідношення цих статей із ст. 366-2 КК.

У примітці до ст. 358 КК визначено, що під офіційним документом у цій статті та статтях 357 і 366 КК слід розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи – докази у правозастосовчій діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити. Невідповідність документа хоча б одному з наведених нижче критеріїв перешкоджає визнанню його офіційним. Отже, КК безпосередньо електронну декларацію (ст. 366-2 КК) не відносить до офіційного документу. Втім, уявляється, що вона відповідає усім ознакам останнього.

Так, ВС у рішенні від 24 листопада 2020 року справа № 644/9375/18 зазначив, що при встановленні ознак офіційного документа слід керуватися

такими критеріями: а) документ має бути складено, видано чи посвідчено відповідною особою в межах її компетенції; б) за визначеною законом формою та з належними реквізитами; в) зафіксована в такому документі інформація повинна мати юридично значущий характер - підтверджені чи засвідчені нею конкретні події, явища або факти мають спричиняти чи бути здатними спричинити наслідки правового характеру у вигляді виникнення (реалізації), зміни або припинення певних прав та/або обов'язків [222].

Перш за все декларація є документом, хоча й електронним. Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [237]. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством. Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму (ст. 8 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Відповідно до ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» обов'язок подання електронної декларації покладається виключно на певних осіб, які визнаються суб'єктами декларування (ч. 1 ст. 1). При цьому декларація заповнюється та подається особисто суб'єктом декларування шляхом заповнення відповідної електронної форми після автентифікації у власному персональному електронному кабінеті у Реєстрі [243]. Декларація подається за формою та реквізитами, визначеними у наказі НАЗК від 23 липня 2021 року № 449/21. Зафіксована у е-декларації інформація спричиняє наслідки правового характеру, а саме підтверджує факт відсутності у способі життя суб'єкта декларування ознак корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією (ст. 514 ЗУ «Про запобігання корупції»). Отже, обґрунтованою видається наукова позиція, щодо визнання електронної декларації офіційним документом [153, с. 86].

У той же час, важко погодитися з Д. М. Міськівим, щодо недоцільності встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у самостійному складі кримінального правопорушення [152, с. 19].

Як зазначає І. З. Сень, функціями, а отже і призначенням спеціальних норм кримінального права є: 1) уточнення (конкретизація) характеру та ступеня суспільної небезпеки певних різновидів діянь, коло яких охоплюється загальною нормою, в межах диференціації кримінальної відповідальності, зокрема: а) відображення вищого ступеня суспільної небезпеки порівняно із загальною нормою або б) відображення нижчого ступеня суспільної небезпеки порівняно із загальною нормою та 2) превентивна функція – попередження кримінальних правопорушень певного виду. Тобто, першочергова функція спеціальних норм покликана забезпечити дотримання принципу пропорційності між характером та ступенем суспільної небезпеки певного різновиду кримінально-протиправних діянь, з однієї сторони, та суворістю покарання, яке передбачене, а відповідно, і підлягає застосуванню судом за його вчинення, з іншої [265, с. 125, 126].

Відповідно, до примітки до ст. 45 КК декларування недостовірної інформації визнається кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Звідси, встановлення спеціальної відповідальності за вчинення такого діяння (поряд з деліктами, передбаченими у статтях 358, 366 КК) обумовлено специфікою інформації, яка відображається у декларації, а саме підтвердження відповідності способу життя суб'єкта декларування доходу, отриманому у порядку передбаченому законодавством. Також значення виокремлення цієї спеціальної норми полягає у підвищенні ефективності функціонування інституту фінансового контролю [159], існування комплексного механізму кримінально-правової протидії корупційним

проявам, а також дозволяє посилити превентивну функцію кримінально-правових норм щодо певних видів протиправної поведінки.

Варто зазначити, що цей законодавчий підхід підтримується й у Проекті нового Кримінального кодексу України, над яким працюють науковці відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 2019 року №584/2019 [203]. Основним завданням даної реформи є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України. Так, у ст. 9.6.3 Проекту «Недостовірне декларування на велику суму» пропонується встановити відповідальність суб'єкта декларування за подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, що містить завідомо недостовірні відомості, різниця між якими та достовірними відомостями становить понад десять тисяч розрахункових одиниць. У ст. 9.6.4. Проекту «Недостовірне декларування на невелику суму» передбачається відповідальність осіб, якщо різниця між зазначеними та достовірними відомостями становить від п'яти тисяч до десяти тисяч розрахункових одиниць. Згідно з ст. 1.4.2. Проекту розрахункова одиниця, яка застосовується для визначення розмірів предмета або засобу кримінального правопорушення, а також спричиненої ним майнової шкоди і розміру штрафу та грошового стягнення, дорівнює 200 гривням [236].

1.4. Кримінологічні фактори криміналізації декларування недостовірної інформації

Кримінологічні фактори обумовлюють встановлення кримінальної відповідальності зважаючи на ступінь суспільної небезпечності певної поведінки, можливістю й доцільністю застосування кримінально-правових засобів для протидії цьому негативному явищу та його поширеності.

У правовій науці виділяють низку аспектів, що підлягають з'ясуванню при аналізі суспільної небезпечності конкретного діяння: а) здатність заподіювати реальну шкоду правоохоронюваному об'єкту або створювати загрозу заподіяння такої шкоди; б) оцінка наявності такої шкоди (реальної або потенційної) з позицій усього суспільства, а не конкретного потерпілого. Саме тому небезпечність і називається суспільною; в) з'ясування ступеня такої шкоди, бо тільки суттєва шкода що загрожує основоположним суспільним цінностям, становить для них небезпеку [295, с. 105]. Таким чином, як зазначає К. М. Орбець, пізнання суспільної небезпечності кримінального правопорушення невід'ємно пов'язане з оцінкою кількісно-якісних соціальних характеристик діянь [185, с. 134]

На думку С. О. Харитонова та М. І. Панова, суспільна небезпечність кримінально-протиправного діяння – це фундаментальна та надзвичайно важлива соціальна (матеріальна) ознака кримінального правопорушення, яка полягає в тому, що це діяння заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди правам та свободам людини і громадянина, власності, громадському порядку та громадській безпеці, довкіллю, конституційному устрою України, миру та безпеці людства, іншим охоронюваним законом про кримінальну відповідальність суспільним відносинам, а отже, шкода (шкідливість) становить сутність і зміст суспільної небезпечності як ознаки діяння, що визнається кримінальним правопорушенням, органічно притаманна йому й відображає соціальну сутність правопорушення, а тому виступає його іманентною властивістю [306]. В. М. Киричко підкреслює, що суспільна небезпечність є тією ознакою, яка входить до підстави кримінальної відповідальності (відповідно до ч. 1 ст. 2 КК) і дозволяє відмежовувати кримінальні правопорушення від злочини від інших деліктів (відповідно до ч. 1 ст. 11 КК) [102, с. 273]. Ю. В. Гродецький зазначає, що суспільна небезпечність кримінального правопорушення є його матеріальною ознакою та однією з найважливіших його характеристик. На її підставі можна

зрозуміти, чому конкретне діяння потребує криміналізації або декриміналізації. На її ступінь впливають значущість об'єкта кримінально-правової охорони, спосіб вчинення діяння, форма, вид та ступінь вини, мотив та мети вчинення кримінального правопорушення, тощо [66, с. 187].

Питання щодо суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації є досить дискусійним у правовій науці. Ряд науковців, наприклад, В. П. Попович [214], І. О. Хомічов [309] заперечує, що декларуванню неправдивої інформації притаманний ступінь суспільної небезпечності, який властивий кримінальним правопорушенням. Інші, наприклад, Д. Ф. Волонець [54], Л. О. Ємець [87], З. А. Загиней-Заболотенко [91], В. В. Кузнецов [136], К. К. Полькін [209], А. В. Савченко [264], Р. О. Мовчан, В. М. Янівський [162] навпаки визнають наявність у цьому діянні зазначеної обов'язкової ознаки кримінального правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації вперше була запроваджена в Україні доволі нещодавно – наприкінці 2014 року. Пояснити факт того, що до вказаного моменту дане суспільно небезпечне діяння не було кримінально караним можна тим, що, по-перше, впродовж тривалого часу процедура декларування не була чітко визначена на законодавчому рівні, а, по-друге, до певного моменту українське суспільство не мало чіткого вектору розвитку та не було готовим до впровадження процесу відкритого декларування доходів відповідними суб'єктами [54, с. 40].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 27 жовтня 2020 року визнав, що за своєю правовою природою подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації хоч і свідчить про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог ст. 11 КК України. На думку КСУ встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у

декларації є надмірним покаранням за вчинення цього правопорушення. Негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення даного кримінального правопорушення, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідного діяння. Тому на думку Суду декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації має бути підставою для інших видів юридичної відповідальності [253].

Частина науковців підтримує вищенаведену позицію КСУ і також вважає, що декларуванню недостовірної інформації не притаманний той ступінь суспільної небезпечності, який є достатнім для визнання його кримінально протиправним. Так, К. О. Торгашова вважає, що аналізовані діяння не становлять того рівня суспільної небезпечності, аби визнавати їх учинення суб'єктами декларування при заповненні та поданні декларації кримінально протиправними. На думку авторки зазначені порушення слід розглядати в контексті адміністративної чи дисциплінарної відповідальності [289, с. 148]. Таку ж позицію розділяє О. Ободовський, який вважає, що реакція на декларування недостовірної інформації «не може (не має) бути каральною – кримінально-правовою чи адміністративно-правовою. Вона могла б полягати у застосуванні заходів дисциплінарної відповідальності та запобіжних заходів». Такого висновку автор дійшов на підставі аналізу ст. 63 Конституції України, зокрема: «у частині встановлення відповідальності осіб, які мають активи, набуті незаконно, ст. 366-1КК України не відповідає частині першій статті 63 Конституції України (є неконституційною). І лише в частині застосування зазначеної статті КК України до осіб, усі активи яких одержані законно, ця стаття відповідає частині першій ст. 63 Конституції України (у такому випадку відповідальність встановлюється не за відмову надати інформацію про вчинені кримінальні чи інші правопорушення, а за відмову надати (достовірну) інформацію про свій майновий стан). Однак стаття 366-1була введена у КК України зовсім не для того, щоб суворо карати осіб, які

працюють законно, хоча з певних міркувань і порушують обов'язок декларування. Такі порушення, очевидно, не є суспільно небезпечними» [181, с. 76, 77].

К. П. Рубан також підтримує такі міркуванням, вважаючи, що додаткової криміналізації з прийняттям ст. 366-1КК України не виникає. Зокрема автор зазначає: «Недаремно законодавець розмістив її одразу після ст. 366 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за службове підроблення, котре також використовують у сфері службової діяльності для вчинення або приховання посадовцями інших злочинів, пов'язаних чи із розкраданнями, чи зі зловживаннями тощо» [260, с. 348].

Втім, з цього приводу висловлюються й інші погляди. Так, А. А. Вознюк зазначає, що у своєму рішенні суд не навів і не спростував жодний аргумент про суспільну небезпеку цього діяння, навіть не спробував з'ясувати у чому вона полягає, а обмежився лише констатацією невідповідності. Це, на думку вченого, є виключно суб'єктивною думкою окремих суддів КСУ. На думку науковця, виходячи з позиції КСУ, а саме відсутності необхідної аргументації можна стверджувати, що крадіжка, передбачена ч. 1 ст. 185 КК, в певних випадках також не здатна заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання її суспільно небезпечним діянням відповідно до вимог статті 11 КК України. Але є рішення Верховного Суду України від 24 грудня 2015 року (справа № 5-221к15), яке рекомендує не визнавати такі діяння малозначними [33, с. 62]. Таке зауваження видається цілком справедливим, бо суд не навів переконливих аргументів на користь недостатньої суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації, а фактично тільки задекларував дане припущення в якості доведеного факту.

Уявляється, що встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації цілком обґрунтоване зважаючи на наступне. По-перше, зважаючи на положення ч. 2 ст. 11 КК суспільна

небезпечність діяння полягає не тільки у заподіянні істотної шкоди, а й створенні реальної загрози заподіяння такої шкоди. Як зазначає Н. А. Никифоренко мотивами подання неправдивої інформації можуть бути: а) прагнення приховати активи, здобуті незаконним шляхом та б) байдужість до виконання обов'язку щодо подання декларації, умисне ігнорування цього обов'язку з посиланням на надмірну зайнятість чи брак часу тощо. У першому випадку особа, яка незаконно збагатилася у результаті вчинення певних злочинів чи проступків, не може прозоро користуватися своїм майном, надавати правдиву інформацію про свої доходи і витрати. Така особа орієнтується на задоволення особистих потреб за допомогою будь-яких засобів, зокрема шляхом вчинення корисливих злочинів з подальшим їх приховуванням, декларуючи недостовірну інформацію [177, с. 199].

У другому випадку, поведінка особи не спрямована на заподіяння істотної шкоди правоохоронюваним інтересам, а отже вона цілком може бути визнана малозначною (ч. 2 ст. 11 КК), тобто такою, що не становить суспільної небезпеки. У зв'язку з цим обґрунтованою видається позиція Д. М. Міськіва, що окремі випадки декларування недостовірної інформації можуть містити ознаки малозначного діяння [153, с. 181].

Втім, необхідно враховувати те, що декларування недостовірної інформації на законодавчому рівня визнається кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. У той же час проблема протидії корупції є надзвичайно актуальною для України. Саме корупція тривалий час була і є чи не головним із низки чинників, які найбільше ускладнюють реалізацію євроінтеграційних прагнень нашої держави [162]. Корупція на сьогодні становить одну з центральних загроз національній безпеці України. Пояснюється це серйозністю і багатоаспектністю шкоди, заподіюваної корупцією, адже остання загрожує конституційним правам людини і громадянина, верховенству права й утвердженню демократії, підриває довіру до органів влади, ускладнює економічний розвиток країни, порушує соціальну

справедливість, руйнує правові і моральні засади життєдіяльності суспільства, створює негативний імідж України на міжнародній арені тощо [79, с. 6]. Слід зауважити, що саме корупція була чи не головною у списку причин, які гальмували євроінтеграційні прагнення нашої держави. Прийняте 26 червня 2022 року історичне рішення про надання Україні статусу кандидата на членство ЄС не лише жодним чином не знімає проблему протидії корупції, а, навпаки – лише посилює необхідність боротьби з цим негативним соціальним явищем. За період незалежності України відбулося значне поширення корупції, що підтверджується, зокрема звітами міжнародної організації «Transparency International», за якими Україна традиційно оцінюється як держава зі значним рівнем корупції. І хоча останнім часом наша держава дещо поліпшила свої позиції в рейтингу «Індекс сприйняття корупції», однак результати цих досліджень свідчать, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Загальний рівень сприйняття корупції в Україні залишається високим (для прикладу у 2019 році Україна набрала 30 балів із 100 можливих за ІСК та зайняла 126 місце серед 180 країн). При цьому зниження оцінки цього показника лише на один пункт призводить до відпливу з країни капіталу, що дорівнює 0,5 % ВВП. Для України ці цифри означають втрату щороку щонайменше 20 млрд грн [95].

У той же час надання завідомо неправдивої інформації щодо активів створює сприятливі умови для корупційних проявів та знижує ефективність протидії їх вчиненню. Уявляється, що встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації є одним з елементів системи запобігання та протидії корупції. Вважаємо, що важливою складовою зазначеного механізму запобігання та протидії корупції виступають норми, які встановлюють відповідальність за вчинення не лише корупційних діянь, а й за відмінні від останніх вчинки, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення корупції, тобто пов'язані з корупцією, а тому протидія їм має здійснюватися як на законодавчому, так і на

правозастосовному рівнях [162, 278]. У зв'язку з цим, прагнення особи приховати шляхом декларування недостовірної інформації про наявність в її поведінки проявів корупційних деліктів, заслуговує на визнання такої поведінки суспільно небезпечною. Саме в контексті поширеності явища корупції на теренах України та її негативної ролі на всі сфери суспільного життя, видається, що досліджуване діяння, все ж таки має відповідний ступінь суспільної небезпечності, у зв'язку з цим його доцільно відносити до числа кримінальних правопорушень [54, с. 49, 50]. Вважаємо, що такий підхід законодавця відповідає і висновками Венеціанської комісії, згідно з якими зважаючи на ситуацію з рівнем корупції в Україні запровадження надзвичайних заходів для її виправлення може бути визнано необхідним і виправданим [273].

Суспільна небезпечність, виступаючи позитивною властивістю діяння, як явище об'єктивної дійсності [21, с. 94], не є достатнім аргументом для криміналізації відповідної поведінки. Лише сукупність певних факторів свідчить про доцільність кримінально-правової охорони певних відносин. Тому для відповіді на наступні питання, що стосуються доцільності встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, необхідно виявити відносну поширеність та динаміку вчинення цих діянь.

Сутність відносної поширеності діяння, як фактору криміналізації, полягає у тому, що діяння повинно бути достатньо розповсюдженим, тобто проявляти деякі загальносоціальні закономірності, втім воно не повинно бути надзвичайно широко поширеним [186, с. 218]. У випадку недотримання зазначеного фактору, зазначає Поліщук Г. С. «криміналізація з «запитом» підриває відразу три принципи кримінально-правової політики: принцип врахування (відповідності) кримінально-правової політики соціально-правовій психології – оскільки такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принцип економії кримінальної репресії – оскільки до

відповідальності притягується невинувато велике число громадян, і принцип невідворотності відповідальності – оскільки частіше всього такий закон на практиці застосовуватися перестає» [207, с. 165].

За повідомленням Генеральної прокуратури України у 2015 році обліковано 25 кримінальних правопорушень за ст. 366-1КК; у 2016 році – 58; у 2017 році – 1134; у 2018 році – 1541; у 2019 році – 1118; у 2020 році – 343; у 2021 році – 1; у 2022 році за ст. 366-2 КК – 78; за січень – жовтень 2023 року – 37¹. Слід звернути увагу, що до 2021 року зазначена статистика не відображає окремо кількості випадків декларування недостовірної інформації, оскільки ст. 366-1КК України передбачала відповідальність не лише за декларування недостовірної інформації, а й за неподання декларації.

Із статистичної інформації Генеральної прокуратури України також можна знайти інформацію про кількість осіб, яким було повідомлено про підозру за ст. 366-1КК та ст. 366-2 КК. Так, у 2015 році за ст. 366-1КК не було повідомлено про підозру жодній особі; у 2016 році – 1; у 2017 році – 211; у 2018 році – 618; у 2019 році – 416; у 2020 році – 214; у 2021 році – 0; у 2022 році за ст. 366-2 КК – 7; за січень – жовтень 2023 року – 8².

Необхідно також зауважити, що більшість кримінальних проваджень за ст. 366-1 та ст. 366-2 КК так і не закінчилися обвинувальними вироками. Таким чином, за період з 2015 по жовтень 2023 року обліковано 4 335 кримінальних правопорушень за ст. 366-1 та ст. 366-2 КК. При цьому повідомлено про підозру 1 475 особам, а засуджено було лише 136 осіб. В ході аналізу судової практики було досліджено лише 40 ухвал та вироків, що знаходяться у відкритому доступі у Єдиному державному реєстрі судових рішень (інші вироків стосувалися переважно неподання декларації) по кримінальних

¹ Наведені дані взяті зі щорічних звітів Генеральної прокуратури України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

² Наведені дані взяті зі щорічних звітів Генеральної прокуратури України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

провадженнях, відкритих за вказаними статтями що становить близько 29 % від їх загальної кількості.

У ході дослідження було встановлено, що лише близько 3 % кримінальних проваджень закінчуються обвинувальними вироками. Така ситуація пояснюється багатьма чинниками, зокрема, більшість кримінальних проваджень, що доходять до суду, закриваються у зв'язку з дійовим каяттям (35 %), за відсутності в діях осіб складу кримінального правопорушення (12,5 %) або впливом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності (30 %)³. Втім, такі показники ще не свідчать про необхідність декриміналізації декларування недостовірної інформації. Такий їх рівень може бути обумовлений недосконалістю самої норми, високою латентністю цих діянь або труднощами розслідування проваджень даної категорії.

Також статистичні дані свідчать, що після 2016 року відбулось різке збільшення цих кримінальних правопорушень, а після 2019 року навпаки – різке зменшення. Проте така ситуація пояснюється тим, що досліджуване правопорушення було криміналізоване відносно недавно (з 2014 року), а перші правопорушення почали фіксувати лише у 2015 році. У 2020 році був переломний період, коли ст. 366-1 КК була визнана неконституційною, а натомість прийнята нова норма – ст. 366-2 КК. У 2022 році почалася повномасштабна війна у зв'язку з чим, як уже зазначалося, Верховна Рада 3 березня 2022 року прийняла Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [244], чим призупинила процес обов'язкового декларування майна чиновниками, дозволивши подати дані про свої статки вже після скасування воєнного стану. При цьому НАЗК залишило можливість для добровільного подання декларації, якою мало хто скористався.

³ Інформація взята зі щорічних звітів Державної судової адміністрації України. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації дозволяє зробити наступні висновки:

1. Під соціальною обумовленістю кримінального закону розуміють процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності державного реагування на її вчинення засобами кримінально-правового характеру.

2. У науці кримінального права відсутня єдність розуміння змісту самого поняття «чинники криміналізації», під якими розуміють фактори, підстави, основи, принципи, умови, критерії, обставини. Дослідивши визначення поняття «фактор» в тлумачних словниках, ми з'ясували, що «фактор» розуміють як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища, чинник. Тобто можна стверджувати, що зазначені поняття є синонімами. У той же час поняття «фактори криміналізації» видається найбільш вдалим.

3. При встановленні соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації доцільно і достатньо зосередитися на дослідженні соціальних, нормативно-правових і кримінологічних факторів.

4. Соціальні фактори встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації свідчать про суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення такої відповідальності, а також про її відповідність рівню, характеру суспільної свідомості і стану громадської думки. Доводиться, що важливою складовою механізму запобігання та протидії корупції виступають не тільки положення КК, які встановлюють відповідальність за вчинення корупційних діянь, а й приписи, які передбачають відповідальність за вчинки, які сприяють корупційним проявам. У той же час мотивами та метою декларування недостовірної інформації у

тому числі можуть бути й прагнення особи приховати у її поведінці прояви корупційних деліктів. Наявність цих суб'єктивних факторів внесення недостовірної інформації у декларацію визнається обставиною, що впливає на оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння, та обґрунтовує доцільність його криміналізації. Що ж стосується внесення у декларацію недостовірної інформації з інших мотивів, то у роботі наводяться аргументи щодо можливості визнання такого діяння малозначним на підставі ч. 2 ст. 11 КК. Втім, такі випадки не мають впливати на загальну оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння

5. Нормативно-правовий фактор криміналізації декларування недостовірної інформації передбачає відповідність даної кримінально-правової норми уже існуючим нормам. Показником такої відповідності є: 1) запропонована кримінально-правова норма не повинна суперечити існуючим нормам; 2) криміналізація не повинна бути надлишковою, тобто створювати ситуацію, коли за подібне діяння вже передбачена відповідальність іншою кримінально-правовою нормою. Криміналізація декларування недостовірної інформації не суперечить положенням Конституції України, відповідає рекомендаціям міжнародних нормативно-правові актів, не призводить до конкуренції правових в системі національного законодавства. Встановлено, що передбачення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації узгоджується із міжнародно-правовими актами у сфері протидії корупції, з висновками Венеціанської комісії, зокрема щодо того, що зважаючи на ситуацію з корупцією в Україні запровадження надзвичайних заходів для її виправлення може бути визнано необхідним і виправданим.

6. Кримінологічні фактори криміналізації декларування недостовірної інформації обумовлюються суспільною небезпечністю даного діяння, можливістю й доцільністю застосування кримінально-правових засобів боротьби з цим кримінальним правопорушенням та його поширеністю.

Обґрунтовується, що рівень суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації відповідає ступеню суспільної небезпечності, який притаманний кримінальним правопорушенням. Визнається, що мотивами вчинення внесення до декларації неправдивих відомостей можуть бути прагнення приховування доходів, отриманих внаслідок вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Цим обґрунтовується визнання законодавцем цього діяння кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. У той же час важливою складовою механізму запобігання та протидії корупції виступають не лише норми, які встановлюють відповідальність за вчинення корупційних діянь, а й за відмінні від останніх вчинки, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення або приховування фактів корупції, тобто пов'язані з корупцією, а тому протидія їм має здійснюватися як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях.

7. Узагальнення статистичних даних свідчить про порівняно низькі показники кримінальних проваджень за ст. 366-2 КК. Разом з тим, це ще не свідчать про необхідність декриміналізації декларування недостовірної інформації. Такий рівень може бути обумовлений недосконалістю самої норми, високою латентністю цих діянь або труднощами розслідування проваджень даної категорії

РОЗДІЛ 2

СКЛАД ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2.1. Об'єкт декларування недостовірної інформації

Обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення є його об'єкт. Встановлення об'єкта кримінального правопорушення має важливе значення для теорії та практики кримінального права. З'ясування його змісту дозволяє визначити те, що захищає держава, дає можливість дати відповіді на запитання щодо сутності охоронюваного блага, його предметного змісту. Тому чітке розуміння того, на що саме спрямоване кримінально протиправне діяння є необхідним для обґрунтування криміналізації та декриміналізації певних форм поведінки. Уявлення про об'єкт кримінально протиправного впливає на кримінально-правову політику держави, законотворчу та правозастосовну діяльність. Від чіткого визначення змісту об'єкту залежить ступінь обґрунтованості теоретичних засад вирішення багатьох проблем як Загальної, так й Особливої частин кримінального права. У деяких випадках характеристика об'єкта кримінального правопорушення також допомагає уточнити межі дії кримінально-правової норми, відмежувати кримінально протиправне діяння від правомірного, правильно кваліфікувати вчинене діяння та його наслідки. Саме об'єкт кримінального правопорушення є одним з найбільш важливих показників характеру суспільної небезпеки, її якісною характеристикою [124, с. 6; 129, с. 119].

Отже, значення об'єкту кримінального правопорушення полягає у тому, що він: 1) становить цінність не для окремого конкретного індивіда, або невизначеної їх кількості, а для всіх членів суспільства або держави; 2) існує в об'єктивній дійсності, а тому може бути виявлений та відокремлений від інших явищ природи та суспільства; 3) здатний зазнати негативних змін внаслідок протиправного посягання на нього; 4) йому безпосередньо

заподіюється шкода у разі вчинення діяння, передбаченого у КК, 5) у його збереженні спрямована правова політика держави; б) за його порушення, руйнування встановлено кримінальну відповідальність.

Теоретичним дослідженням проблеми об'єкту кримінального правопорушення присвятили свої праці багато вчених. Вагомий внесок у розвиток теорії об'єкту здійснили Я. М. Брайнін [27], В. В. Єсіпов [89], М. Д. Дурманов [81], М. І. Загородніков [92], О. Ф. Кістяківський [105], М. Й. Коржанський [118], В. М. Кудрявцев [135], Б. С. Нікіфоров [176], С. В. Познишев [206, с. 132–134], А. А. Піонтковський [201], В. Д. Спасович [271], Н. С. Таганцев [280] В. Я. Тацій [281], А. Н. Трайнін [289] та багато інших науковців. Втім, незважаючи на значний масив наукових досліджень, присвячених темі об'єкта у минулих та нинішньому століттях, вона й досі залишається складною та найбільш дискусійною у науці кримінального права.

Якщо в аспекті розуміння того, що об'єкт кримінального правопорушення, це елемент складу кримінального правопорушення, який характеризує те, на що посягає кримінальне правопорушення, у теорії права не виникає суперечностей. Що ж стосується визначення того, що саме страждає внаслідок вчинення кримінально протиправного посягання, то це питання є дискусійним. У теорії права висловлювались різні точки зору з цього питання Так, об'єкт кримінального правопорушення розглядали, як: 1) норму права (Л. С. Белогриць-Котляревський) [17, с. 161], 2) суб'єктивне право (О. Ф. Кістяківський [104, с. 63–65], В. Д. Спасович [272, с. 94]; 3) правоохоронюваний життєвий інтерес, правове благо (М. С. Таганцев) [280, с. 484]; 4) суспільні відносини соціалістичного суспільства (А. А. Піонтковський) [201, с. 111]; 5) учасників відносин, предмет (об'єкт) відносин і зв'язок між учасниками з приводу конкретного предмета (В. К. Глістін) [59, с. 19, 20], 6) суспільні відносини як цілісну систему, а не їх складові частини (В. Я. Тацій) [281, с. 21], 7) матеріальні явища: життя, здоров'я, гідність, майно, природні об'єкти тощо (С. Б. Гавриш) [57, с. 46, 59],

8) охоронювані законом цінності, проти яких спрямовано кримінально протиправне діяння і яким завдається або може бути завдана шкода (П. С. Матишевський та В. Є. Фесенко) [128, с. 128], 9) охоронювані кримінальним законом соціальні цінності (С. Колос) [113, с. 198]; 10) люди, тобто індивіди, їх малі або великі групи (об'єднання), а також суспільство в цілому (Г. П. Новосолов) [178]; 11) блага (інтереси), на які посягає протиправне діяння і які охороняються кримінальним законом (А. В. Наумов) [148], тощо.

Проте вважаємо, що поняття «соціальні цінності» є узагальнюючим. Воно охоплює різні предмети суспільних відносин (блага, інтереси, суб'єктивні права), що їх забезпечують. На підставі цього можна зробити висновок, що теорія соціальних цінностей звужує поняття об'єкта кримінального правопорушення до такого елемента суспільних відносин, як їх предмет. За такого підходу не зовсім враховуються історичні традиції, специфіка кримінально-правової галузі та окремих її інститутів [283, с. 38].

Останнім часом з'явилися «комплексні» визначення об'єкта кримінального правопорушення. Наприклад, В. Т. Дзюба під об'єктом розуміє цінності, інтереси, права і блага, яким заподіюється шкода і які зазначені у диспозиціях статей Особливої частини КК [76, с. 151]. На думку П. Л. Фріса, об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, інтереси та блага, які знаходяться під кримінально-правовою охороною і яким спричиняється чи може бути спричинена шкода [302, с. 69, 70].

Усі вищезазначені наукові підходи, безперечно, мають право на існування. Втім, з деякими з них важко погодитися. Так, правова не може бути визнана об'єктом кримінального правопорушення, бо у разі вчинення кримінального правопорушення особа порушує встановлену заборону щодо здійснення певної поведінки, сама ж норма, яка визнає міру дозволеної поведінки, тим більше кримінально-правова норма, яка містить відповідну заборону, не зазнає шкоду, зберігає свою сили та навпаки починає діяти. Певне

суб'єктивне право також не можна визнати об'єктом кримінального правопорушення, бо навіть у разі здійснення посягання на нього, таке право залишається у наділеною ним особи. Не можна погодитися з тим, що об'єктом кримінального правопорушення є людина (індивід) як біологічна істота. Людина потрапляючи в правове поле, стає учасником суспільних відносин як фізична особа, набуває певного правового статусу, наділяється сукупністю певних прав і обов'язків. І саме з наявністю цього статусу, її прав та обов'язків здійснюється суспільно небезпечне посягання. Поняття правового блага для розкриття змісту об'єкта кримінально правової охорони може призвести до ототожнення понять «об'єкт» і «предмет» кримінального правопорушення. Так, майно, яке належить на праві власності потерпілому, це його «матеріальне благо», але при його викраденні йому не заподіюється шкода, втім власник майна позбавляється правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження цим майном. З приводу точки зору визнання об'єктом кримінально-правової охорони «інтерес», то не завжди він може потребувати охорони з боку держави, зокрема якщо способи його задоволення виявляються протиправними. Так, особа може мати інтерес щодо майна, здобутого злочинним шляхом (напр., внаслідок крадіжки, незаконної господарської діяльності), втім такий інтерес не може підлягати охороні з боку держави, оскільки суперечить суспільним інтересам в сфері набуття права власності. Таким чином, ні суб'єктивне право (а тим більше правове благо), ні індивідуальний інтерес, ні людина не можуть розглядатися як об'єкти кримінальних правопорушень.

У зв'язку з цим теорія суспільних відносин як об'єкта кримінального правопорушення видається найбільш універсальною, та здатною продемонструвати сутність кожного кримінального правопорушення та його суспільно небезпечну.

За період існування вітчизняного кримінального права позиція, згідно з якою об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, що

охороняються законом про кримінальну відповідальність, на які посягає кримінальне правопорушення, завдаючи їм шкоди або створюючи загрозу заподіяння такої шкоди, залишається домінуючою. Останнім часом все частіше лунає критика у бік цього теоретичного погляду на розуміння змісту об'єкту кримінального правопорушення. Такі спроби цілком зрозумілі, викликають повагу та повинні оцінюватися лише позитивно, оскільки право це феномен, невичерпний для пізнання, а тому застарілі оцінки погляди, які не відповідають вимогам новим потребам суспільства, особливостям розвитку об'єктивної дійсності нерідко перешкоджають руху вперед у пізнанні правових явищ. Втім, переважно причинами відходу від цієї концепції зазвичай є аргументи, далекі від юриспруденції, зокрема, що визначення об'єкта кримінального правопорушення через категорію суспільних відносин надмірно «заідеологізовано», ґрунтується «на марксистському розумінні сутності людини як сукупності всіх суспільних відносин». Уявляється, що погляд на ідеологізацію теорії суспільних відносин як об'єкта кримінального правопорушення є дещо перебільшеним та має скоріш емоційне забарвлення, оскільки цю теорію здебільшого пов'язують з історичним минулим України та впливом на неї державної політики радянських часів. Вбачається, що ця теорія є найбільш універсальною серед інших. Вона має суттєвий вплив на формування кримінального законодавства, відіграє позитивну роль у його розвитку та розвитку кримінально-правової науки. Саме визначення ієрархії цих відносин дозволяє обґрунтувати певною мірою характер та ступінь суспільної небезпеки різного виду протиправних діянь, обрати пріоритетні напрямки кримінально-правової політики, забезпечити відносну ефективність кримінального законодавства. У разі відходу від концепції «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини», дуже складно буде пояснити, чому, наприклад, за позбавлення життя людини у КК передбачені різні склади кримінальних правопорушень, напр. статті 112, 115, 348, 379 КК. Чому внесення недостовірної інформації у декларацію посягає на інший

об'єкт, ніж діяння, передбачені, напр., статтями 158, 205-1, 220-1, 220-2, 223-1, 366, 376-1, 400-1 КК. Саме теорія суспільних відносин дозволяє зрозуміти цю відмінність.

Саме тому це дослідження ґрунтуватиметься на науковому погляді, згідно з яким об'єктом кримінального правопорушення, у тому числі діяння, передбаченого ст. 366-2 КК, є суспільні відносини, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність.

Суспільні відносини, що входять до складу загального об'єкту, є досить різноманітними. Тому для більш ґрунтовного їх вивчення вбачається доцільним використати такий прийом юридичної техніки, як класифікація понять. Будучи видом поділу, класифікація дозволяє впорядкувати, систематизувати правові поняття. Вона виступає інструментом пізнання реальної дійсності, своєрідним джерелом знання про неї. В процесі класифікації пізнаються об'єктивно існуючі закономірності, де кожен даний об'єкт отримує певну правову оцінку (рейтинг). За допомогою класифікації відбувається теоретичне осмислення різних правових явищ і встановлюється їх відповідність емпіричному матеріалу. У зв'язку з цим класифікація має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки вона є одним з елементів людської діяльності, у тому числі і науковою [8].

Об'єкт кримінального правопорушення може бути класифікований за різними підставами, але найбільш поширеною у теорії кримінального права є класифікація «по вертикалі» (загальний, родовий і безпосередній). Іншою класифікацією, є поділ об'єктів «по горизонталі» (основний та додаткові об'єкти) [129, с. 123, 126].

Класифікація об'єктів «по вертикалі» ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого». Загальним тут є вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин (загальний об'єкт); особливим – окремі однорідні за своїми властивостями групи суспільних відносин, охоронювані певною сукупністю

кримінально-правових норм (родовий об'єкт); окремим – конкретні суспільні відносини, охоронювані конкретними кримінально-правовими нормами від конкретних кримінально протиправних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення [129, с.113].

Згодом окремі науковці дійшли висновку про те, що такий поділ об'єктів кримінального правопорушення «по вертикалі» є неповним. Так, Б. С. Никифоров вважає, що тричленна класифікація не є суто науковою, оскільки у багатьох складах кримінальних правопорушень виокремлюється лише два види об'єктів: загальний і родовий (спеціальний), або загальний і безпосередній [176, с. 108–112]. М. І. Федоров, не підтримуючи тричленну класифікацію, зазначав, що загального об'єкта кримінального правопорушення не існує. Він – це лише поняття, а не реальне явище суспільного життя. Тому загальний об'єкт ні для науки, ні для практики нічого не дає і від нього потрібно відмовитися [301, с. 181]. Окремі вчені виступають прихильниками не тричленної, а чотирьохчленної класифікації об'єкта кримінального правопорушення [144, с. 44]. Вперше її запропонував Є. А. Фролов, який виокремлював підгруповий (видовий) об'єкт кримінального правопорушення, що займає проміжне місце між родовим та безпосереднім об'єктом і є частиною, підсистемою родового об'єкта, перебуваючи з ним у відносинах «рід–вид» [305, с. 206]. Як зазначав В. Я. Тацій, виділення видового (підгрупового) об'єкта не суперечить тричленній класифікації, а існує поряд із нею для виокремлення окремих груп суспільних відносин, які входять до родового об'єкта [281, с. 67].

У науці кримінального права досить значущим є положення про те, що без правильного встановлення родового об'єкту неможливо детально проаналізувати безпосередній об'єкт будь-якого кримінального правопорушення. Дане положення пояснюється тим, що родовий об'єкт: визначає місце конкретного кримінального правопорушення в системі

Особливої частини КК, тобто розмежовує подібні за об'єктивною та суб'єктивною стороною кримінальні правопорушення, які посягають на різні родові об'єкти; допомагає встановити, наскільки суспільно небезпечні певні групи кримінальних правопорушень; сприяє більш точному встановленню ознак складу кримінальних правопорушень [281, с. 16].

Під родовим об'єктом розуміється об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [129, с. 115]. У доктрині кримінального права прийнято вважати, що зміст родового об'єкта визначає назву відповідного розділу Особливої частини КК [281, с. 38].

Відповідальність за декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК) передбачена у розділі XVII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [6]. У науці кримінального права по-різному визначається зміст цього родового об'єкту. На думку К. П. Задої таким об'єктом є суспільні відносини соціального управління, в яких суб'єкти управління реалізують керуючий вплив, що надається їм у результаті особливих процедур, передбачених правовими актами, відбувається у межах та у спосіб, що передбачені правовими актами, і забезпечується можливістю застосування правових наслідків за ухилення від дії такого впливу [94, с. 7].

А. В. Савченко та О. В. Кришкевич родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень визнають суспільні відносини, що визначають та регулюють зміст правильної роботи державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, а також суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність у юридичних особах приватного права та нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг [98, с. 13].

Т. І. Слуцька родовий об'єкт досліджуваних кримінальних правопорушень визначила як суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням службовою особою діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності [270, с. 7].

Цікавою видається точка зору В. Г. Хашева, який вважає, що кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності посягають на два родові об'єкти: перший – суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх підприємств, установ чи організацій щодо реалізації завдань, які стоять перед цими органами; другий – суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату підприємств, установ чи організацій недержавних форм власності щодо реалізації завдань, які стоять перед ними [309, с. 13].

В. П. Коваленко підтримує позиції, що родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень є суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, а також осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг [109, с. 39].

Пропонує визнавати родовим об'єктом суспільні відносини щодо правильної реалізації своїх прав та обов'язків спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень (службовими особами та особами, що надають публічні послуги) [318, с. 64]

Уявляється, що всі запропоновані визначення родового об'єкту, кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, мають право на існування та заслуговують на увагу. З більшістю з них можна погодитися, проте з деякими уточненням, а саме визнавати

суспільні відносини у сфері правомірного здійснення (реалізації) службовими особами або особами, що надають публічні послуги, наданих їм повноважень (прав та обов'язків) або використання пов'язаних з ними можливостей. Тобто усі діяння, передбаченні у розділі XVII Особливої частини КК, так чи інакше полягають у недотриманні (порушенні) службовою особою вимог чинного законодавства щодо правомірного виконання ними відповідних функцій в органах державної влади, місцевого самоврядування, юридичних особах публічного чи приватного права або надання публічних послуг під час здійснення професійної діяльності. Саме від належного виконання таких повноважень у прямій залежності перебувають права, свободи і законні інтереси багатьох людей, інтереси суспільства та держави [129, с. 568].

Поряд з родовим, у науці кримінального права пропонується виділяти видовий об'єкт, який є частиною родового та об'єднує у межах останнього близькі між собою суспільні відносини [55]. У той же час Є. А. Фролов зазначає, що доцільність виокремлення видового об'єкту може мати місце, якщо в середині родового об'єкту, а саме в середині великої групи суспільних відносин (розділу) можна виокремити більш вузькі споріднені групи відносин. Видовий об'єкт співвідноситься з родовим як частина і ціле [182]. Проте така класифікація не повинна суперечити загальноприйнятій триступеневій класифікації, а може лише існувати поруч з нею для встановлення груп суспільних відносин в межах родового об'єкта [304].

Уявляється, що дана позиція є обґрунтованою. Втім аналіз кримінальних правопорушень, передбачених у розділі XVII Особливої частини КК, свідчить, що вони відрізняються не стільки суспільними відносинами, на які здійснюється посягання, скільки іншими об'єктивними та суб'єктивними ознаками, зокрема: предметом, формою діяння, метою, суб'єктом кримінального правопорушення. У зв'язку з цим вбачається доцільним виокремлювати певні групи кримінальних правопорушень цього розділу не на підставі видового об'єкту, а інших об'єктивно-суб'єктивних критеріїв.

Так, залежно від сфери реалізації службових повноважень у правовій літературі пропонується виділяти кримінальні правопорушення, що посягають на: а) суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення своїх повноважень службовими особами юридичної особи публічного права (напр., статті 364, 365, 368, 368-5, 369, 369-2 КК), б) суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення своїх повноважень службовими особами юридичної особи приватного права (напр., статті 364-1, 368-3 КК); в) суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення повноважень особами, які надають публічні послуги (напр., статті 365-2, 368-4 КК); г) суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення повноважень особами юридичної особи публічного або приватного права (напр., статті 366, 367, 370 КК) [64, с. 17, 18; 160].

Залежно від мети вчинення, серед діянь, передбачених у розділі XVII Особливої частини КК, можна виділити ті, що: а) вчиняються з метою отримання неправомірної вигоди (напр., ст. 364, 364-1, 365-2 КК) та б) ті, що не пов'язані з такою метою (напр., ст. 366, 367, 370 КК). Залежно від форми вини: а) умисні (напр., ст. 364, 364-1, 365-2 КК) та б) необережні (ст. 367 КК) [249]. З урахуванням ознак суб'єкта вчинення: а) кримінальні правопорушення, які вчиняються спеціальним суб'єктом (напр., ст. 364–365-2, 366 КК), та б) загальним суб'єктом (напр., ст. 368-3, 368-4, 369 КК) тощо.

При дослідженні ознак конкретного складу кримінального правопорушення найбільше теоретичне та практичне значення має безпосередній об'єкт, який дозволяє в точній відповідності з законом кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння. У науці кримінального права під безпосереднім об'єктом традиційно розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК, і яким кримінальним правопорушенням заподіюється шкода [129, с. 125; 198, с. 93; 14, с. 32; 274, с. 84].

У науці кримінального права зміст безпосереднього об'єкта декларування недостовірної інформації розкривається по-різному. Так, В. Гордієнко вважає, що безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є встановлені ЗУ «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження з фінансового контролю, порушення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [62, с. 136].

На думку В. В. Андрієшин основним безпосереднім об'єктом декларування недостовірної інформації є суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю в частині встановленого порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [9, с. 129].

Д. М. Міськів безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 366-2, 366-3 КК України, визначає як суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в частині декларування інформації, визначеної Законом України «Про запобігання корупції» [152, с. 70].

На переконання Д. Ф. Волонець найбільш доречно розглядати безпосередній об'єкт декларування недостовірної інформації у широкому (суспільні відносини, що забезпечують проведення фінансового контролю за особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) та у вузькому (суспільні відносини, що забезпечують порядок декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) розумінні [54, с. 139].

М. І. Хавронюк, коментуючи ст. 366-1 КК, зазначав, що основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення встановлений законом порядок декларування, що забезпечує доброчесність осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування,

інших суб'єктів декларування і зрештою – правильну (нормальну) діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування [173, с. 1148].

Схожу позицію підтримує і судова практика. Так, у вироках ВАКС об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 366-2 КК розуміється як встановлений законом порядок декларування, який покликаний забезпечити доброчесність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і зрештою – правильну діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування [36].

Неоднозначність визначень безпосереднього об'єкта декларування недостовірної інформації обумовлює необхідність продовження наукового пошуку тих конкретних суспільних відносин, які поставлені законодавцем під охорону ст. 366-2 КК і яким заподіюється або може бути заподіяна шкода цим кримінальним правопорушенням. Для більш точного встановлення такого об'єкта слід проаналізувати елементи структури суспільних відносин, які охороняються ст. 366-2 КК, а також встановити механізм заподіяння їм шкоди.

Структура суспільних відносин являє собою не просту суму її складових частин, а цілісну систему утворюючих її елементів, відповідним чином взаємопов'язаних і взаємодіючих [187, с. 228]. Традиційно складовими елементами суспільних відносин визнаються: 1) предмет, з приводу якого існують відносини; 2) носії (суб'єкти) відносин; 3) соціальний зв'язок як зміст відносин.

Предметом суспільних відносин визнається те, з приводу чого чи у зв'язку з чим існують такі відносини. В окремих випадках предмет суспільних відносин може збігатися з предметом кримінального правопорушення. Такий збіг можливий тоді, коли ті чи інші предмети, які входять до структури об'єкта кримінального правопорушення, законодавець наділяє функціями предмета кримінальних правопорушень, тобто надає йому також інше правове значення [281, с. 98; 167, с. 62].

Досить часто визначити суспільне відношення, що охороняється конкретною статтею Особливої частини КК, допомагає назва самої статті. На думку М. Д. Дурманова заголовок статті не містить нормативних положень і не є частиною кримінально-правової норми, однак у деяких випадках він може мати суттєве значення при тлумаченні змісту статті [82, с. 121]. Зважаючи на назву ст. 366-2 КК «Декларування недостовірної інформації», можна зробити висновок, що законодавець прагнув поставити під її охорону суспільні відносини, що виникають з приводу декларування майнового стану певних осіб. Зміст даних відносин відповідно до ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» полягає у виконанні певними особами обов'язку, щодо подання шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларації.

В академічному тлумачному словнику української мови, слово «декларація» означає: 1) офіційна заява з приводу чогось, урочисте проголошення урядом, партією, з'їздом і т. ін. яких-небудь принципів, положень, а також документ, у якому вони викладені; 2) назва деяких офіційних документів, що подають потрібні відомості [268]. Втім, у законодавстві України відсутнє тлумачення цього терміну. Вказівка на визначення поняття «декларація» міститься лише у Рішенні НАЗК «Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 10 червня 2016 року № 3, в якому зазначено, що декларація – це декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачена Законом України «Про запобігання корупції».

Звідси, можна зробити висновок, що суспільні відносини, що охороняються ст. 366-2 КК, виникають з приводу декларації, тобто остання є предметом цих відносин.

Суспільні відносини – це різноманітні форми взаємозв'язку, що виникають у процесі взаємодії між окремими людьми, різними соціальними групами. Останні утворюють суб'єктний склад (учасників) суспільних

відносин. Безсуб'єктних відносин не існує. У разі відсутності учасників відносин, немає і самих відносин. Суб'єктами суспільних відносин можуть виступати як фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, а також держава та її відповідні органи [129, с. 121]. Суб'єктами суспільних відносин, які охороняються групою норм про службові кримінальні правопорушення, завжди є сама службова особа. Втім, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, виступає не будь-яка службова особа, а тільки, яка входить до переліку осіб, визначених у ч.ч. 1 та 2 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції». Тобто є особою, яка уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та має обов'язок подавати декларацію. З іншого – держава в особі уповноважених органів, які наділяються повноваженнями щодо здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування. Відповідно до п. 71 ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про запобігання корупції» та ч. 5 ст. 216 КПК такі повноваження належать НАЗК та детективам НАБУ.

Таким чином, суб'єктами аналізованих суспільних відносин з однієї сторони виступають суб'єкти декларування, а з іншої – держава в особі уповноважених органів НАЗК та НАБУ.

Наступним елементом суспільних відносин, що аналізуються, є соціальний зв'язок, який справедливо вважається одночасно і змістом даних відносин. На думку В. Я. Тація соціальний зв'язок є ніби дзеркалом внутрішньої структури суспільних відносин, в якій відображається його сутність і основні властивості [281, с. 58]. Як правило, під соціальним зв'язком розуміють взаємодію, взаємозв'язок учасників (суб'єктів) суспільних відносин. Як складовий елемент тих чи інших суспільних відносин соціальний зв'язок може проявлятися двояко: 1) власне у діяльності суб'єктів та у формі позицій останніх відносно одне одного; 2) у формі правового чи соціального статусу громадян, соціальних інститутів тощо [133, с. 59].

Найчастіше соціальний зв'язок проявляється у різних формах людської діяльності [129, с. 122, 123]. Відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції» [239] та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК, суб'єкти декларування зобов'язані подавати декларації про свій реальний майновий стан у встановлені законодавством строки. У свою чергу уповноваженні особи НАЗК та детективи НАБУ здійснюють перевірку таких декларацій або моніторинг способу життя суб'єктів декларування.

Виходячи з вищевикладеного можна дійти висновку, що основним безпосереднім об'єктом декларування недостовірної інформації є суспільні відносини у сфері законодавчо врегульованого порядку подання декларації суб'єктами декларування.

У науці кримінального права на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний та додатковий. Такий поділ називають ще класифікацією об'єктів «за горизонталлю». Необхідність такого поділу виникає у разі, якщо одним кримінальним правопорушенням заподіюється шкода декільком суспільним відносинам [129, с. 126]. При цьому основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення визнаються суспільні відносини, які законодавець насамперед прагнув поставити під охорону конкретної статті Особливої частини КК. Додатковим безпосереднім об'єктом визнаються суспільні відносини, яким заподіюється або створюється загроза заподіяння шкоди поряд з основним об'єктом. Додатковий безпосередній об'єкт може бути двох видів: обов'язковий (необхідний) та необов'язковий (факультативний) [14, с. 32]. Суспільним відносинам, які виступають в якості додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкту завжди страждають поряд з основним у разі вчинення кримінального правопорушення. У свою чергу суспільним відносинам, які виступають додатковим факультативним безпосереднім об'єктом, внаслідок вчинення певного кримінального правопорушення може як заподіюватися, так і не заподіюватися шкода поряд

з основним. Спричинення шкоди факультативному об'єкту свідчить про більш високий ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, у зв'язку з цим він досить часто виступає в якості кваліфікуючої ознаки конкретного складу кримінального правопорушення [129, с. 127]. Втім, вести мову про наявність у складі конкретного кримінального правопорушення додаткового об'єкту, можна лише, якщо законодавець безпосередньо поставив ці суспільні відносини під охорону відповідної статті Особливої частини КК.

Віднесення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, у примітці до ст. 45 КК до діянь, пов'язаних з корупцією, деякими науковцями розцінюється як необхідність виділення у цьому кримінальному правопорушенні додаткового об'єкту. Так, Д. Ф. Волонець зазначає, що суб'єкт декларування недостовірної інформації безпосередньо не вчиняє корупційне кримінальне правопорушення, проте він порушує порядок фінансового контролю декларантів і тим самим певною мірою сприяє її розвитку [54, с. 136]. Схожу позицію займає В. В. Андрієшин, який вважає, що суспільні відносини у сфері запобігання корупції є додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом, кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК [9, с. 129]. Натомість Д. М. Міськів зазначає, що суспільні відносини у сфері запобігання корупції не можуть бути додатковим об'єктом декларування недостовірної інформації, бо у цьому випадку додатковим факультативним об'єктом виступають відносини у сфері авторитету органів державної влади та органів місцевого самоврядування [152, с. 70].

З цими точками зору важко погодитися. По-перше, декларування недостовірної інформації визнається кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Таким чином, у разі приховування суб'єктом декларування інформації щодо активів, отриманих внаслідок вчинення корупційного діяння, це діяння може заподіювати шкоду відносинам у сфері встановленого порядку службової діяльності або законної діяльності осіб,

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо законності набуття у власність активів. По-друге, внесення до декларації, як різновиди офіційного документу, неправдивих відомостей може заподіювати шкоду відносинам у сфері авторитету органів державної влади та органів місцевого самоврядування. По-третє, якщо метою внесення недостовірних відомостей було приховування майна, яке особа набула в інший протиправний спосіб, окрім вчинення корупційного діяння, то у такому випадку можуть страждати відносини у сфері здійснення правосуддя або відносини у сфері справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві

На практиці мають місце випадки, коли окремі способи декларування недостовірної інформації вказують на вчинення інших кримінальних правопорушень. Так, А. А. Вознюк зазначає, що у реальній дійсності на практиці мають місце випадки вчинення взаємопов'язаних кримінальних правопорушень: одержаної неправомірної вигоди, незаконне збагачення та декларування недостовірної інформації. Останнє у свою чергу виступає способом приховування предикатних корупційних діянь [51, с. 87–88].

А. М. Черенков наголошує на тому, що декларування недостовірної інформації досить часто пов'язано з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом [311, с. 58].

Таким чином, особливість додаткового факультативного об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, полягає в тому, що його не конкретизовано. Зважаючи на мету вчинення даного діяння ним можуть виступати суспільні відносини, посягання на які пов'язано з декларуванням недостовірної інформації, а саме суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти та загально кримінальні майнові кримінальні правопорушення [311, с. 58].

Поряд з об'єктом декларування недостовірної інформації, зважаючи на зміст ст. 366-2 КК існує необхідність виділяти *предмет кримінального правопорушення*, який виступає його обов'язковою ознакою.

У теорії кримінального права предмет визначається як явища матеріального світу, з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється кримінально протиправне діяння [167, с. 109, 110]. Системний аналіз положень кримінального законодавства свідчить, що предмет передбачається не в усіх складах кримінального правопорушення. У зв'язку з цим він обґрунтовано визнається в науці кримінального права факультативною ознакою складу кримінального правопорушення. Втім, якщо закон про кримінальну відповідальність у статті Особливої частини КК безпосередньо вказує на предмет кримінального правопорушення, для цього складу предмет набуває обов'язкової ознаки, а такий склад слід визнавати предметним. Тому у разі відсутності ознак відповідного предмету в поведінці особи виключається підстава кримінальної відповідальності.

Предмет визнається факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, бо передбачений не у кожному складі. Якщо ж він закріплений у певному складі, то він виступає в ролі обов'язкової ознаки, встановлення (наявність) якого у поведінці особи є обов'язковим для правильної кваліфікації кримінального правопорушення [274, с. 49].

Якщо щодо кримінально-правового значення предмету кримінального правопорушення у науці кримінального права немає розбіжностей, то з приводу того, що може виступати предметом кримінального правопорушення думки вчених різняться [132]. В якості предмета визнаються: 1) речі, у зв'язку з якими чи з приводу яких вчиняється кримінальне правопорушення, проте яким на відміну від об'єкта кримінального правопорушення не завжди заподіюється шкода (О. М. Трайнін [290, с. 178–179]); 2) речі матеріального світу, здійснюючи вплив на які суб'єкти кримінального правопорушення спричиняє шкоду об'єкту кримінально правової охорони (М. І. Загородніков [93, с. 56–58]); 3) будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного

складу кримінального правопорушення (В. Я. Тацій [281, с. 47]) 4) матеріальна річ, яка відображає певні властивості суспільних відносин (об'єкта кримінального правопорушення), шляхом фізичного або психічного впливу на яку заподіюється соціально небезпечна шкода в сфері суспільних відносин (М. Й. Коржанський [119, с. 17]) 5) речі матеріального світу, діючи на які особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин (П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко [128, с. 132]; 6) факультативна ознака об'єкта кримінального правопорушення, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами, з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння (Є. В. Лащук [140, с. 60]); 7) фізичні предмети (речі, майно) та реально існуючі явища об'єктивного світу: енергія (електрична, теплова, ін.), а також інформація, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється кримінальне правопорушення (М. М. Панов [189, с. 44]), тощо.

Отже, з наведених визначень можна зробити висновок, що у правовій науці не сформульовано єдиного усталеного погляду на розуміння поняття предмету кримінального правопорушення, проте в якості нього визнаються будь-які явища об'єктивної дійсності, в тому числі не речової природи, оскільки вони можуть бути піддані впливу, враховані та зафіксовані (енергія, поля, газу, тощо); цінності (феномени, субстанції), матеріальність яких раніше заперечувалась (скажімо, інформація, підвладна людині електрична та теплова енергія, органи та тканини людини). Певна інформація також може бути визнана предметом конкретного кримінального правопорушення, бо вона відповідає усім ознакам останнього [250, с. 187]. Вона завжди передається за допомогою відповідних носіїв, її можна побачити, почути, відчувати на дотик (це, наприклад, голос людини або інший звук, певне зображення); інформацію можна змінити, знищити, заблокувати, спотворити, скопіювати, заволодіти, поширити тощо [80, с. 155]. Так, О. Е. Радутний під інформацією як предметом

кримінального правопорушення розуміє нові знання, які отримує споживач (суб'єкт) у результаті сприйняття і переробки певних відомостей [250, с. 458].

Незважаючи на те, що традиційно у науці кримінального права предметом кримінального правопорушення визнаються матеріальні об'єкти, визнання предметом інформації та енергії не суперечить загальному погляду на предмет кримінального правопорушення. Адже і інформація і енергія є явищами об'єктивного світу, вони придатні для відчуття, вимірювання, передачі, використання тощо. Тому цілком можуть зазнавати протиправного впливу у разі вчинення кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим уявляється, що предметом кримінального правопорушення доцільно визнавати явища об'єктивного світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в поведінці особи ознак складу конкретного кримінального правопорушення [7].

Той факт, що предмет є обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, у науці кримінального права не викликає сумнівів. Втім, що саме є предметом цього кримінального правопорушення: декларація чи зазначена в ній інформація є досить дискусійним питанням.

Для відповіді на це питання вбачається доцільним звернутися до філософського розуміння інформації та її матеріального носія. У філософській літературі склалася стійка традиція розглядати поняття «інформація» на основі філософської категорії відображення. Інформація розглядається як відображення об'єктивного світу і без відображення не існує. Відображення, яке є атрибутом, необхідною властивістю матерії, являє собою здатність матерії відтворювати особливості об'єктів, які на неї впливають. Другою ознакою інформації є різноманіття [296, с. 286, 287]. Тобто інформація з позиції філософії є відображенням різноманіття як однієї з численних властивостей матерії, яка перебуває у русі. Зазвичай, під матеріальним носієм

розуміють матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких інформація знаходить своє відображення у вигляді символів, сигналів, образів, технічних рішень і процесів, створюючи тим самим можливість для її накопичення, збереження, передачі та використання. У філософії матеріальним носієм інформації визнаються будь-які матеріальні об'єкти, включаючи людину. Навіть тоді, коли інформація становить собою відображення свідомістю людини об'єктивного світу, вона існує лише в єдності з певними нейрофізіологічними процесами, тобто має свій матеріальний носій [297, с. 37].

Таким чином, у філософії існує загальноприйняте положення, відповідно до якого інформацію неможливо уявити без певної матеріальної основи. Інформація є атрибутом матерії (властивістю) і невіддільна від неї. Інформація ідеальна за змістом і матеріальна за формою. У багатьох ситуаціях визнання органічного зв'язку між інформацією та її матеріальним носієм призводить до їх ототожнення, в результаті чого інформація визнається матеріальним об'єктом (наприклад, майном). У інших випадках, вважається, що інформація може існувати в ідеальному вигляді, а саме поза матеріального носія (наприклад, при усному розголошенні).

У теорії кримінального права немає єдності думок з приводу того, що ж слід розуміти предметом складу кримінального правопорушення – інформацію чи її носій. Одні вчені визнають предметом складу кримінального правопорушення уречевлений елемент матеріального світу, впливаючи на який винний здійснює посягання на об'єкт, інші не заперечують проти визнавати не тільки матеріального, але й ідеального предметом кримінального правопорушення.

Вважаємо, що інформація завжди має свою матеріальну основу, носій, на якому зафіксовані ті чи інші відомості. Проте у деяких статтях КК України не зазначений вид носія інформації. Для прикладу, відсутня вказівка на носій інформації у ст. 132 КК «Розголошення відомостей про проведення медичного

огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя» та деяких інших статтях. У зазначених нормах носій інформації не зазначений і не впливає одночасно з їх змісту. Зважаючи на це, у подібних випадках, допустимо визнання інформації предметом відповідного складу кримінального правопорушення.

Проте стосовно досліджуваного складу кримінального правопорушення таких дискусій не повинно виникати, оскільки конкретний носій інформації однозначно впливає зі змісту ст. 366-2 КК. Таким носієм інформації є сама декларація. Ця точка зору підтримується як у науці, так і в судовій практиці. Інформація при цьому становить зміст самої декларації, тобто по суті вони співвідносяться як зміст та форма.

Д. Ф. Волонець зазначив, що є очевидним, що предметом декларування недостовірної виступає декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка передбачена Законом України «Про запобігання корупції» [54, с. 140, 141]. Аналогічну точку зору висловлював і В. В. Андрієшин [9, с. 130].

Підтримує цю наукову точку зору й судова практика. Так, ВАКС у вироку від 16 березня 2023 року зазначив, що декларація є безпосереднім предметом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК [38].

Здійснюючи дослідження предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, вважаємо доречним розглядати його за підходом, який був запропонований М. І. Пановим, тобто із виділенням фізичної, соціальної, економічної та юридичної ознаки предмета кримінального правопорушення [188, с. 68].

Фізична ознака предмета кримінального правопорушення відображає його природні властивості. До них, зокрема, належать: матеріальність, кількість, якість, форма, стан, структура. Предметом кримінального

правопорушення є матеріальні цінності, тобто такі, що можуть фіксуватися органами чуття людини або спеціальними технічними засобами [167, с. 110].

Наразі суб'єкти декларування не подають декларації у друкованому вигляді, а лише заповнюють їх в особистому кабінеті на сайті НАЗК. Така декларація має встановлену законом форму, структуру та зміст. Хоча декларація і є електронною, проте вона має своє матеріальне закріплення, хоч і в цифровій формі. У цьому випадку декларація нічим не відрізняється від електронних (цифрових) грошей, які відповідно до ст. 35 ЗУ «Про Національний банк України» є електронною формою грошової одиниці України та визнаються законним платіжним засобом на території України, приймаються фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків [245]. При цьому у разі таємного протиправного заволодіння ними, цифрові гроші будуть виступати в якості предмету крадіжки, а саме будуть визнаватися чужим майном, а не інформацією про таке майно.

Декларація фіксується на матеріальному носіїв інформації – на серверах НАЗК. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування дозволяє подавати та переглядати декларації майнового стану публічних службовців. При цьому декларація – це документ, який містить інформацію, яка зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити. Вона може бути створена, передана, збережена і перетворена електронними засобами у візуальну форму (як електронну, так і паперову), придатну для сприймання людиною її змісту.

Так, у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 року в справі № 554/5090/16-к розтлумачено порядок оцінки електронного доказу та його допустимості. Зокрема, Суд зазначив, що ототожнення електронного доказу як засобу доказування та матеріального носія такого документа є безпідставним,

оскільки характерною рисою електронного документа є відсутність жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія. Так, відповідно до ст. 7 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», у випадку його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Один і той же електронний документ може існувати на різних носіях. Усі ідентичні за своїм змістом екземпляри електронного документа можуть розглядатися як оригінали та відрізнятися один від одного тільки часом і датою створення. Питання ідентифікації електронного документа як оригіналу можуть бути вирішені уповноваженою особою, яка його створила (за допомогою спеціальних програм поррахувати контрольну суму файлу або каталогу зфайлами CRC-сума, hash-сума), або за наявності відповідних підстав шляхом проведення спеціальних досліджень [224].

Звідси, можна стверджувати про наявність у декларації фізичної ознаки предмета кримінального правопорушення.

Соціальна ознака предмета кримінального правопорушення відображає його значення для людини і суспільства, є результатом оцінювання такого предмета останніми. Цінність виступає зовнішньою властивістю предмета, однак вона притаманна йому не від природи (вона не є внутрішньою складовою самого предмета), а завдяки тому, що цей предмет введений у сферу суспільного буття людини і став носієм певних суспільних відносин [167, с. 115, 116]. Подання декларації про майно, доходи та видатки декларантів і членів їхніх сімей тощо, виступає інструментом для забезпечення підзвітності осіб, уповноважених на виконання функції держави та органів самоврядування, перед суспільством. Декларування статків осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, спрямовано на забезпечення прозорості їх діяльності, виявлення та попередження конфлікту інтересів при здійсненні ними наданих їм повноважень [171, с. 886] Обов'язок подання декларації та відкритий доступ

до її змісту змушує чиновників розкривати інформацію про свої доходи. Тим самим вона виступає елементом впровадження та розвитку доброчесності службовців не тільки на держслужбі, але й на рівні всього суспільства. Сприяє попередженню та протидії конфлікту інтересів та пов'язаних із цим корупційних ризиків в діяльності політиків, державних службовців та посадовців органів місцевого самоврядування.

Економічна ознака предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, як вбачається, проявляється у тій функції, яку виконує декларація, а саме вона має підтверджувати факт відсутності розбіжностей між інформацією про майновий стан суб'єкта декларування та реальним способом його життя. У разі, якщо інформація, яка зазначається у декларації, відрізняється від достовірною на суму від 500 до 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб або понад 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, декларація набуває ознак предмету кримінального правопорушення.

Юридична ознака предмета вказує на його обов'язковість як елемента (ознаки) складу кримінального правопорушення у разі прямої вказівки в законі або однозначності тлумачення його змісту. Декларація, яка подається містить інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явищі або факти, які спричинили або можуть спричинити наслідки правового характеру, а саме засвідчує факт відповідності способу життя суб'єкта декларування одержаним ним доходам. У ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції» встановлений чіткий перелік відомостей, які мають бути зазначені у декларації [239]. Аналіз положень цієї статті дозволяє об'єднати усі відомості, які повинні бути зазначені у декларації, у чотири групи: 1) особисті дані (прізвище, ім'я, по батькові декларанта та членів його сім'ї, їх місце роботи та місце проживання); 2) активи (рухоме, нерухоме майно, доходи декларанта та членів його сім'ї); 3) зобов'язання (кредити, позики декларанта та членів його сім'ї); 4) корпоративні права декларанта та членів його сім'ї. Форма, структура та зміст

такої декларації визначається відповідними нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про запобігання корупції» та Порядком заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженим наказом НАЗК. Відповідно до цих документів декларація має юридичне значення, якщо відповідає наступним ознакам: а) відповідає затвердженому формату; б) підтверджується електронним підписом (далі – ЕП) суб'єкта декларування; в) має чинний відповідний посилений сертифікат ключа на момент накладення ЕП; г) чинність на час перевірки електронного підпису посиленого сертифіката відкритого ключа ЦСК, яким видано сертифікати відкритих ключів для такого платника.

Декларація, яка відповідає цим вимогам, має юридичну силу. У зв'язку з чим слушною є позиція тих науковців, які декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відносять до різновиду офіційного документа. Так, на думку Д. М. Міськіва, оскільки така декларація містить юридично значущу інформацію; має відповідну електронну форму; визначені реквізити; зафіксована на матеріальному носіїві інформації (серверах НАЗК); має відповідну роль – здатна бути джерелом доказової інформації; складати такий документ мають право лише уповноважені суб'єкти [152, с. 86]. З точки зору В. В. Андрієшина декларація є офіційним електронним документом, бо підтверджує певні юридичні факти, складається за встановленою Національним агентством формою, подається особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (суб'єктом декларування), та містить передбачені Законом зафіксовані за допомогою технічних засобів на офіційному веб-сайті Національного агентства відомості щодо суб'єкта декларування та членів його сім'ї [9]. О. С. Бондаренко визнає декларацію як офіційний документ, бо вона подається: особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особами, які претендують на заняття чи обрання

на такі посади; особами, які звільняються з цих посад, компетентному органу, у встановлені законодавством строки, на підставі яких здійснюється моніторинг способу життя декларанта та фінансова перевірка його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру [19, с. 11].

На визнанні електронних документів предметом кримінального правопорушення, а не інформації, що на них зберігається, підтримує й судова практика. Так, у постанові від 18 квітня 2019 року Верховний Суд відносить до предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 357 КК, а саме офіційного документу, у тому числі електронні, штампи, печатки; приватні документи, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності (частини 1 і 2 ст. 357 КК) [220].

Таким чином, декларації притаманні усі ознаки предмету кримінального правопорушення, до того ж її слід визнавати офіційним документом. Звідси, предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, слід визнавати декларацію, а саме офіційний електронний документ, що заповнюється на офіційному вебсайті НАЗК відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» й Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та подається особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на підставі якого здійснюється фінансовий моніторинг способу життя суб'єкта декларування, його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру.

Законодавство України у сфері протидії корупції передбачає різні види декларацій, проте уявляється, що не усі вони можуть бути предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК.

Так, аналіз ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» дозволяє виділити чотири типи декларацій, а саме: а) щорічну декларацію; б) декларацію суб'єкта декларування, який припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; в) декларацію суб'єкта декларування,

який припинив діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; г) декларацію суб'єкта декларування, який є особою, що претендує на зайняття посад. У той же час у ст. 2 розділу II Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК, виділено три типи декларацій: а) щорічна декларація; б) декларація при звільненні та в) декларація кандидата на посаду.

Щорічна декларація – декларація, яка подається відповідно до ч. 1 статті 45 Закону (щороку), абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону (після припинення діяльності (після звільнення)) у період з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року. При цьому законом можуть бути встановлені інші строки подання щорічної декларації.

Суб'єкт декларування, поновлений на роботі за рішенням суду після завершення періоду декларування, до 01 квітня року, наступного за роком, у якому відбулося поновлення, подає щорічну декларацію за рік, у якому відбулось поновлення. Якщо така особа поновлена на роботі до завершення періоду декларування, щорічна декларація подається за минулий рік. Щорічна декларація за час вимушеного прогулу не подається.

Якщо особа, яка припинила здійснення діяльності, до завершення визначеного Законом строку подання щорічної декларації знову розпочинає здійснення діяльності, вона подає щорічну декларацію як особа, яка продовжує здійснювати діяльність. Щорічна декларація (після звільнення) у такому випадку не подається [243].

Отже, з вищенаведеного слідує, що щорічні декларації подають як особи, діяльність яких на момент подання декларації пов'язана з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, так і особи, що припинили таку діяльність у звітному періоді.

Декларація при звільненні – декларація, яка подається відповідно до абзацу першого частини другої статті 45 Закону - протягом 30 днів з дня припинення діяльності. Така декларація подається за період, не охоплений раніше поданими деклараціями, та містить інформацію станом на останній день такого періоду, яким є останній день здійснення діяльності. Під раніше поданими деклараціями розуміються декларації, що були подані до Реєстру відповідно до Закону, крім декларації кандидата на посаду [243].

Таким чином, декларацію при звільненні подають особи, які звільнилися з посади і упродовж 30 днів знову не розпочали здійснення своєї попередньої діяльності чи нової, яка також передбачає подання декларації.

Декларація кандидата на посаду – декларація кандидата на посаду - декларація, яка подається відповідно до частини третьої статті 45 Закону. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому особа подала заяву на зайняття посади, якщо інше не передбачено законодавством, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року.

Декларація кандидата на посаду подається до призначення або обрання особи на відповідну посаду, якщо інше не передбачено законом [243].

У цьому аспекті обґрунтованою є точка зору В. А. Пересада, що останній тип декларації не можна віднести до предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, оскільки особа лише претендує на зайняття певної посади, але ще не зайняла цю посаду й може взагалі її не зайняти, тобто не є суб'єктом досліджуваного кримінального правопорушення [204, с. 269]. Окрім того, з примітки до ст. 366-2 КК прямо впливає, що суб'єктами декларування у цій статті та ст. 366-3 КК є особи, які відповідно до частин 1 та 2 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто кандидати на посаду, які відповідно до ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» також зобов'язані подавати декларації,

не передбачені в якості суб'єктів досліджуваного кримінального правопорушення. Отже і сама декларація кандидата на посаду не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК.

Наступним питанням, яке потребує вирішення, є з'ясування змісту поняття «недостовірні відомості», як ознаки предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК. Відповідно до тлумачного словника української мови «відомості» – це пізнання в якій-небудь галузі, вісті, повідомлення, знання, уявлення про щось», а «пізнання» – це набуття знань, досягнення закономірностей об'єктивного світу» [268].

В літературі існують і наукові визначення даного поняття. Так, К. І. Беляков під відомостями розуміє формалізовані знакові комбінації при письмовій (паперовій), аудіовізуальній та деяких інших формах надання інформації [18, с. 12–14]. М. Корчагін зазначає, що визначення законодавцем поняття інформація через категорію відомості робить акцент на тому, що інформація є продуктом осмислення людиною фактів навколишнього оточуючого середовища, яке нею сприймається, а тому вважає такий підхід недоцільним [122, с. 53]. На думку Ю. О. Мосенко, поняття відомості виключає факт непізнаного, невідомого, яке у свою чергу, безумовно, містить певну інформацію, з якою у процесі пізнання відбуватиметься ознайомлення, результат якого і підпадає під поняття відомості [164, с. 105].

Стосовно ознаки «недостовірності» відомостей, то відмітимо, що ні ЗУ «Про запобігання корупції», ні КК України не містять визначення цього поняття.

Відповідно до словника української мови недостовірним є те, що викликає сумнів щодо правдивості, правильності [268]. У той же час згідно з абз. 5 п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 року № 1 недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або

викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені) [247].

У вирозі Вищого Антикорупційного суду від 17 серпня 2023 року наведене тлумачення недостовірних відомостей в розумінні ст. 366-2 КК, під якими слід розуміти приховану, неправильну інформацію, яка до моменту внесення суб'єктом декларування в декларацію була відома декларанту і усвідомлювалася повною мірою [40].

На думку деяких учених, подання завідомо недостовірних відомостей у декларації – це внесення суб'єктом декларування неправдивої (невідповідної, такої, що повністю або частково не відповідає дійсності) інформації та подальше її розміщення на офіційному веб-сайті Національного агентства (за цих умов, на погляд науковців, ідеться про специфічну форму службового підроблення) [171, с. 872]. Інші науковці вказують, що подання завідомо недостовірних відомостей означає те, що особа усвідомлює, що інформація, яка вноситься нею до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є неправдивою та не відповідає реальному стану справ [34, с. 59]. Висловлюється також точка зору, що внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей – це складання особою, яка за законом зобов'язана це робити, декларації, що містить відомості, які завідомо для особи, котра їх подає, не відповідають дійсності на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції. Недостовірними слід визнавати також відомості, які подаються не в повному обсязі, з приховуванням певної інформації [130, с. 250, 251]. На думку, М. І. Мельник та М. І. Хавронюк, зазначають, що відомості у декларації слід вважати недостовірними, якщо вони не відповідають дійсності (напр., не надано інформації про цінні папери, занижена вартість об'єкта нерухомості, вказані кредити чи позики, які особа насправді не одержувала тощо) [173, с. 1148]. На думку, Д. М. Міськіва, що

недостовірною інформацією в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, необхідно вважати розбіжності доходів і витрат суб'єкта декларування (достатність офіційно отриманих доходів для придбання та/або утримання майна; неправдиві відомості щодо наявності та/або доходів від нерухомого майна, рухомого майна, корпоративних прав, нематеріальних активів, будь-яких інших доходів [152, с. 98].

У ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції» визначений перелік інформації, що зазначається в декларації. Залежно від змісту цієї інформації за слушною думкою З. М. Топорецької, ці відомості можна поділити на чотири групи: а) загальні дані про суб'єкта декларування та членів його сім'ї; б) відомості про майно і доходи; в) відомості про витрати і зобов'язання фінансового характеру, г) відомості про корпоративні права [288, с. 161].

Так, до цих відомостей належить інформація про: 1) місце проживання, а також місце фактичного проживання або поштову адресу, на яку суб'єкту декларування НАЗК може бути надіслано кореспонденцію, місце роботи (проходження служби) (п. 1 ч. 1 ст. 46); 2) об'єкти нерухомості, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або знаходяться у них в оренді чи на іншому праві користування, незалежно від форми укладення правочину, внаслідок якого набуто таке право (п. 2 ч. 1 ст. 46); 3) об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти, не прийняті в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку (п. 21 ч. 1 ст. 46); 4) цінне рухоме майно, вартість якого перевищує 100 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року, що належить суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, у тому числі спільної власності, або перебуває в її володінні або користуванні незалежно від форми правочину, внаслідок якого набуто таке право (п. 3 ч. 1 ст. 46); 5) цінні папери, у тому числі акції, облігації, чеки, сертифікати, векселі,

що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, з відображенням відомостей про вид цінного папера, його емітента, дату набуття цінних паперів у власність, їх загальну кількість та номінальну вартість одного цінного папера на дату набуття (п. 4 ч. 1 ст. 46); 6) інші корпоративні права, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із зазначенням найменування кожного суб'єкта господарювання, його організаційно-правової форми, коду Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, частки у статутному (складеному) капіталі товариства, підприємства, організації у грошовому та відсотковому вираженні (п. 5 ч. 1 ст. 46); 7) юридичні особи, трасти або інші подібні правові утворення, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї (п. 51 ч. 1 ст. 46); 8) нематеріальні активи, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті, криптовалюти (п. 6 ч. 1 ст. 46); 9) отримані доходи суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі доходи у вигляді заробітної плати (грошового забезпечення), отримані як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом, гонорари, дивіденди, проценти, роялті, страхові виплати, аліменти, благодійна допомога, пенсія, доходи від відчуження цінних паперів та корпоративних прав, подарунки, а також соціальні виплати та субсидії у разі виплати їх у грошовій формі та інші доходи (п. 7 ч. 1 ст. 46); 10) наявні у суб'єкта декларування або членів його сім'ї грошові активи, у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках або які зберігаються у банку, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам, поворотна фінансова допомога, надана третім особам, та кошти, які не сплачені третіми особами і строк сплати яких настав відповідно до умов правочину або рішення суду, а також активи у дорогоцінних (банківських) металах (п. 8 ч. 1 ст. 46); 11) банківські та інші фінансові установи, у тому числі за кордоном, в яких у суб'єкта декларування або членів його сім'ї

відкриті рахунки або зберігаються кошти, інше майно (п. 81 ч. 1 ст. 46); 12) фінансові зобов'язання суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі отримані кредити, позики, зобов'язання за договорами лізингу, розмір сплачених коштів у рахунок основної суми позики (кредиту) та процентів за позикою (кредитом), залишок позики (кредиту) станом на кінець звітного періоду, зобов'язання за договорами страхування та недержавного пенсійного забезпечення (п. 9 ч. 1 ст. 46); 13) видатки, а також будь-які інші правочини, вчинені у звітному періоді, на підставі яких у суб'єкта декларування виникає або припиняється право власності, володіння чи користування, у тому числі спільної власності, на нерухоме або рухоме майно, нематеріальні та інші активи, а також виникають фінансові зобов'язання, які зазначені у пунктах 2-9 ч. 1 ст. 46 цього Закону (п. 10 ч. 1 ст. 46); 14) посаду чи роботу, що виконується або виконувалася за сумісництвом: дані про займану посаду чи роботу (оплачувану чи ні), що виконується за договором (контрактом), найменування юридичної чи фізичної особи, в якій (яких) особа працює або працювала за сумісництвом, із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи із зазначенням її реєстраційного номера облікової картки платника податків (п. 11 ч. 1 ст. 46); 15) входження суб'єкта декларування до керівних, ревізійних чи наглядових органів громадських об'єднань, благодійних організацій, саморегульованих чи самоврядних професійних об'єднань, членство в таких об'єднаннях (організаціях) із зазначенням назви відповідних об'єднань (організацій) та їх коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (п. 12 ч. 1 ст. 46).

Інформація щодо об'єктів декларування, зазначених у ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції», зокрема, може полягати у внесенні недостовірних даних щодо: 1) місця фактичного проживання; 2) об'єктів нерухомості, якими користується декларант, або які перебувають у власності членів його сім'ї; 3) місцезнаходження, власника (співвласника) або користувача земельної

ділянки, на якій перебуває об'єкт незавершеного будівництва; 4) транспортних засобів, що належать членам його сім'ї, або іншим особам, зокрема й ті, якими він особисто користується; ювелірних виробів, антикваріату, творів мистецтва; 5) інші доходи, крім заробітної плати; 6) реальних активів, наявних у суб'єкта декларування; 7) видатки у значних розмірах, бо вони можуть значно перевищувати його реальні доходи [311, с. 80–84].

Не виникає сумнівів, щодо наявності ознак предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, якщо суб'єкт декларування занижує вартість об'єкта декларування порівняно з його реальною вартістю на суму від 500 і більше прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Втім виникає питання, чи повинна особа притягуватися до кримінальної відповідальності у разі зазначення більшої вартості об'єкта декларування порівняно з його реальною вартістю. Уявляється, що незважаючи на те, що такі відомості є недостовірними, втім така поведінка не становить суспільної небезпечності, бо не заподіює та не може заподіяти істотної шкоди правоохоронюваним відносинам, а отже не має визнаватися кримінально караним діянням.

Відповідно до ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції», у декларації потрібно вказувати не лише активи, а й зобов'язання. Втім, на практиці є випадки, коли декларант не зазначає відомості щодо своїх фінансових зобов'язань (кредитів, позики), внаслідок чого він притягується до кримінальної відповідальності [41]. Втім, таку поведінку не можна визнати суспільно небезпечною, тому невнесення до декларації відомостей про наявність фінансових зобов'язань не повинно бути кримінально караним діянням.

Невирішеним залишається питання, щодо наявності ознак предмету кримінального правопорушення ст. 366-2 КК у разі зазначення недостовірних відомостей про майно, яке не перебуває у власності суб'єкта декларування, проте яким він користується, зокрема на правах оренди, або яке належить

іншим членам його родини. Уявляється, що зазначення недостовірних відомостей щодо такого майна буде виступати ознакою предмета цього кримінального правопорушення за умови, якщо такі відомості були надані членами сім'ї суб'єкта декларування. У протилежному випадку, зважаючи, на п. 7 Порядку..., згідно з яким, «у разі відмови члена сім'ї суб'єкта декларування надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкт декларування зобов'язаний зазначити про це в декларації, обравши позначку «Член сім'ї не надав інформацію» та відобразивши в ній всю відому йому інформацію про такого члена сім'ї та об'єкти декларування, які належать йому на будь-якому праві» [243], наявність таких відомостей не може визнаватися ознакою предмету кримінального правопорушення, а особа за їх подання не повинна підлягати кримінальній відповідальності.

Окремим аспектом встановлення ознак кримінального правопорушення є питання, на який момент повинна встановлюватися вартість майна, що підлягає декларуванню. З. М. Топорецька зазначає, що за загальним правилом інформація про вартість об'єкта декларування повинна зазначатися на дату набуття права власності на нього (як зазначено в документі, на підставі якого було набуто право власності) у грошовій одиниці України або на дату набуття майна у володіння чи користування, якщо не йдеться про власність [287, с. 162]. Підтримує цю позицію А. М. Черенков, який зазначає, що певний об'єкт декларування не завжди перебуває у власності декларанта, у певних випадках він просто ним користується [311, с. 84, 85].

Втім, слушною видається думка К. П. Задой, що вартість об'єкта декларування повинна встановлюватись станом на 31 грудня звітного року, якщо станом на цей момент мав місце юридичний зв'язок між об'єктом декларування та декларантом (об'єкт перебував у власності або у володіння декларанта, фінансове зобов'язання декларанта продовжувало існувати тощо), або станом на момент, коли під час звітного року вказаний юридичний зв'язок

припинився (декларант продав об'єкт декларування, припинив користування ним, виконав свої фінансові зобов'язання тощо) [95].

До того ж отримати інформацію про вартість майна суб'єкт декларування може самостійно, зробивши онлайн запит до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Інформація за об'єктом нерухомого майна та суб'єктом речового права надається в електронній формі (за умови ідентифікації такої особи з використанням електронного цифрового підпису (ЕЦП) чи іншого альтернативного засобу ідентифікації особи) або в паперовій формі. Для отримання інформаційної довідки з ДРП в електронній формі суб'єкт декларування повинен: 1) зайти на відповідний сайт Міністерства юстиції України за допомогою ЕЦП; 2) після авторизації в системі щодо об'єкта нерухомого майна можна здійснити пошук за 3 критеріями: а) адресою; б) реєстраційним номером об'єкту нерухомості; в) кадастровим номером земельної ділянки. Сплатити адміністративний збір. Завантажити сформовану інформаційну довідку [317]. Отже, можливість отримання інформації про вартість об'єкта декларування на момент подачі декларації в Україні існує.

У зв'язку з цим не можна погодитися з судовою практикою, щодо врахування вартості станом на 31 березня 2017 року, тобто останній день подання щорічної декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2016 рік, хоча саму декларацію обвинувачений подав 20 березня того ж року, а відомості в ній стосувались 2016 року. У цьому випадку суд не врахував, що у щорічній декларації зазначаються відомості про майнове становище особи станом за звітний рік, який на момент декларування вже минув, а не станом на момент декларування [123, с. 229].

Окремим дискусійним питанням є визначення умовної одиниці обчислення недостовірних відомостей про вартість об'єкта декларування. Уявляється обґрунтованою позиція тих авторів, які відмічають

необґрунтованість позиції законодавця щодо прив'язки недостовірної інформації про розмір предмета декларування до категорії Бюджетного кодексу України «прожитковий мінімум для працездатних осіб», тоді як у КК України застосовується категорія «неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [9, с. 130]. Окрім ст. 366-2 КК, законодавець лише у одній нормі (ч. 3 ст. 369-3 КК) використав дефініцію «прожитковий мінімум для працездатних осіб». Тому зважаючи на важливість єдності термінології при конструюванні норм КК України, доцільно змінити зазначену термінологію. У зв'язку з цим вбачається доцільним замінити у ст. 366-2 КК термін «прожитковий мінімум для працездатних осіб» на «неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Ще одним аргументом на користь зміни критерію обрахування розміру предмета декларування є дискусійність питання щодо того, станом на яку дату необхідно брати до уваги прожитковий мінімум для працездатних осіб. У ЗУ «Про державний бюджет» ця сума, як правило, змінюється кілька разів на рік. Водночас, згідно з положеннями Податкового кодексу неоподатковуваний мінімум доходів громадян вираховується станом на 1 січня поточного року і незалежно від зміни протягом року суми прожиткового мінімуму на працездатну особу його розмір не змінюється. Якщо ж використовувати в якості умовної одиниці прожитковий мінімум на працездатну особу, то у законодавстві не врегульоване питання про те, його розмір станом на який момент, а саме початок чи на кінець звітного року, потрібно брати до уваги.

Спірним, на нашу думку, видається і обрахунок різниці вартості об'єкта декларування за прожитковим мінімумом року, за який подається декларація, а не року подання декларації. Відповідно до ч. 3 ст. 4 КК України часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. При цьому у ч. 2 ст. 4 КК України зазначено, що кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються

законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Якщо взяти для прикладу крадіжку, то у примітці до ст. 185 КК України є вказівка про обрахунок великих та особливо великих розмірів крадіжки у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення. У ст. 51 КУпАП України також прямо зазначено, що викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Однак стосовно декларування недостовірної інформації дане питання законодавчо не врегульоване, а судова практика свідчить про те, що до уваги береться прожитковий мінімум для працездатних осіб року, за який подається декларація. Проте зважаючи на вищевикладене пропонуємо при обрахунку різниці вартості об'єкта декларування до уваги брати неоподатковуваний мінімум року подання декларації, тобто часу вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу для норм кримінального законодавства в частині кваліфікації кримінальних правопорушень сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року. Тобто неоподатковуваний мінімум доходів громадян дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року [205]. З урахуванням співвідношення розмірів «прожиткового мінімуму для працездатних осіб» та «неоподаткованого мінімуму доходів громадян» вбачається доцільним у разі впровадження останнього, його коефіцієнт збільшити в два рази від розміру, зазначеному в ст. 366-2 КК України.

Таким чином, предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, є декларація, яка містить недостовірну

інформацію, якщо такі відомості є нижчими від достовірних. При цьому доцільним вбачається внести зміни до ч. 1 ст. 366-2 КК та зазначити у: «...недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", якщо такі відомості про активи є нижчими від достовірних на суму від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Також, у ч. 2 ст. 366-2 КК зазначити: «...недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", якщо такі відомості про активи є нижчими від достовірних на суму понад 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Крім цього, доповнити примітку до ст. 366-2 КК положенням: «Обрахунок різниці вартості об'єкта декларування здійснюється на час подання декларації».

2.2. Об'єктивна сторона декларування недостовірної інформації

Об'єктивна сторона – це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) кримінального правопорушення, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення [129, с. 134]. Законодавче закріплення ознак об'єктивної сторони, насамперед, визначає межі дії кримінально-правової заборони, сприяє правильній кваліфікації вчиненого діяння, розмежуванню діяння від суміжних кримінальних правопорушень, а також проведенню запобіжних заходів щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення [22, с. 59].

Усі ознаки об'єктивної сторони на рівні загального складу кримінального правопорушення, зважаючи на особливості їх закріплення у статтях Особливої частини КК, можна поділити на дві групи: обов'язкові (необхідні) та факультативні [129, с. 134]. Ще Л. С. Белогриць-Котляревський у своєму підручнику 1903 р. виокремлював значні та незначні ознаки кримінального правопорушення [17, с. 105]. Втім питання, які з ознак об'єктивної сторони доцільно визнавати обов'язковими, а які факультативними, у науці кримінального права тривалий час залишалось дискусійним. Так, наприклад, А. Н. Трайнін в межах загального складу кримінального правопорушення виділяв обов'язкові і факультативні ознаки. До обов'язкових ознак вчений відносив діяння, наслідки і причинний зв'язок, до факультативних – предмет посягання, спосіб дії, час, місце і обстановку кримінального правопорушення [290, с. 78]. Ряд науковців підтримали цю позицію [11, с. 471; 147, с. 107].

У 1960 р. з'явилася інша точка зору, згідно з якою до необхідних ознак обов'язкових ознак об'єктивної сторони в межах загального вчення про склад кримінального правопорушення слід відносити лише діяння. Що стосується наслідків і причинного зв'язку, то їх пропонувалось відносити до факультативних ознак поряд з іншими ознаками об'єктивної сторони (спосіб, час, місце тощо) [139, с. 314; 286, с. 10]. При цьому зазначалось, що обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони можуть бути виділені лише на рівні загального поняття складу кримінального правопорушення. Що стосується конкретного складу кримінального правопорушення, то для нього всі ознаки є обов'язковими і без них його наявність неможлива [13, с. 147]. Остання позиція видається більш обґрунтованою зважаючи на особливості конструкцій об'єктивної сторони окремих складів кримінальних правопорушень, а саме поділу складів на матеріальні, для об'єктивної сторони яких обов'язковими ознаками поряд із діянням є наслідки та причинний зв'язок між діянням і наслідками, та формальні, для наявності об'єктивної

сторони яких достатньо встановлення лише суспільно небезпечного діяння [189, с. 80].

У ч. 1 та 2 ст. 366-2 КК встановлена відповідальність за внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації. Звідси, можна зробити висновок, що основний та кваліфікований склади цього кримінального правопорушення належить до формальних [3]. Отже, для цих складів обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є діяння. У зв'язку з чим вони вважаються закінченими саме з моменту його вчинення. Що ж стосується суспільно небезпечних наслідків, то вони перебувають за межами цих складів кримінального правопорушення [157].

Діяння це конкретний, усвідомлений, вольовий акт поведінки людини, що є суспільно небезпечним і протиправним.

Найбільш важливими для кримінального права ознаками діяння є його суспільна небезпечність та протиправність. В юридичній літературі немає єдиного поняття категорії «суспільна небезпечність». Так, М. І. Хавронюк визначає суспільну небезпеку як здатність заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони істотну шкоду. Він вважає, що зазначене поняття не є усталеним, його переоцінка здійснюється постійно під впливом негативних чи позитивних факторів (істотних обставин), які об'єктивно обумовлюють необхідність криміналізації [306, с. 8]. На думку М. Й. Коржанського, суспільна небезпека є об'єктивним проявом, властивістю кримінального правопорушення заподіювати тяжку шкоду існуючому в суспільстві правопорядку або можливістю ставити його під загрозу заподіяння шкоди [117, с. 27]. М. І. Панов зазначав, що сутність цієї категорії полягає в тому, що діяння заподіює істотної шкоди суспільним відносинам охоронюваним кримінальним законом, або створює реальну загрозу її заподіяння. Суспільна небезпечність органічно притаманна діянню, що й зумовлює необхідність його криміналізації, тобто визнання його кримінально-протиправним і караним [129, с. 137].

Аналіз вищенаведених позицій дає можливість дійти висновку, що їх відмінність полягає лише в тому, що не всі вчені відносять загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам до проявів суспільної небезпечності діяння. Реальна можливість заподіяння шкоди охоронюваним суспільним відносинам уже свідчить про суспільну небезпечність діяння, оскільки, як зазначають М. І. Панов і В. П. Тихий, у такому випадку порушується стан захищеності, безпечності суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону [193, с. 107], або, як зазначали М.І. Бажанов, В. М. Кудрявцев, відбувається порушення «правової оболонки» суспільних відносин [13, 153; 134, с. 174].

В контексті дослідження суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації слід зазначити, що корупція, як і раніше, залишається однією з найзлободенніших проблем сучасної України. На сьогодні значимість цієї проблеми поступається лише проблемі досягнення якнайшвидшої та неминучої перемоги України над російським агресором. Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій. Наприклад, опитування підприємств приватного сектору, проведене в межах спільного проєкту Європейського банку реконструкції і розвитку, Європейського інвестиційного банку і Групи Всесвітнього банку в Україні у 2019 р., засвідчило, що 74 % керівників і менеджерів підприємств вважають корупцію найбільшою перешкодою для ділової активності [61, с. 347; 162, с. 76].

Запровадження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації стало одним з елементів системи запобігання та протидії корупції, оскільки важливою складовою такого механізму запобігання та протидії корупції є не тільки норми, які встановлюють відповідальність за вчинення корупційних діянь, а й норми, які передбачають

відповідальність за вчинки, які виступають фоновими явищами, зумовлюють виникнення корупції, тим самим пов'язані з корупцією [279, с. 4,5; 162]. У зв'язку з цим, для досягнення цілей антикорупційної реформи в Україні, впровадження нових превентивних антикорупційних механізмів, в тому числі і шляхом покладення обов'язку щодо декларування майнового стану осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, перевірки їхньої доброчесності та моніторингу способу життя, та відповідальності за порушення цього обов'язку є необхідним.

Слід відмітити, що серед науковців чимало прибічників збереження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Так, К. К. Полькін вважає, що криміналізація аналізованої поведінки є способом захисту нової моделі фінансового контролю в рамках державної програми боротьби з корупцією; протидія зазначеному явищу без кримінально-правових заходів вважається неефективною [209, с. 152]. А. В. Савченко називає кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації впливовим засобом фінансового контролю за особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [263]. Д. Ф. Волонець переконаний, що сам факт наявності в Україні відповідного виду фінансового контролю вже є значним здобутком, який вкрай важливо не втратити та не перетворити на фікцію. Декларування ж недостовірної інформації руйнує роль цього заходу та створює небезпеку у вигляді корупції в нашій країні, яка, у свою чергу, просочується у всі сфері життєдіяльності та несе одну з найбільших загроз суспільству та державі [54, с. 88].

Зважаючи на вищевикладене, а також враховуючи те, що метою внесення до декларації неправдивих відомостей у більшості випадків є приховування корупційних кримінальних правопорушень, вважаємо, що дане діяння має достатній ступінь суспільної небезпечності.

Ознака протиправності діяння, передбаченого ст. 366-2 КК, полягає у порушенні вимог регулятивного антикорупційного законодавства. Отже, для

встановлення ознак цього діяння необхідно звернутися до відповідних нормативно-правових актів, а саме ЗУ «Про запобігання корупції» та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування від 13 листопада 2023 р. за № 1965/41021 (Далі – Порядок) [243]. Так, відповідно до Розділу II Порядку декларація заповнюється та подається особисто суб'єктом декларування шляхом заповнення відповідної електронної форми після автентифікації у власному персональному електронному кабінеті у Реєстрі. Щорічна декларація подається відповідно до ч.1 ст. 1 45 (щороку), абз. 2 ч. 2 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» (після припинення діяльності (після звільнення)) у період з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 1 квітня. Суб'єкт декларування, поновлений на роботі за рішенням суду після завершення періоду декларування, до 1 квітня року, наступного за роком, у якому відбулося поновлення, подає щорічну декларацію за рік, у якому відбулось поновлення. Декларація при звільненні подається відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» – не пізніше 30 календарних днів з дня припинення діяльності. Недотримання цих вимог регуляторного законодавства свідчить про наявність ознаки протиправності в поведінці особи.

Для визнання певного вчинку кримінально протиправним діянням, не достатньо визнати його суспільно небезпечним та протиправним. Такий вчинок має відповідати ознакам свідомо-вольового акту поведінки людини. Діяння як конкретний акт поведінки людини відбувається в певній обстановці, місці та часі і завжди та завжди проявляється у конкретній дії чи бездіяльності. Будь-яке кримінально протиправне діяння це завжди є актом усвідомленої поведінки людини, яка є наслідком пізнавальної діяльності, відображенням у свідомості людини об'єктивного світу. Діяння, що належить до об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, має бути вольовим, тобто має бути проявом волі особи [129, с. 137]. Звідси, внесення суб'єктом

декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи це завжди свідомо-вольовий акт поведінки спеціального суб'єкта.

Діяння у виді «внесення» недостовірної інформації передбачається у багатьох статтях КК, зокрема у статтях 158, 205-1, 220-1, 220-2, 223-1, 366, 376-1, 400-1 КК. Науковці, які досліджували об'єктивні ознаки ці склади кримінальних правопорушень, по-різному розкривали зміст поняття «внесення». Так, внесення до документів неправдивих відомостей як способом службового підроблення (ст. 366 КК) на думку Д. Б. Сергєєвої, З. М. Топорецької, є включення інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності, до офіційного документа. При цьому форма документа та всі його реквізити відповідають необхідним вимогам [266, с. 95]. Аналізуючи зміст ст. 3761 КК, А. В. Щербіна, Є. С. Назимко, А. М. Захарченко роблять висновок, що під «внесенням» слід розуміти введення до системи інформації, яка не відповідає дійсності [316, с. 84]. О. М. Нестеренко під внесенням як способом підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК) розуміє активні дії, які пов'язані з доповненням вже існуючого змісту інформації або відомостей певних документів, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи–підприємця, завідомо неправдивими відомостями [175, с. 200, 201].

Проте у науці кримінального права питання форми діяння декларування недостовірної інформації є дискусійним. На думку Д. Ф. Волонець, дієслово «вносити» апріорі свідчить про те, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, характеризується вчиненням діяння у формі дії. Дана дія полягає в умисному внесенні суб'єктом кримінального правопорушення в декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, таких відомостей, які не відповідають об'єктивній дійсності. При цьому, дана

дія може бути вчинена наступними способами: а) завищенням сум від достовірних; б) заниженням сум від достовірних; в) не вказанням відповідних відомостей у декларації [54, с. 149, 150].

У той же час К. П. Задоя вважає, що декларування недостовірної інформації вчиняється лише шляхом бездіяльності, яка може набувати форми подання суб'єктом декларування недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої ЗУ «Про запобігання корупції». Попри те, що форма вчинення даного кримінального правопорушення справляє враження активної поведінки (дії), насправді це не так, оскільки за відповідним законодавчим формулюванням приховане неналежне виконання обов'язку подати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Зокрема, на це вказує те, що згідно з ч. 4 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» у разі виявлення у декларації недостовірних відомостей суб'єкт декларування зобов'язаний подати відповідну декларацію з достовірними відомостями [123, с. 227]. Проте, з останньою точкою зору важко погодитися.

У словнику української мови слово «внести», «вносити» тлумачиться як: «уводити, вкладати, поміщати в що-небудь», або про «включати в список, у план тощо» [269, с. 3]. Отже, під внесенням розуміється додавання до реально існуючого чогось нового, того, що раніше не мало місце у ньому. Стосовно кримінального правопорушення у виді декларування недостовірної інформації можна зробити висновок, що під внесенням, як діянням, передбаченим у ст. 366-2 КК слід розуміти розміщення у декларації (включення, додавання до бланку декларації), що відповідає за формою, реквізитами, елементами захисту всім вимогам законодавства, інформації, яка повністю або часткового не відображає наявності або реальної вартості об'єктів декларування. Звідси, внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до

декларації особи – це активна поведінка, яка вчиняється виключно у формі дії. Проте способом розміщення такої інформації виступає обман.

У правовій літературі зазначається, що спосіб вчинення є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення не лише тоді, коли він прямо вказаний у законі, а й у разі, якщо він однозначно випливає зі змісту відповідної кримінально-правової норми [190, с. 23–24].

У словнику української мови обман це: «1. Неправдиві слова, вчинки, дії і т. ін.; невідповідність істині, те, чого немає насправді; брехня. 2. Хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття; омана» [30, с. 644]. У правовій літературі під обманом як способом вчинення кримінального правопорушення розуміється умисне повідомлення неправдивих відомостей або замовчування відомостей, які особа мала повідомити, спрямоване на введення іншої особи в оману [191, с. 632].

У ст. 366-2 КК України обман як спосіб вчинення кримінального правопорушення безпосередньо не зазначений. Однак висновок про те, що він є також обов'язковою ознакою цього кримінального правопорушення, справедливо випливає із системно-логічного тлумачення змісту положень ст. 366-2 КК та порівняльного аналізу інших кримінально правових положень. На думку М.І. Панова обман з об'єктивної сторони доцільно досліджувати за допомогою таких понять, як «зміст», «форми» та «засоби» [191, с. 620]. Науковець зазначає, що зміст обману розкриває його сутність та зумовлює його існування як соціально правового явища. Обман завжди полягає у наявності двостороннього зв'язку, що полягає у певній комунікації між людьми. З одного боку такого зв'язку виступає особа, яка повідомляє недостовірні відомості (обманщик), а з іншого – особа, введена в оману, тобто особа, якій повідомляють (адресують) ці відомості [12, с. 72]. Отже обман як спосіб вчинення кримінального правопорушення виступає особливим видом інформаційного впливу на свідомість іншої людини, адже у такий спосіб одна

особа втручається в сферу психічної діяльності (інтелектуальної та вольової функцій) іншої особи, фальсифікуючи при цьому її уявлення про реальну дійсність [192, с. 73].

Отже, змістом обману як видом людської комунікації є викривлення істини, доведення до відома іншої особи неправдивої, недостовірної, сфальсифікованої інформації про певні фактичні обставини, які реально існують в об'єктивному світі.

Крім змісту, наступною важливою характеристикою обману є його форма. У науковій літературі поширеною є думка, що залежно від форми зовнішнього прояву обман може бути: а) активним, у разі повідомлення неправдивих відомостей, або б) пасивним, у разі замовчування інформації, яку особа мала би повідомити [192, с. 74; 26, с. 92; 86, 186]. Виходячи із положень ЗУ «Про запобігання корупції» та Порядку можна зробити висновок, що суб'єкт декларування при заповненні декларації може як вказати недостовірну інформацію щодо вартості задекларованого ним об'єкта, так і взагалі не вказати, що такий об'єкт перебуває в його власності або власності членів його сім'ї.

Зокрема, А. М. Черенков досліджуючи особливості розслідування декларування недостовірної інформації зазначає, що воно може вчинятися: 1) відображення інформації, що не відповідає дійсності; 2) невідображення інформації, яку особа зобов'язана була зазначити [311, с. 52].

Звідси, обман при заповненні декларації може полягати у формі як активної, так і пасивної поведінки, яка припускає: а) включення до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна та б) невключення до декларації інформації про реально існуючі об'єкти декларування, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї.

Включення до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна може полягати у: 1)

декларуванні завідомо завищених доходів; 2) внесенні до декларації недостовірних відомостей про юридичних власників і вартість об'єктів декларування; 3) формальному продажі корпоративних прав третім особам; 4) декларування неіснуючих готівкових коштів [161, с. 418].

Невключення до декларації інформації про реально існуючі об'єкти декларування, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї може здійснюватися шляхом невнесення до декларації: 1) відомостей про членів своєї сім'ї (насамперед про одного з подружжя) та їх майнове становище; 2) факту користування нерухомим майном або транспортними засобами, які юридично не належить суб'єкту декларування, але якими він користується або є його фактичним володільцем; 3) майна, яким володіє суб'єкт декларування; 4) про юридичні особи, бенефіціарним власником яких є суб'єкт декларування, а також про активи таких осіб; 5) банківських рахунків (вкладів) у фінансових установах за межами України [311, с. 54].

Слід зазначити, що ці способи декларування недостовірної інформації не є альтернативними. Вони можуть поєднуватися між собою

Так, вироком Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 16 січня 2023 року особу було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, у зв'язку з тим, що будучи депутатом Кам'янець-Подільської районної ради Хмельницької області, відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції» був зобов'язаний щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції декларацію формою, що визначається вищевказаним органом. У період з 13.35 год. 22 березня 2021 року по 09.31 год. 23 березня 2021 року в інформаційно-телекомунікаційній системі «Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» він заповнив щорічну декларацію за 2020 рік. Втім, у розділі б декларації «Цінне рухоме майно – транспортні засоби» не зазначив наявність

та вартість напівпричіпу марки SCHMITZ, 1999 року випуску, на суму 70 400,00 грн.. У розділі 8 «Корпоративні права» не зазначив відомості про належні йому корпоративні права, які виражені у внеску до статутного фонду ТОВ «Науково-виробниче об'єднання «Грот» у розмірі 83,33% на суму 1 250 000,00 грн. У розділі 12 «Грошові активи» не зазначив відомості про свій грошовий актив у вигляді коштів, розміщених на банківському рахунку, відкритому в АТ КБ «ПриватБанк», на загальну суму 228 073,54 грн.

Таким чином, винний з метою приховання дійсної інформації щодо отриманих доходів, при заповненні та поданні до Єдиного державного реєстру щорічної декларації за 2020 рік, вніс завідомо недостовірні відомості, які відрізняються від достовірних на загальну суму 1 548 483,54 грн., що перевищує 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на дату подання декларації [42].

В іншому випадку вироком Кролевецького районного суду Сумської області від 16 жовтня 2023 року особу було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 366-2 КК України, у зв'язку з тим, що був депутатом Кролевецької міської ради Конотопського району Сумської області VIII скликання, відповідно до п.п. «б» п. 1 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» був суб'єктом декларування. Обвинувачений при заповненні щорічної декларації за 2021 рік 23 червня 2022 року о 20:52 год. вніс до декларації завідомо недостовірні відомості та подав вказаний документ, підтвердивши його власним кваліфікованим електронним підписом. Зазначені відомості відрізнялись від достовірних на загальну суму 5 844 926 гривень. Так, у розділі 3 «Об'єкти нерухомості» декларації він: а) не зазначив відомостей про квартиру загальною площею 49,8 кв.м, яка відповідно до договору купівлі-продажу від 23 квітня 2021 року належить на праві приватної власності його дружині; б) не зазначив відомостей про квартиру загальною площею 70,2 кв.м, яка відповідно до договору купівлі-продажу від 21 січня 2021 року належить на праві приватної власності його дружині; в) не зазначив

відомостей про квартиру загальною площею 42,3 кв.м, яка відповідно до договору купівлі-продажу від 5 березня 2021 року належить на праві приватної власності його дружині. У той же час суб'єкт декларування зазначив відомості про житловий будинок загальною площею 76,1 кв.м, який відповідно до договору купівлі-продажу від 21 березня 2008 року належить йому на праві приватної власності, але не вказав вартості відображеного об'єкта. Також у розділі 11 «Доходи, у тому числі подарунки» декларації суб'єкт декларування зазначив відомості щодо доходу у розмірі 1 387 562 грн., де джерело доходу ТОВ «Фармамед». Проте згідно з інформацією з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків сума виплаченого суб'єкту доходу з відповідної організації становила 273 442,95 грн. [43]. Схожий висновок міститься у вирокі ВАКС від 24 березня 2023 року у справі № 991/4851/22 [46].

При дослідженні особливостей об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, самостійного вирішення потребує питання про момент закінчення цього діяння. Так, відповідно до правил подання декларації суб'єкт декларування до початку заповнення декларації повинен підтвердити ознайомлення з Порядком заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування шляхом проставлення відповідної відмітки. Після заповнення усіх необхідних розділів декларації суб'єкту декларування надається можливість перевірити повноту та достовірність зазначеної ним інформації. Перед підписанням декларації суб'єкт декларування підтверджує повноту та достовірність даних, вказаних у ній, та його обізнаність про настання відповідальності за подання недостовірних відомостей шляхом проставлення відповідної відмітки. Після цього суб'єкт декларування підписує декларацію шляхом накладання на неї особистого кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису відповідно до вимог законодавства [243].

Разом з тим, суб'єкт декларування має право за власною ініціативою подати виправлену декларацію, але не більше трьох разів упродовж семи днів після дня подання первинної декларації, шляхом створення та подання виправленої декларації до Реєстру. Після завершення такого строку, у разі притягнення до відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації або в разі виявлення у ній недостовірних відомостей за результатами повної перевірки, суб'єкт декларування подає відповідну декларацію з достовірними відомостями в електронному вигляді шляхом створення та подання виправленої декларації до Реєстру. У разі виявлення у декларації недостовірних відомостей за результатами повної перевірки такої декларації уповноважена особа Національного агентства відкриває доступ у Реєстрі для подання виправленої декларації, про що повідомляє суб'єкта декларування, та встановлює строк для подання декларації з достовірними відомостями [243].

Проте виявляється окремі вищезазначені положення Порядку стосовно строків подання виправленої декларації суперечать деяким положенням ЗУ «Про запобігання корупції». Так, відповідно до ч. 4 ст. 45 цього Закону упродовж 30 днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію. У разі притягнення суб'єкта декларування до відповідальності за неподання декларації або в разі виявлення у ній недостовірних відомостей, що підтверджується відповідним рішенням суду, яке набрало законної сили, або рішенням Національного агентства, суб'єкт декларування упродовж 10 днів зобов'язаний подати відповідну декларацію, у тому числі виправлену декларацію з достовірними відомостями. У разі самостійного виявлення суб'єктом декларування у декларації недостовірних відомостей після спливу терміну для подання виправленої декларації, передбаченого абз. 1 цієї частини, але до початку проведення Національним агентством повної перевірки цієї декларації, суб'єкт декларування може звернутися до Національного агентства з листом з поясненням причин, що

призвели до внесення недостовірних відомостей та неподання виправленої декларації у зазначений термін, додавши підтвердні документи. Подані суб'єктом декларування таким чином відомості мають бути розглянуті Національним агентством під час повної перевірки цієї декларації [239].

Таким чином, виникає питання про строк подання виправленої декларації – це 7 чи 30 днів. Слід зауважити, що до прийняття ЗУ № 3384 від 20 вересня 2023 року [234] ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» передбачала можливість подати виправлену декларацію протягом 7 днів після подання декларації, але не більше трьох разів. Також до внесення зазначених змін у Закон України «Про запобігання корупції» у суб'єкта декларування була відсутня можливість подати виправлену декларацію за власною ініціативою після спливу семиденного строку [239].

Але на даний час стосовно строків подачі виправленої декларації ми стикаємося з ієрархічною колізією нормативно-правових актів. За загальним правилом, яке використовується для подолання ієрархічної колізії, у разі протиріччя між двома або більше нормативно-правовими актами різної юридичної сили, які спрямовані на регламентацію того самого питання, але по-різному його вирішують, коли зміст норми одного нормативно-правового акту повністю чи частково заперечує зміст норми іншого, застосовується нормативно-правовий акт, що має вищу юридичну силу [298, с. 132]. Проте незважаючи на можливість подолання такої колізії, законодавець повинен внести відповідні зміни до відповідних нормативно-правових актів з метою врегулювання вищезазначеного питання.

Отже, зважаючи на те, що відповідно до ч. 4 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» упродовж 30 днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію [239], лише після спливу цього строку можуть виникнути підстави для притягнення його до відповідальності. У зв'язку з цим моментом вчинення даного кримінального правопорушення є

наступний день, після спливу визначеного в законодавстві строку подання виправленої декларації.

Виходячи зі змісту ст. 366-2 КК склад цього кримінального правопорушення є формальним. У зв'язку з цим для наявності об'єктивної сторони зазначеного складу, достатнім є встановлення в поведінці ознак особи ознак суспільно небезпечної дії та способу її вчинення. Що ж стосується суспільно небезпечних наслідків, то вони не є обов'язковою ознакою цього кримінального правопорушення, тобто перебувають з межами його складу.

2.3. Суб'єкт декларування недостовірної інформації

Наступним елементом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК виступає суб'єкт. Суб'єкт є обов'язковим елементом кожного складу кримінального правопорушення. Законодавство України про кримінальну відповідальність виходить з того, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 18 КК). Закон розрізняє два види суб'єкта кримінального правопорушення: загальний та спеціальний.

Загальний суб'єкт характеризується такими ознаками: а) фізична особа; б) осудність; в) досягнення певного віку. Перелічені ознаки є загальними і властиві будь-якому суб'єкту кримінального правопорушення, в тому числі й суб'єкту декларування недостовірної інформації. Відсутність хоча б однієї із цих ознак виключає суб'єкта, як елемент складу, а отже, виключає склад кримінального правопорушення і кримінальну відповідальність.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки людина (громадянин України, особа без громадянства чи іноземець). Слід зазначити, що у деяких країнах протягом багатьох століть суб'єктом поряд з фізичними особами, визнавались предмети, тварини, комахи, а також, що притаманно вже

сучасному етапу розвитку кримінального права, – юридичні особи [24, с. 236, 237]. Проте Кримінальний кодекс України 2001 року побудований на основі принципу монізму суб'єкта кримінального правопорушення і не визнає таким суб'єктом різноманітні колективні та віртуальні утворення, що відповідає принципам особистої та винної відповідальності та цілям покарання. Тривала наукова дискусія про можливість визнання юридичних осіб суб'єктами кримінального правопорушення призвела до доповнення Загальної частини КК розділом XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [261, с. 177].

Втім, не будь-яка фізична особа може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення, а лише та, яка визнана осудною. Згідно з ч. 1 ст. 19 КК осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Питання про осудність особи виникає тільки у зв'язку з вчиненням нею кримінального правопорушення. Саме щодо нього необхідно з'ясувати здатність особи правильно оцінювати суспільно небезпечний характер вчиненого діяння, його суспільно небезпечні наслідки та керувати своїми діями (бездіяльністю). У зв'язку з цим теоретичне і практичне значення осудності полягає у її зв'язку зі складною формою суспільного буття і соціальної діяльності людей, а саме їх здатністю бути винними і відповідальними за свідомі й цілеспрямовані вольові вчинки [141, с. 18]. Стан осудності – це норма, типовий стан психіки людини, характерний для її певного віку. Як правило, стан осудності презюмується, бо він характерний для переважної більшості людей. Тому на практиці питання про встановлення осудності виникає тільки за наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене законом про кримінальну відповідальність суспільно небезпечне діяння [129, с. 164, 165]. Осудність – це перш за все ознака особи, яка наділена психічним здоров'ям. Однак, інколи осудними можуть бути й особи, які страждають психічними захворюваннями і вадами

розумового розвитку, тобто є обмежено осудними. Такий стан психіки особи враховується судом при призначенні покарання і є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [129, с. 171, 172].

Наступною обов'язковою ознакою загального суб'єкта кримінального правопорушення є вік людини. Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. За окремі кримінальні правопорушення, передбачені частиною другою цієї ж статті, встановлено знижений вік кримінальної відповідальності. Але в цьому переліку ст. 366-2 КК не передбачена.

Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Тобто ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта кримінального правопорушення, виступаючи як додаткові. Додаткові (факультативні) ознаки, які характеризують спеціального суб'єкта, як відомо, можуть бути безпосередньо описані в законі або прямо впливати з нього [299, с. 15]. Відсутність ознак спеціального суб'єкта у випадках, прямо зазначених у статті Особливої частини КК, виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності чи тягне зміну кваліфікації діяння.

Зі ст. 366-2 КК прямо впливає, що суб'єктом даного кримінального правопорушення є суб'єкт декларування, тобто спеціальний суб'єкт. Відповідно до примітки до ст. 366-2 КК суб'єктами декларування у цій статті є особи, які відповідно до частин 1 та 2 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Звідси, для з'ясування повного переліку можливих суб'єктів досліджуваного кримінального правопорушення необхідно звернутися до положень зазначеного Закону.

ЗУ «Про запобігання корупції» у ч. 1 ст. 45 для з'ясування переліку суб'єктів декларування відсилає до п. 1 та підпунктів «а», «в»–«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, відповідно до яких такими суб'єктами є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, особовий склад штатних військово-лікарських комісій;

г) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя, керівник служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя та його заступник, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова,

заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, особи, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

є) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, у тому числі Фонду соціального страхування України та Пенсійного фонду, органів влади Автономної Республіки Крим;

і) члени державних колегіальних органів, у тому числі уповноважені з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;

ї) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;

й) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (крім осіб,

посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах);

к) члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у п. 1 ч.1 ст. 3, а саме: члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, члени Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, які не є особами, зазначеними у п.1 ч. 1 першої цієї статті, посадові особи та інспектори Інспекції із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, члени Ради Аудиторської палати України, посадові особи Аудиторської палати України та працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів, Голова, заступники Голови, інші члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, крім обраних з числа здобувачів вищої освіти та представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також посадові особи секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до ЗУ«Про

державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними у п.1 , підпункті «а» пункту 2 ч.1 ст. 3;

г) особи, визнані такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) відповідно до ЗУ «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [240].;

г) голови та члени лікарсько-консультативних і медико-соціальних експертних комісій, а також голови, їх заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських і лікарсько-льотних комісій, які при цьому не є особами, зазначеними у п.1 ч. 1 ст. 3 [239].

Як зазначено у Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220, законодавче регулювання щодо належності окремих категорій осіб до суб'єктів декларування є недосконалим, що обмежує потенціал інструментів фінансового контролю. У ЗУ «Про запобігання корупції» міститься достатньо широкий перелік осіб, які зобов'язанні подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Результати аналізу змін, внесених до переліку декларантів, свідчить, що вони лише фрагментарно були обумовлені змінами у законодавстві, створенням чи ліквідацією органів влади або іншими об'єктивними причинами. Втім, значна їх частина стала результатом недостатньо виваженого рішення законодавця про значний рівень корупційних ризиків, характерний для певної посади чи функції. Підтверджують непослідовність державної політики у цій сфері, а також нечіткість нормативних формулювань і численні звернення до НАЗК, з проханням роз'яснити, чи поширюється на них статус декларанта. Уявляється, що причиною цієї ситуації є недостатньо глибоке дослідження суб'єктами

законодавчої ініціативи змісту відповідних правовідносин та відсутність ґрунтовної оцінки можливих в них корупційних ризиків. Результатом цього є використання законодавцем неоднозначного формулювання під час визначення переліку суб'єктів декларування. У свою чергу, це породжує правову невизначеність та суперечливість правозастосування, віднесення до переліку суб'єктів декларування осіб, службові обов'язки яких майже повністю виключають будь-які корупційні ризики.

Не менш актуальною проблемою є нестабільність та непередбачуваність законодавства у сфері декларування. Так, за час існування електронного декларування перелік декларантів та інформації, що має бути відображена в декларації неодноразово змінювався. Такі зміни переважно відбувалися без попереднього широкого обговорення. При цьому вони вносились та набували чинності без надання часового періоду, достатнього для їх адаптації на практиці. Це призводило до чисельних помилок декларантів під час заповнення декларації, неподання чи несвоєчасного подання декларацій тощо [75].

Так, цілком зрозумілим видається встановлення обов'язку подавати декларацію для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та деяких прирівняних до них осіб, перелік яких передбачений у підпунктах «а», «в» та «г» п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції». Діяльність таких осіб безпосередньо пов'язана з можливістю отримання статків внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з виконанням ними своїх службових чи посадових обов'язків (зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); незаконного збагачення (ст. 3682 КК) тощо). Проте важко погодитися з доцільністю доповнення такого переліку підпунктом «г», який передбачає обов'язок подавати декларації також для осіб, визнаних такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами). Відповідно до

ст. 2 ЗУ «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 року особою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), для цілей цього Закону вважається фізична особа, яка одночасно відповідає щонайменше трьом з таких ознак:

- 1) бере участь у політичному житті;
- 2) має значний вплив на засоби масової інформації;
- 3) є кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, який після дня введення в дію цього Закону є суб'єктом природних монополій або займає монопольне (домінуюче) становище на ринку відповідно ЗУ «Про захист економічної конкуренції» та протягом одного року поспіль підтримує або посилює таке становище;

- 4) підтверджена вартість активів особи та суб'єктів господарювання, бенефіціаром яких вона є, перевищує 1 мільйон прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року.

При цьому у ст.ст. 3 та 4 зазначеного Закону надається роз'яснення щодо того, кого слід відносити до осіб, які беруть участь у політичному житті та осіб, які мають значний вплив на засоби масової інформації.

Так, згідно зі ст. 3 Закону особа вважається такою, яка відповідає ознаці участі у політичному житті, відповідно до п. 1 частини першої статті 2 цього Закону, якщо вона:

- 1) є Президентом України, Головою Верховної Ради України, Першим заступником або заступником Голови Верховної Ради України, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, Першим віце-прем'єр-міністром України, віце-прем'єр-міністром України, міністром, його першим заступником або заступником, керівником іншого центрального органу виконавчої влади, який не входить до складу Кабінету Міністрів України, Головою Служби безпеки України, Генеральним прокурором, Головою

Національного банку України, керівником постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України, його першим заступником або заступником, та/або

2) є близькою особою особи, зазначеної у п. 1 цієї частини, згідно із ЗУ «Про запобігання корупції» або пов'язаною з нею особою, та/або

3) обіймає посаду у керівних органах політичної партії, та/або

4) фінансувала діяльність політичної партії, політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами.

Проте особи, зазначені у п. 1 і так відповідно до п. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» відносяться до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування і повинні подавати декларації та підлягають кримінальній відповідальності за декларування недостовірної інформації. До того ж такі особи у своїх деклараціях повинні зазначити інформацію про майновий стан близьких їм осіб. Що стосується осіб, які обіймають посади у керівних органах політичної партії, то якщо вони є одночасно депутатами, то й так мають обов'язок щодо декларування свого майнового стану. Якщо такі особи не є депутатами, то вимагати від них, а також осіб, які фінансували діяльність політичної партії, політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами, декларувати свої статки вважаємо недоцільним.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» особа вважається такою, яка відповідає ознаці значного впливу на засоби масової інформації, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 2 цього Закону, якщо вона:

1) є власником (засновником) засобу/засобів масової інформації або бенефіціаром власника (засновника) засобу/засобів масової інформації, та/або

2) є контролером власника (засновника) засобу/засобів масової інформації, та/або

3) була власником (засновником) засобу/засобів масової інформації або бенефіціаром чи контролером власника (засновника) засобу/засобів масової інформації на день набрання чинності цим Законом, але втратила такий статус до дня введення в дію цього Закону, внаслідок чого власником (засновником), бенефіціаром або контролером власника (засновника) засобу масової інформації стала пов'язана особа або особа, яка не має бездоганної ділової репутації у розумінні ст. 10 цього Закону [240].

Вважаємо, що особи, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), не повинні визнаватися суб'єктом декларування недостовірної інформації. Кримінальне правопорушення, передбачене у ст. 366-2 КК, це діяння, пов'язане з корупцією. У свою чергу корупція – це використання службовою особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди службовій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Якщо особа, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігарх), проте не є уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і у той же час порушує чинне законодавство щодо подання звітності про набуті протягом року активи, то вона посягає не на відносини у сфері службової діяльності, до яких належать корупційні делікти, а посягає на відносини у сфері господарської діяльності.

Відповідно до ч. 2 ЗУ «Про запобігання корупції» особи, які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом 30 календарних днів з дня припинення відповідної діяльності подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій

держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями. Окрім того, якщо такі особи припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а», «в»–«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», то вони зобов'язані до 1 квітня наступного року після року припинення діяльності подати в установленому ч. 1 цієї статті порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік [239].

Як вбачається з вищенаведених положень, суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, є усі особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та окремі особи, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Такі особи у разі припинення своєї діяльності також повинні фактично ще двічі подавати декларації про свій майновий стан – протягом 30 календарних днів з дня припинення діяльності та до 1 квітня наступного року після року припинення діяльності.

У зв'язку з цим обґрунтованою є точка зору Д. М. Міськіва та І. Б. Газдайки-Василишин, що спірним є рішення законодавця визнавати суб'єктом декларування осіб, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену в підпунктах «а», «в» і «г» п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції». Як видається, така особа у зв'язку із втратою попереднього статусу має втрачати й обов'язок подавати декларацію. Мало того, збереження зобов'язання декларувати свої доходи і витрати ще впродовж року після звільнення не має жодного запобіжного ефекту [153, с. 145].

Також, як вірно відмітив В. П. Задоя, не можна погодитися з позицією, викладеною в п. 2 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 травня 2017 року

щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією, в якому з посиланням на ст. 126 Конституції України наголошується, що вимоги ч. 2 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» є актуальними лише для суддів, чиї повноваження припиняються, але не для суддів, які звільняються [123, с. 231]. ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року також розрізняє терміни «звільнення» (статті 112–118) та «припинення» (статті 119–125) [248], а отже, розмежовує їх, передбачаючи різні підстави для настання таких юридичних фактів, що узгоджується зі ст. 126 та ст. 149¹ Конституції України [116].

У цьому контексті обґрунтованою є позиція Вищого спеціалізованого суду України, який зазначив, що судді, які звільняються з підстав, визначених ч. 6 ст. 126 Конституції України, не можуть бути суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 «Порушення вимог фінансового контролю» КУпАП. Наведене стосується й інших правопорушень, передбачених ст. 172-6 КУпАП, у тому числі подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 4 цієї статті), адже суб'єкт їх вчинення однаковий [101].

Але незважаючи на те, що у законодавстві виокремлено два варіанти припинення виконання особою функцій судді, це автоматично не означає, що таке розмежування є актуальним і для антикорупційного законодавства. Протилежне означало б, що судді, які звільняються з підстав порушення вимог щодо несумісності або порушення обов'язку підтвердити законність джерел походження майна, не зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в порядку ч. 2 ст. 45 Закону «Про запобігання корупції».

При визначенні того, чи підлягає особа відповідальності за ст. 366-2 КК, слід враховувати практику НАЗК з надання роз'яснень зацікавленим особам щодо того, чи є вони суб'єктами декларування. Наприклад, одним із таких

роз'яснень НАЗК визнано, що не належать до числа суб'єктів декларування працівники патронатної служби (ст. 92 ЗУ «Про державну службу») [258], іншим – визначило, хто саме з числа так званих антикорупційних активістів повинен подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [259].

Особи, які лише претендують на зайняття посад, зазначених у п. 1, підпункті «а» п. 2 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», та особи, зазначені у п. 4 ч. 1 ст. 3 цього Закону хоча і подають декларації до НАЗК до призначення чи обрання на відповідну посаду, проте за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації відповідальності за ст. 366-2 КК не несуть, бо не відповідають ознакам спеціального суб'єкта.

Як доречно відмітив К. П. Задоя, окремої уваги потребують випадки залучення суб'єктами декларування до складання та подання декларації сторонніх осіб (наприклад, колег по роботі, членів сім'ї тощо) [94].

Стаття 45 ЗУ «Про запобігання корупції» не передбачає можливості делегування виконання обов'язку подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, сторонній особі. Таким чином, цей обов'язок повинен виконуватись суб'єктом декларування особисто. Згідно з ч. 1 ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції» виконання вказаного обов'язку здійснюється шляхом заповнення декларації на офіційному веб-сайті НАЗК. При цьому п. 3 розділу II Порядку передбачає, що суб'єкт декларування повинен зареєструватися у Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з використанням особистого ключа та кваліфікованого сертифіката відкритого ключа, а з п. 5 розділу II вказаного Порядку випливає, що доступ до персонального кабінету, в якому відбувається заповнення декларації та її підписання можливий виключно з використанням особистого кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису відповідно до вимог законодавства. Інші повідомлення,

які суб'єкт декларування направляє за допомогою персонального електронного кабінету, також підписуються шляхом накладання на них особистого кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису відповідно до вимог законодавства [243]. У свою чергу ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про електронні довірчі послуги» покладає на користувачів електронних довірчих послуг обов'язок забезпечувати конфіденційність та неможливість доступу інших осіб до особистого ключа, а також невідкладно повідомляти надавача електронних довірчих послуг про підозру або факт компрометації особистого ключа [238].

Таким чином, із перерахованих вище положень законодавства так само впливає, що заповнювати, підписувати та надсилати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повинен виключно суб'єкт декларування. Тому у випадку, якщо стороння особа на прохання особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснила подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, цей акт не може вважатись належним виконанням суб'єктом декларування покладеного на нього обов'язку, а отже будуть наявні підстави кваліфікувати його поведінку як умисне неподання декларації.

При цьому сторонні особи можуть підлягати відповідальності як співучасники в поданні суб'єктом декларування недостовірних відомостей у декларації за умови усвідомлення ними факту внесення до зазначеної декларації недостовірних відомостей. Однак зважаючи на те, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, спеціальний, сторонні особи не можуть вважатись виконавцями даного кримінального правопорушення. Проте вони можуть бути визнані іншими видами співучасників, напр. пособниками чи підбурювачами. За наявності достатніх для того підстав сторонні особи можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 361 КК

«Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж».

Оскільки подання декларацій здійснюється через офіційний веб-сайт НАЗК, то склад декларування недостовірної інформації слід відмежовувати від складів деяких кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Відповідальність за ст. 366-2 КК настає у випадку подання недостовірних відомостей у декларації самим суб'єктом декларування. Якщо ж такі відомості були внесені до декларації після її подання іншими особами (так званими хакерами чи особами, що здійснюють адміністрування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), дії таких осіб мають за наявності достатніх для того підстав кваліфікуватись за статтями 361 чи 362 КК. У випадках, коли ці особи діяли на прохання, за дорученням чи наказом суб'єкта декларування, останній підлягає відповідальності як підбурювач до одного із вказаних кримінальних правопорушень [123, с. 232, 233].

Як уже відмічалось, для визнання особи суб'єктом кримінального правопорушення, значення мають вік, осудність та, в деяких випадках, ознаки спеціального суб'єкта. Більш широке коло соціально значущих якостей особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, створює поняття «особа злочинця» [23, с. 188].

Кримінальне право як і інші науки не створює свого власного поняття «особа злочинця», а користується запропонованим кримінологією міжгалузевим поняттям «особа злочинця», вивчаючи в необхідному обсязі ті чи інші його властивості (ознаки) чи сторони [299, с. 91]. Водночас це поняття має кримінально-правове значення, а тому являється складовою кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення [23, с. 189].

Для цілей кримінального права особа злочинця характеризується:

а) його особистими властивостями, які є ознаками суб'єкта кримінального правопорушення та впливають на характер й ступінь суспільної небезпечності діяння у цілому;

б) властивостями особи, що враховуються при призначенні та індивідуалізації покарання і його реалізації [299, с. 97].

При дослідженні поняття «особа злочинця» в першу чергу необхідно виходити із того, що особа злочинця характеризується поєднанням біологічних (фізичних), психологічних та соціальних ознак (властивостей) [136, с. 15, 44], деякі з яких мають негативну спрямованість.

Із безлічі біологічних (фізичних), психологічних та соціальних ознак (властивостей), які характеризують особу злочинця, тільки окремі з них (в тому числі й негативні) законодавець вводить до складу кримінального правопорушення в якості ознаки суб'єкта. Деякі властивості особи злочинця виступають і як ознаки спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення. Як ознака спеціального суб'єкта у законі зазначена й соціальна властивість особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом указівки на її правове становище, що являє собою закріплене правом коло соціальних ролей, що виконуються особою в суспільстві. Зокрема, це службове становище особи (статті 364–368 КК), працівник залізничного, водного або повітряного транспорту (ст. 276 КК) тощо. Причому КК містить вказівку на соціальну властивість особи як ознаку спеціального суб'єкта у більш ніж 200 складах кримінальних правопорушень [299, с. 99, 100].

Що стосується декларування недостовірної інформації, то така соціальна властивість особи злочинця як її правове становище, а саме особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, включена до даного складу як ознака спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК.

В окремих випадках закон про кримінальну відповідальність надає істотного значення якостям особи, які знаходяться поза межами складу кримінального правопорушення. Перш за все це стосується таких проблем, як індивідуалізація покарання та звільнення від кримінальної відповідальності і покарання. Так, деякі обставини, що перелічені в статтях 66–67 КК, стосуються особи злочинця, а не суб'єкта кримінального правопорушення (неповнолітній, вагітна жінка, повторність або рецидив кримінальних правопорушень, стан сп'яніння), тобто особа злочинця має певний «запал» суспільної небезпечності [23, с. 189; 199, с. 289].

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 КК суд при призначенні покарання враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. У п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначено, що досліджуючи дані про особу підсудного, суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення кримінального правопорушення як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо [242].

Із досліджених нами 40 вироків видно, що в усіх випадках кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-2 КК, було вчинене особами, які мають вищу освіту. Також 24 (60 %) обвинувачених були працюючими і притягалися до відповідальності за неподання щорічної декларації, 39 (98 %) осіб були раніше не судимі. Що стосується діяльності суб'єктів досліджуваного кримінального правопорушення, то 10 (25 %) з них були депутатами місцевих рад, проте були серед засуджених і народний депутат України, оперуповноважений відділу кримінальної поліції; інспектор відділення соціально-психологічної служби відділу соціально-виховної та психологічної роботи виправної колонії; начальник Служби сигналізації та зв'язку

Державної адміністрації залізничного транспорту України; начальник відділу державного архітектурно-будівельного контролю виконавчого комітету міської ради; головний спеціаліст відділу державного земельного кадастру Управління Держгеокадастру; судді, директори комунальних підприємств тощо.

2.4. Суб'єктивна сторона декларування недостовірної інформації

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є його внутрішньою стороною, яка відображає ставлення свідомості та волі особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків, тобто є відображенням психічної діяльності особи. Значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення проявляється в тому, що вона: 1) сприяє визначенню ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила; 2) є обов'язковим елементом кожного складу кримінального правопорушення; 3) ознаки суб'єктивної сторони допомагають відмежовувати тотожні за об'єктивними ознаками склади кримінальних правопорушень; 4) впливає на кваліфікацію вчиненого; 5) враховується при призначенні [14, с. 168; 139, с. 104].

Зміст суб'єктивної сторони характеризується такими юридичними ознаками, як вина, мета та мотив вчинення кримінально протиправного діяння. Дані ознаки перебувають у тісному взаємозв'язку між собою, хоча їх значення та зміст у кожному випадку різняться між собою [31, с. 94]. У той же час деякі науковці до ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення відносять також емоції [69, с. 123] чи емоційний стан людини [32, с. 390; 131, с. 136; 90, с. 95; 63, с. 295]. Втім, існує інша точка зору, що емоції не є елементом психічного відношення особи до суспільно небезпечного діяння, а ті психічні переживання, що відчуває особа до, під час або після вчинення кримінального правопорушення в основному виражають соціальну, а не

юридичну її характеристику і належать до сфери ознак суб'єкта кримінального правопорушення [142, с.11; 251, с. 59, 60].

Емоції, які відчуває особа при вчиненні суспільно небезпечного діяння, різняться за своїм характером, змістом, часом виникнення. Емоція — це певна психологічна реакція індивіда на ситуацію, до якої він не може адаптуватися. Більшість із них знаходяться за межами суб'єктивної сторони, бо зовсім не впливають на формування її ознак (каяття у вчиненому, страх покарання тощо) або вплив їх настільки малий, що не має істотного значення при формуванні у свідомості особи мотиву вчинення кримінального правопорушення (співчуття, жалість тощо). Однак деяким із них закон надає значення ознаки суб'єктивної сторони, напр. ст. 116, 123 КК.

Вина особи – це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення. У ст. 2 КК України зазначено, що особа є невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення та не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена в законному порядку та встановлена обвинувальним вироком суду. Тому відсутність вини свідчить про відсутність суб'єктивної сторони, а як наслідок – і про відсутність самого складу кримінального правопорушення. Кримінальний кодекс України 2001 р. вперше нормативно закріпив визначення поняття «вина». Відповідно до ст. 23 КК виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

У літературі пропонується при дослідженні вини як конститутивної ознаки будь-якого складу кримінального правопорушення зосереджувати увагу на таких її характеристиках, як: сутність, ступінь вини, зміст та форма [129, с. 179, 180; 155, с. 56–60].

Сутність вини характеризує вину з точки зору її соціальної природи. Сутність вини полягає в негативному або зневажливому ставленні до оточуючої її соціальної дійсності – правоохоронюваних відносин, інтересів і цінностей інших осіб, суспільства або держави [25, с. 91–98; 70, с. 62–70].

Ступінь вини виступає як оціночна категорія, яка містить психологічну й соціальну характеристику вини з її кількісного боку, що виражає міру негативного ставлення особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, до основних соціальних цінностей [25, с. 102; 70, с. 67]. Кримінально-правове значення ступеня вини полягає в тому, що він, не впливаючи на кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення, враховується при оцінці індивідуального ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння та особи винного, визначення меж кримінальної відповідальності.

Ступінь вини при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК (як і при вчиненні будь-якого кримінального правопорушення), залежить від таких обставин, як форма і зміст вини, міра усвідомлення винною особою суспільної небезпечності свого діяння, мета та мотиви, що спонукали особу до вчинення кримінального правопорушення, кількісних показників недостовірної інформації тощо. Так, іноді суб'єкти декларування не зазначають у декларації свої фінансові зобов'язання (кредити, позики тощо), щоб, як вони вважають, це не мало негативного впливу на їх імідж. Іноді ж приховуються статки, які явно перевищують офіційні доходи декларанта, і можливо набуті кримінально протиправним шляхом. Усі ці обставини в сукупності, не впливаючи на кваліфікацію дій винної особи, мають важливе кримінально-правове значення й певною мірою свідчать про суспільну небезпечність кримінального правопорушення.

Зміст вини характеризується сукупністю психічних функцій (інтелектуальної та вольової) людини, які відображають різне психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його

наслідків. Інтелектуальний елемент визначає ті чинники, які належать до свідомості особи, а вольовий – чинники, які належать до її волі [315, с. 203]. Особливості комбінації та ступень прояву інтелектуального й вольового елементів психіки людини дозволяє виокремити різні форми вини.

Форма вини – це зазначені в кримінальному законі поєднання певних ознак свідомості і волі особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння. У поєднанні таких ознак і відображається психічне ставлення особи до діяння та його наслідків. Тобто наявність тієї чи іншої форми вини та її виду залежить від певного співвідношення інтелектуальних та вольових процесів у психічній діяльності особи [112, с. 107]. Чинне кримінальне законодавство виділяє дві форми вини – умисел та необережність (ст. 23 КК).

Особливістю суб'єктивної сторони декларування недостовірної інформації є пряма вказівка в законі на форму вини – умисел (ст. 366-2 КК). Тому дане кримінальне правопорушення може бути вчинене лише у формі умислу.

Відповідно до ст. 24 КК умисел поділяється на прямий і непрямий. Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

Як бачимо, законодавчі визначення ознак видів умислу, сформульовані відносно кримінальних правопорушень з матеріальним складом. Але декларування недостовірної інформації є кримінальним правопорушенням з формальним складом. Особливістю таких кримінальних правопорушень є те, що суспільно небезпечно наслідки не входять до ознак об'єктивної сторони їх складу. У зв'язку з цим постає питання щодо визначення інтелектуального та

вольового моменту умислу у таких складах кримінального правопорушення. У науці кримінального права це питання вирішується неоднозначно.

Так, Г. А. Кригер висловлював думку, що форму і вид вини слід встановлювати, виходячи з психічного ставлення до прямих наслідків, описаних чи неописаних у диспозиції кримінально-правової норми [125, с. 6]. Таким чином, вчений вважав, що незалежно від конструкції об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, настання суспільно небезпечних наслідків існує в будь-якому випадку, а разом з тим і існує психічне ставлення особи до їх настання. У зв'язку з цим науковець допускав наявність непрямого умислу у формальних складах кримінального правопорушення.

Критики такого погляду наголошували на тому, що у разі вчинення кримінальних правопорушень з формальним складом зміст інтелектуальної та вольової ознаки умислу потрібно встановлювати виключно до дії або бездіяльності [69, с. 106–110; 252, с. 37, 38].

Остання точка зору видається більш обґрунтованою, бо уявляється, що для визначення форми та виду вини, психічне ставлення особи доцільно встановлювати саме до об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, а не до фактів, що перебувають за його межами. У зв'язку з цим, у кримінальних правопорушеннях з формальним складом вольовий момент умислу особи потрібно переносити з суспільно небезпечних наслідків на суспільно небезпечне діяння. Отже, у кримінальних правопорушеннях з формальним складом зміст умислу завжди полягає в усвідомленні суспільно небезпечного характеру вчинюваної дії або бездіяльності та у бажанні їх вчинити. Тобто у цих складах умисел завжди прямий. Непрямий умисел у цих ситуаціях виключається, бо не бажати вчинити певну дію (бездіяльність) та вчинити її неможливо.

Що стосується складу кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 336² КК, то суспільно небезпечні наслідки не передбачені в якості

об'єктивних його ознак. Звідси декларування недостовірної інформації має формальний склад, а тому може вчинятися виключно з прямим умислом. Отже, зміст інтелектуальної та вольової ознаки прямого умислу декларування недостовірної інформації полягає у тому, що суб'єкт декларування усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї поведінки та бажає її вчинити.

Усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння містить не тільки розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, а й всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, в тому числі значущості об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості [129, с. 182]. Тому для констатації наявності прямого умислу в поведінці особи, необхідно встановити, що вона усвідомлює, що: а) вносить певні відомості до декларації та б) ці відомості не відповідають реальній дійсності, тобто є недостовірними, та бажає вчинити такі дії.

Саме вказівка на завідомість у ст. 366-2 КК свідчить про наявність прямого умислу щодо подачі недостовірної інформації. Завідомість означає обізнаність особи про обставини, які мають значення для кваліфікації вчиненого діяння, та характеризує ступінь суспільної небезпечності вчиненого нею діяння. Завідомість має місце в тому випадку, коли винна особа знала, що вносить до декларації недостовірні відомості щодо вартості об'єктів деларування, сум доходів чи зобов'язань або не вносить інформацію про наявність таких об'єктів, доходів чи зобов'язань. Саме ознака завідомості характерна лише для прямого умислу. Так, В. М. Савицька зазначає, що завідомість за кримінальним правом України – це ознака, що додатково підсилює інтелектуальний момент прямого умислу та полягає у достеменній обізнаності та явному усвідомленні винуватого заздалегідь до вчинення кримінального правопорушення юридично значущих обставин, передбачених кримінальним законом [263, с. 18].

Поняття «завідомо недостовірні відомості» розкривається і у Висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 16 червня 2021 року на Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Так, на думку цього підрозділу Апарату Верховної Ради України, категорія «завідомо недостовірні відомості» означає достовірне знання суб'єкта декларування про те, що відомості, які він відобразив у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не відповідають дійсності [35].

Таким чином, точка зору, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-2 КК, може бути вчинене лише з умисною формою вини та виключно з прямим умислом у науці кримінального права є домінуючою.

Так, В. В. Андрієшин вважає, що суб'єктивна сторона декларування недостовірної інформації характеризується виною у формі умислу, що прямо вбачається з диспозиції статті. Однак складним на думку автора є процес доказування ознак суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Сторона обвинувачення має довести, що зазначення в декларації недостовірних відомостей було вчинено умисно. І якщо зазначення недостовірних даних щодо об'єктів декларування, які належать членам сім'ї суб'єкта, може мати позицію захисту щодо елементарного незнання суб'єктом даних про ці об'єкти, то не зазначення або зазначення недостовірних даних щодо об'єктів декларування, до яких суб'єкт має безпосереднє відношення (право власності, користування тощо), прямо вказує на умисне невиконання вимог Закону України «Про запобігання корупції», з метою ухилення від відображення окремих об'єктів у декларації [9, с. 132, 134].

На думку Д. Ф. Волонця суб'єктивна сторона декларування недостовірної інформації характеризується одним обов'язковим елементом – виною у формі прямого умислу [54, с. 193].

К. П. Задоя зазначає, що з суб'єктивної сторони досліджуване кримінальне правопорушення характеризується виключно прямим умислом. Суб'єкт декларування усвідомлює невідповідність зазначених ним у декларації відомостей реальному стану речей. Таке усвідомлення стосується як фактичної сторони вчинюваного діяння, так і його соціального значення. Усвідомлення фактичної сторони діяння відсутнє, якщо суб'єкт декларування вніс до декларації відомості, які не відповідають дійсності, не усвідомлюючи цього факту незалежно від того, що стало причиною цього (технічні проблеми, брак навичок роботи з комп'ютерною технікою, втома, стан здоров'я тощо). Не виключено, що в окремих випадках, коли з боку декларанта відсутнє усвідомлення суспільно небезпечного характеру подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», можна вести мову про недбалість в розумінні ч. 2 ст. 25 КК України, однак, факт подання недостовірних відомостей у декларації з недбалості не створює підстав для відповідальності за ст. 366-2 КК. Хоча в більшості випадків усвідомлення фактичної сторони діяння свідчить про усвідомлення його соціального значення, така залежність не має характеру неспростовної презумпції [123, с. 230].

Як вказує Н. Антонюк, суб'єкт нести кримінальну відповідальність лише у тому випадку, якщо він усвідомлював, що вказує у декларації завідомо недостовірні відомості щодо його майна чи майна або ж інших даних, що стосуються членів його сім'ї або третіх осіб. Тож ніякої кримінальної відповідальності за дії третіх осіб суб'єкт декларування не нести. Разом з тим у випадках, коли він точно знав і розумів, усвідомлював, що вказує у декларації недостовірні дані, суб'єкт декларування може нести

відповідальність і за те, що подав такі відомості щодо осіб (родичів і т.д.), дані про яких підлягають декларуванню [10, с. 116].

А. А. Приходько зауважує, що з суб'єктивної сторони досліджуване кримінальне правопорушення характеризується виключно прямим умислом. Суб'єкт декларування усвідомлює невідповідність зазначених ним у декларації відомостей реальному стану речей. Таке усвідомлення стосується як фактичної сторони вчинюваного діяння, так і його соціального значення [227].

І. В. Бульба вказує, що однією з проблем застосування норм КК України в частині відповідальності за неправдиве декларування є суб'єктивність визначення поняття «завідомо недостовірні відомості». Що саме мав на увазі законодавець під словосполученням «завідомо недостовірні відомості» залишається суб'єктивним критерієм. Тому пропонується під визначенням поняття «завідомо недостовірні відомості» розуміти приховану, неправильну інформацію, яка до моменту внесення суб'єктом декларування в декларацію була відомою декларанту і усвідомлювалася повною мірою. В усіх інших випадках кримінальна відповідальність не може наставати, оскільки протизаконно притягувати декларанта до відповідальності за внесення завідомо неправдивих відомостей, якщо він не вважає їх такими [28, с. 42].

Втім Д. М. Міськів повністю не виключає можливість вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, із непрямим умислом. Учений наводить гіпотетичний приклад такої ситуації. Так, коли у суб'єкта декларування настільки багато об'єктів декларування, що деякі з них він не задекларував (з огляду на аналіз декларацій окремих суб'єктів на практиці такі випадки можливі), хоча при цьому усвідомлював, що міг задекларувати не все. Звісно, на думку науковця, вказане певним чином суперечить традиціям теорії кримінального права, адже, за загальним правилом, «завідомість» вказує саме на прямий умисел. Однак, Д. М. Міськів вважає, що у наведеному прикладі особа вчиняє таке діяння все-таки з

непрямим умислом [152, с. 142]. На нашу думку, така ситуація також суперечить усталеній у кримінальному праві точці зору про можливість вчинення кримінальних правопорушень з формальним складом лише з прямим видом умислу. Вважаємо, що зазначений приклад все таки свідчить про недбале відношення особи до свого обов'язку подати достовірні відомості в декларації, а не про вчинення кримінального правопорушення з непрямим умислом.

Таким чином, прямий умисел декларування недостовірної інформації полягає у тому, що особа не тільки усвідомлює, що вносить певну інформацію до декларації і бажає це вчинити, а й усвідомлює, що така інформація повністю або частково не відповідає реальній дійсності та бажає її відобразити у декларації.

У науці кримінального права спірним є питання про усвідомлення винною особою кримінальної протиправності вчинюваного нею діяння. Одні вчені вважають, що встановлення факту усвідомлення особою кримінальної протиправності вчинюваного нею діяння для висновку про наявність такого виду вини, як прямий умисел, не є обов'язковим [68, с. 246–251; 199, с. 115]. Цю позицію науковці обґрунтовують тим, що вона базується на принципі презумпції знання закону (у тому числі кримінального), закріпленому в ч. 2 ст. 68 Конституції України, в якій зазначено, що «незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» [116]. Окрім того, ч. 2 ст. 24 КК не містить вказівки на обов'язковість усвідомлення протиправності діяння особою, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Інші ж науковці переконані, що особа при вчиненні кримінального правопорушення повинна усвідомлювати, окрім фактичних ознак та суспільної небезпечності діяння, також його протиправність, тобто заборону діяння кримінальним законом [103, с. 24; 253, с. 21–31]. Слід відмітити, що перша точка зору з'явилася ще коли в кримінальних кодексах було закріплене матеріальне визначення кримінального правопорушення (злочину),

позбавлене формальної ознаки – вказівки на протиправність діяння, та допускалося застосування аналогії у кримінальному праві, але після закріплення в Основах кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік 1958 р., а потім і в КК союзних республік формально-матеріального визначення ознака протиправності стала такою ж повноцінною ознакою кримінального правопорушення, як і суспільна небезпечність, винність і караність, а у 2001 році ще й ознака – суб'єкт кримінального правопорушення. Тому невід'ємною рисою умисної форми вини науковці визнають усвідомлення протиправного характеру вчинюваного діяння. Остання точка зору є видається більш переконливою. Окрім того, кримінальним законодавством деяких країн усвідомлення протиправності вчинюваного діяння включено до змісту умислу. Так, у ст. 30 КК Республіки Польща закріплено наступне положення: «Не вчиняє злочину той, хто вчиняє заборонене діяння, добросовісно помиляючись в його протиправності» [294]. Тому при внесенні недостовірних відомостей до декларації з прямим умислом особа повинна хоча б у загальній формі мати уявлення про наявність нормативно-правових актів, що регулюють порядок заповнення та подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, бути обізнаною щодо свого обов'язку подання декларації та внесення до останньої достовірних відомостей, а також розуміти інформацію про які об'єкти декларування вона має вносити відомості у декларацію.

Уявляється, що саме через усвідомлення протиправності своїх дій, особа усвідомлює суспільну небезпечність свого вчинку. При цьому усвідомлення протиправності полягає не стільки в обізнаності особи щодо наявності за таке діяння кримінальної відповідальності, а в усвідомленні того факту, що вона порушує порядок подачі декларації.

Деякі науковці зауважують, що опис заборонених діянь щодо декларування дає можливість для доволі серйозних зловживань, оскільки на практиці буде неможливо відмежувати надання «завідомо неправдивих»

відомостей від елементарної арифметичної помилки, яка може бути допущена у тексті декларації. На практиці це може означати притягнення до відповідальності за будь-яку неточність у тексті декларації, що може призвести до масових безпідставних порушень прав громадян [285, с. 223].

Інші автори вказують, що кримінальна відповідальність не настає за необережне припущення помилки при складанні декларації (через неухважність, похибки у підрахунках, поспішність тощо) [172, с. 873].

Проблема встановлення вини на практиці пов'язана з тим, що законодавець взяв за основу психологічну концепцію вини, а тому визначення її змісту, форм тощо викликає певні труднощі на практиці. Відтак у наукових публікаціях наголошується, що вина як поняття існує для відображення суб'єктивних процесів, які відбуваються у свідомості особи в момент вчинення нею кримінального правопорушення, а також інших будь-яких дій, що в той чи інший спосіб порушують встановлені правила поведінки. Ці суб'єктивні процеси безпосередньо не можливо простежувати, їх не можна побачити, виміряти якимось приладами. Жоден юрист чи психолог, а здебільшого й особа, яка притягується до кримінальної відповідальності, не можуть абсолютно точно розкрити їх зміст. Вину як дещо суб'єктивне можна визначити виключно на підставі аналізу та оцінки об'єктивних фактів вчиненого особою діяння [152, с. 144, 145].

Відтак постає проблема із кваліфікацією діяння, вчиненого декларантом, оскільки проблема полягає у визначенні змісту його умислу. Відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вини не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. При цьому ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. У свою чергу обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях. Таким чином, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Тому обов'язок доказування умислу

декларанта на внесення завідомо неправдивих відомостей покладається на працівників органу досудового розслідування. Проте внаслідок складності встановлення та доведення умислу на включення до декларації недостовірної інформації окремі науковці вбачають за доцільне у таких провадженнях застосовувати принцип «презумпції корумпованості». Тобто, щоб обов'язок доведення своєї правоти і невинуватості покладался власне на самого декларанта, який законними методами повинен довести, що не мав умислу на внесення завідомо неправдивих відомостей до декларації [28, с. 41, 42].

Проте така точка зору прямо суперечить Конституції України та рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року. Конституційний Суд зазначив, що важливою гарантією дотримання прав підозрюваного та обвинуваченого у кримінальному процесі та обов'язковою складовою справедливого судового розгляду є презумпція невинуватості, закріплена у ст. 62 Конституції України.

Також Конституційний Суд України зауважив, що елементом принципу презумпції невинуватості є принцип *in dubio pro reo*, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Презумпція невинуватості особи передбачає, що обов'язок доведення вини особи покладається на державу.

Згідно з п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

Із практики Європейського суду з прав людини вбачається, що принцип презумпції невинуватості вимагає, зокрема, щоб при виконанні своїх обов'язків судді не починали розгляду справи з упередженням щодо вчинення підсудним правопорушення, у вчиненні якого він обвинувачується; тягар

доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-який сумнів тлумачиться на користь обвинуваченого; сторона обвинувачення має повідомити підсудного про висунуте проти нього обвинувачення (для того, щоб він міг підготувати і представити свій захист відповідно) та надати суду докази, достатні для його засудження (пункт 77 рішення у справі «Барбера, Мессеге і Хабардо проти Іспанії» (Barbera, Messeguy and Jabardo v. Spain) від 6 грудня 1988 року, пункт 97 рішення у справі «Яношевич проти Швеції» (Janosevic v. Sweden) від 23 липня 2002 року) [256].

У кримінальних провадженнях щодо декларування недостовірної інформації досить часто проблематичною є кваліфікація діяння, а, особливо, процедура доказування. Саме тому суди досить часто виправдовують осіб, які подали недостовірні відомості в декларації, у зв'язку з відсутністю в їх діях вини, а, отже, і суб'єктивної сторони та складу кримінального правопорушення.

Так, вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 3 липня 2018 року особу було визнано невинуватою у пред'явленому обвинуваченні за ст. 366-1 КК (на час розгляду справи кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації була передбачена ст. 366-1 КК) та виправдано у зв'язку з недоведеністю наявності в її діях складу вказаного кримінального правопорушення. Обвинувачення гуртувалось на тому, що вона не вказала у декларації квартиру як об'єкт нерухомості, яким користується. Хоча при цьому дана квартира була зазначена в декларації як місце проживання.

Суд констатував не доведеність органом досудового розслідування прямого умислу щодо невнесення інформації про користування об'єктом нерухомості. Підкресливши при цьому, що усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння є обов'язковою ознакою умислу, а тому зазначення інформації про квартиру, де вона проживає, не може вказувати про те, що особа свідомо бажала приховати майно, яким вона користується [44].

У той же час в іншій справі за схожими фактичними обставинами Краснолиманський міський суд Донецької області 12 червня 2018 року виніс обвинувальний вирок. Так, особа серед належних їй на праві власності чи користування об'єктів нерухомості не відобразила в декларації квартиру, в якій була зареєстрована та фактично проживала. Втім, той факт, що засуджений зазначив квартиру як місце своєї реєстрації та фактичного проживання, на думку суду, не свідчить про виконання ним обов'язку задекларувати належні йому об'єкти нерухомості хоча б тому, що з інформації про місце реєстрації та місце проживання не випливає, на яких правових підставах декларант користується відповідним майном [45].

Вважаємо вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 3 липня 2018 року більш обґрунтованим, оскільки якщо особа зазначила відповідну квартиру у декларації як місце проживання, то вона не мала наміру її приховати, а через неухважність чи несумлінне ставлення до свого обов'язку щодо заповнення декларації, не вказала що ця квартира перебуває у її користуванні. Внесення ж недостовірних відомостей з кримінально протиправною недбалістю не є кримінально караним діянням.

У багатьох судових рішеннях взагалі не обґрунтовувалося вина суб'єкта, а лише робився висновок про наявність в його діях умислу. Окрім того, мова йшла ще й про якісь наслідки, настання яких нібито суб'єкт бажав. Хоча, як уже зазначалося, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-2 КК, має формальний склад. Так, вирок Крелевецького районного суду Сумської області від 16 жовтня 2023 року особу було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, оскільки вона у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2021 рік, вказала недостовірні відомості, які відрізняються від достовірних на загальну суму 5 844 926,65 грн. Як зазначено у вирокі, вчиняючи вищевказані протиправні дії, пов'язані з поданням завідомо недостовірних відомостей у декларації особи,

уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», усвідомлювала суспільно небезпечний характер своїх злочинних дій, а саме, що вона порушує встановлений порядок декларування відомостей про доходи і майно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачений Законом України «Про запобігання корупції», настання суспільно небезпечних наслідків та бажала їх настання, тобто діяла з прямим умислом [43]. Як видно, судом не наведено жодних переконливих аргументів щодо наявності вини засудженої особи.

Зауважимо, що у вироках Вищого антикорупційного суду України, як правило, наводяться докази вини підсудного. Так, вирок Вищого антикорупційного суду від 17 серпня 2023 року особою було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК. У даному вирокі було зазначено, що факт вчинення особою кримінального правопорушення з прямим умислом доводиться:

- попередженням про встановлені законами України обмеження, заборони та вимоги, пов'язані з виконанням повноважень народного депутата України та розпискою від 27 листопада 2014 року, які свідчать про її обізнаність з положеннями законодавства щодо декларування;

- роздруківками послідовності дій користувача «Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», з яких зокрема вбачається, що під час створення чернетки виправленої щорічної декларації за 2020 рік система електронного декларування 7 квітня 2021 року о 12 год. 04 хв. автоматично відобразила обвинуваченому методичні настанови щодо заповнення документа, що свідчить про її ознайомлення з такими настановами. Тобто обвинувачений перед поданням виправленої щорічної декларації за 2020 рік перевіряв зазначену в ній інформацію та був обізнаний про протиправність внесення до декларації недостовірних відомостей;

– банківськими виписками про рух коштів за період з 1 січня 2020 року до 31 грудня 2020 року на гривневому рахунку особи в АТ «Укргазбанк». Із кількості транзакцій, проведених по рахунках за 2020 рік, вбачається, що вона систематично користувався цими рахунками та йому було відомо про наявність на них коштів станом на 31 грудня 2020 року, тому обвинувачений усвідомлював необхідність декларування таких коштів;

– про прямий умисел також свідчить те, що він був ознайомлений із порядком набуття у власність нерухомого майна за правом Королівства Іспанія, адже 16 вересня 2013 року уклав як покупець договір купівлі-продажу такого майна, а 14 листопада 2013 року за ним та його дружиною зареєстровано право власності в реєстрі власності Хавеа № 2. За таких обставин суд переконаний, що обвинувачений усвідомлював, що житлове приміщення, розташоване в Королівстві Іспанія, з паркувальним місцем, належало йому та його дружині на праві власності станом на 31 грудня 2020 року. Тому він розумів, що відомості про це майно підлягали внесенню до декларації за 2020 рік;

– повідомлення обвинуваченим НАЗК про можливі неточності в електронній декларації 20 квітня 2021 року та 22 квітня 2021 року до опублікування в медіа 22 квітня 2021 року журналістського розслідування, яке стало підставою для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, суд розцінює як тактику захисту, спрямовану на уникнення обвинуваченим відповідальності за умисне внесення завідомо недостовірних відомостей до декларації за 2020 рік. У цьому контексті суд звертає увагу на зміст відповіді головного редактора української редакції Радіо Свобода від 22 липня 2021 року № 3/1138 на запит головного спеціаліста другого відділу Управління проведення повних перевірок НАЗК від 22 червня 2021 року № 45-01/46201/21. З тексту листа вбачається, що комунікація автора матеріалу щодо недекларування нерухомого майна, яке розташоване в Королівстві Іспанія, мала місце починаючи з 19 квітня 2021 року, тобто за день до направлення

обвинуваченому повідомлення НАЗК обставини підготовки журналістського розслідування були розголошені. Посилання обвинуваченого на те, що особа, відомості про яку зазначені в листі, йому невідома, не спростовує цей факт.

Таким чином, обвинувачений був обізнаний про порядок виконання свого обов'язку з декларування, знав про протиправність внесення до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, недостовірних відомостей, володів необхідною інформацією про наявні у нього об'єкти декларування, однак бажав не вказувати у декларації відомості про такі об'єкти. За таких обставин суд дійшов висновку, що в діях обвинуваченого наявні всі елементи складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України [40].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення не вичерпується лише виною. Важливу роль у характеристиці суб'єктивної сторони відіграють також мотив і мета. Мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст та допомагає глибше розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне досягти особа, що визначає спрямованість діяння. Зміст мотиву і мети кримінального правопорушення визначається антисоціальною спрямованістю. Мотив дає змогу визначити, чому особа вчиняє кримінальне правопорушення, а мета – заради чого, на досягнення якого результату спрямована її суспільно небезпечна діяльність. На відміну від вини, мотив і мета у структурі суб'єктивної сторони загального складу кримінального правопорушення є факультативними ознаками. Як обов'язкові ознаки вони виступають лише в тих випадках, коли законодавець передбачає їх у диспозиціях статей: або прямо вказує на них, або вони однозначно впливають із характеру діяння [14, с. 46; 129, с. 177].

У кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 366-2 КК, мотив і мета не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони, оскільки не зазначені в диспозиції та не впливають з її змісту, а тому і не впливають на

кваліфікацію, хоча можуть бути враховані при призначенні покарання. Однак аналіз юридичної літератури свідчить про те, що метою декларування недостовірної інформації, як правило, є приховування майна, коштів, які раніше були одержані в результаті вчинення іншого кримінального правопорушення.

Так, В. П. Попович дійшов висновку, що метою внесення до декларації завідомо неправдивих відомостей стосовно майна, доходів, цінних паперів й інших матеріальних або нематеріальних благ, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї, у переважній більшості буде приховування інших протиправних діянь (у тому числі і кримінальних правопорушень), у результаті вчинення яких і були набуті зазначені блага, і за які чинним законодавством України уже передбачено певний вид юридичної відповідальності (зловживання владою або службовим становищем – ст. 364 КК; одержання неправомірної вигоди службовою особою – ст. 368 КК; незаконного збагачення – ст. 368-5 КК тощо) [214, 67].

Таку позицію підтримує і Д. М. Міськів, однак, науковець зауважує, що при декларуванні недостовірної інформації здебільшого наявне саме приховування майна, яким особа заволоділа кримінально протиправним шляхом, і за що вона має підлягати відповідальності згідно з іншими статтями КК України, що ставить під сумнів доцільність криміналізації цього діяння в окремій нормі [152, с. 150]. З такою точкою зору погодитися важко, оскільки не завжди декларування недостовірної інформації вчиняється з метою приховування майна, здобутого кримінально протиправним шляхом. Окрім того, це може бути і майно, яке хоча і здобуте внаслідок вчинення кримінального правопорушення, проте іншою особою, а не декларантом.

К. П. Задоя зазначає, що при встановленні суб'єктивної сторони декларування недостовірної інформації важливим є й з'ясування мотиву, з яким діяв суб'єкт. Хоча цей елемент суб'єктивної сторони кримінального правопорушення й не є обов'язковим на рівні досліджуваної статті, однак

відсутність доказів, які б свідчили про конкретний мотив внесенням особою до декларації неправдивих відомостей, створює підстави для висновку, що така особа насправді не усвідомлювала характеру своїх дій, а отже – в її поведінці відсутній умисел [123, с. 231]. Подібну аргументацію іноді використовують і судді. Так, для прикладу, мотив не є конструктивним елементом склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 358 КК, однак Верховний Суд України в ухвалі від 5 травня 2011 року у справі № 5-555км11 вказав: «Не встановлено органом досудового слідства і судом характеру взаємовідносин між ОСОБА_6 та ОСОБА_5, а відтак і мотиву вчинення злочину, за який її засуджено, хоча встановлення цього мотиву могло б свідчити про усвідомлення засудженою протиправності видачі посвідчення особи моряка України ОСОБА_6» [300]. Дана правова позиція використана в якості прикладу, оскільки склади кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 358 та 366-2 КК, є дещо схожими.

Проте суди, особливо Вищий антикорупційний суд, часто встановлюють мотив та мету при розгляді кримінальних проваджень за ст. 366-2 КК України. Так, у вироку Вищого антикорупційного суду України від 16 березня 2023 року прямо зазначено, що колегія суддів вважає за необхідне дослідити мотив та мету вчинення діяння передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України. Незважаючи на те, що мотив та мета не є обов'язковими елементами складу цього кримінального правопорушення, суд дійшов висновку, що в даному випадку їх встановлення є важливим елементом, який має істотне значення для правильної кваліфікації діяння, з'ясування чи діяв обвинувачений із прямим умислом. У кримінальному правопорушенні із прямим умислом з'ясування мотиву дозволяє встановити головним чином причини скоєного правопорушення. Відсутність мотиву, який би спонукав особу на скоєння даного кримінального правопорушення, може вказувати на відсутність умислу його вчинення. Метою вчинення кримінального правопорушення є те, заради чого вчиняється протиправне діяння, досягається певний шкідливий результат

для суспільства та вигода майнового або немайнового характеру для правопорушника. Наявність мети свідчить про вчинення кримінального правопорушення з прямим умислом. Для ст. 366-2 КК України метою умисного внесення завідомо недостовірних відомостей до декларації може бути приховання необґрунтованих активів, приховання витрат, дійсних статків особи, пов'язаності з іншими особами, приналежності до громадянства/підданства іншої країни тощо. Тобто метою є приховання від громадськості та контролюючих органів відомостей про джерела походження об'єктів декларування, зв'язок з ними суб'єкта декларування та отримання для себе через це позитивних наслідків (продовження перебування на посаді, приховання іншого злочину і непритягнення до відповідальності тощо).

Тому розглядаючи кримінальне провадження за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, колегія суддів дійшла висновку, що особа не мав мотиву та мети приховати орендовану квартиру при поданні декларації за 2020 рік. Його дії свідчать про те, що він нестаранно та несумлінно поставився до обов'язку внести достовірні відомості про об'єкти декларування, чим порушив визначений порядок декларування без прямого умислу. Проте лише наявність умислу у обвинуваченого є обов'язковим елементом для кваліфікації його діяння за ч. 1 ст. 366-2 КК України [37].

У вироку Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 5 жовтня 2020 року згадується «мета та мотив уникнути публічного контролю за своїм майновим станом чи приховати якісь активи» [49].

У вироку Вищого антикорупційного суду від 24 березня 2023 року вказано на «особистий мотив та мету приховати відомості від громадськості та контролюючих органів про свій дійсний фінансовий стан та різницю між видатками та доходами» [50].

Однак вважаємо, що подібні висновки є не зовсім коректними, оскільки перелічене виступає бажаним результатом, якого прагне досягти суб'єкт,

тобто являється метою, а не мотивом декларування недостовірної інформації. Як видно з вищенаведеного вироку Вищого антикорупційного суду України від 16 березня 2023 року, суд, наводячи теоретичні визначення мотиву та мети, розрізняє ці два поняття, а на практиці відбувається їх змішування.

Дослідники декларування недостовірної інформації виділяють різні причин вчинення такого діяння. Так, Д. Г. Михайленко вбачає у вчиненні цього діяння можливість уникнути кримінальної відповідальності за незаконне збагачення [161, с. 418].

А. А. Вознюк вважає, що декларування недостовірної інформації може бути використане для легалізації незаконно здобутих активів [53].

С. С. Чернявський зазначає, що факт одержання неправомірної вигоди завжди ретельно приховується. Це здійснюється шляхом невідображення взагалі інформації про такі активи або їх маскуванню під легальні доходи чи інше законне майно. Тому, шляхом внесення недостовірної інформації у декларацію службова особа зазвичай прагне замаскувати або приховати факт отримання неправомірної вигоди чи інших активів, здобутих злочинним шляхом [313, с. 224].

А. М. Черенков наголошує на тому, що суб'єкт декларування досить часто декларує недостовірну інформацію саме з метою приховувати факт вчинення певного кримінального правопорушення, тобто для уникнення кримінальної відповідальності за його вчинення. Згодом, а саме після того як особа вже не буде вважатися суб'єктом декларування та позбавиться обов'язку подавати декларацію, таке майно, що приховується від декларування, може бути легалізоване [312, с. 56]. Дослідник на підставі аналізу слідчої практики робить висновок, що предикатними діяннями декларування недостовірної інформації можуть виступати: 1) одержання неправомірної вигоди; 2) зловживання владою або службовим становищем; 3) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом 4) незаконне збагачення; 5) легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [312, с. 57, 58].

Умовно кажучи предикатними злочинами по відношенню до декларування недостовірної інформації можуть бути різні злочинні діяння, а не лише корупційні.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що декларування недостовірної інформації з суб'єктивної сторони може вчинятися лише з прямим умислом. Мета та мотив, не зазначені законодавцем у диспозиції ст. 366-2 КК та не впливають однозначно з її змісту. Втім незважаючи на це, їх наявність підтверджує наявність прямого умислу на внесення недостовірної інформації у декларацію. У той же час їх відсутність може свідчити про недбале ставлення з боку декларанта до виконання своїх обов'язків, або навіть виступати підставою для визнання вчиненого діяння малозначним. У зв'язку з цим вбачається доцільним передбачити мотив і мету в якості ознаки внесення недостовірної інформації у декларацію. Зокрема, такий підхід використаний законодавцем у ст. 220-2 КК, у якій встановлена відповідальність за внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей ... з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною.

У зв'язку з цим ст. 366-2 КК вбачається доцільним доповнити положенням наступного змісту: «... з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів».

Уявляється, що вказівка на таку мету додатково підтвердить, що дане кримінальне правопорушення пов'язане з корупцією. Крім цього це дозволить уникнути притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які внаслідок недбайливого або неухважного ставлення до покладеного обов'язку допускають неточності або помилки у внесенні відомостей до декларації про належні їм та членам їхньої родини об'єктів декларування. А також виступить

додатковим аргументом на користь визнання суспільної небезпечності цього діяння.

Висновки до розділу 2

1. Родовим об'єктом, кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, пропонується визнавати суспільні відносини у сфері правомірного здійснення (реалізації) службовими особами або особами, що надають публічні послуги, наданих їм повноважень (прав та обов'язків) або використання пов'язаних з ними можливостей.

Основним безпосереднім об'єктом декларування недостовірної інформації є суспільні відносини у сфері законодавчо врегульованого порядку подання декларації суб'єктами декларування.

Особливість додаткового факультативного об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, полягає в тому, що його не конкретизовано. Зважаючи на мету вчинення декларування недостовірної інформації ним можуть виступати суспільні відносини, посягання на які пов'язано з цим діянням, а саме суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти та загально кримінальні майнові кримінальні правопорушення.

2. Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, виступає декларація, яка подається особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

3. Декларації притаманні усі ознаки предмету кримінального правопорушення (фізична, соціальна, економічна та юридична), до того ж її слід визнавати офіційним документом документи. У зв'язку з цим під

декларацією, як предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, розуміти офіційний електронний документ, що заповнюється на офіційному вебсайті НАЗК відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» й Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та подається особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на підставі якого здійснюється фінансовий моніторинг способу життя суб'єкта декларування, його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру.

4. У Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК, виділено три типи декларацій: а) щорічна декларація; б) декларація при звільненні та в) декларація кандидата на посаду. Втім, остання не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, бо вона подається лише особою, яка претендує на зайняття певної посади, але ще не зайняла цю посаду й може взагалі її не зайняти, тобто така особа не є суб'єктом цього кримінального правопорушення.

5. Обґрунтовується недоцільність притягнення до кримінальної відповідальності у разі зазначення у декларації більшої вартості об'єкта декларування порівняно з його реальною вартістю.

6. Наводяться аргументи на користь виключення кримінальної відповідальності за невнесення до декларації відомостей про наявність фінансових зобов'язань.

7. Вбачається доцільним замінити у ст. 366-2 КК умовну одиницю обчислення недостовірних відомостей про вартість об'єкта декларування з поняття «прожитковий мінімум для працездатних осіб» на «неоподатковуваний мінімум доходів громадян». З урахуванням співвідношення розмірів «прожиткового мінімуму для працездатних осіб» та «неоподатковованого мінімуму доходів громадян» вбачається доцільним у

разі впровадження останнього, його коефіцієнт збільшити в два рази від розміру, зазначеному в ст. 366-2 КК України. У зв'язку з цим, пропонується у ч. 1 ст. 366-2 КК передбачити: «...недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", якщо такі відомості про активи є нижчими від достовірних на суму від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» У ч. 2 ст. 366-2 КК встановити «...недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", якщо такі відомості про активи є нижчими від достовірних на суму понад 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

8. Визнається, що обрахунок різниці вартості об'єкта декларування потрібно здійснювати залежно від року подання декларації, а не роком набуття такого майна. У зв'язку з чим пропонується доповнити примітку до ст. 366-2 КК положенням: «Обрахунок різниці вартості об'єкта декларування здійснюється на час подання декларації».

9. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, містить дві обов'язкові ознаки: діяння та спосіб. Діяння полягає у внесенні недостовірних відомостей. Формою діяння – є активна свідомовольова поведінка, тобто дія.

10. Незважаючи на те, що спосіб безпосередньо не зазначений у ст. 366-2 КК, проте його обов'язкова наявність впливає з системно-логічного тлумачення цих кримінально-правових положень. Спосіб вчинення даного діяння полягає в обмані. Обман може бути як: а) активним, напр., включення до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна, так й б) пасивним, напр., невключення до декларації інформації про реально існуючі об'єкти декларування.

11. Момент юридичного закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, має свої особливості. Це пояснюється тим, що відповідно до ч. 4 ст. 45 «Про запобігання корупції» упродовж 30 днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію. Тому лише після спливу цього строку можуть виникнути підстави для притягнення його до відповідальності.

12. Обґрунтовується недоцільність існування обов'язку подавати декларацію для осіб, які обіймають посади у керівних органах політичної партії, фінансували діяльність політичної партії, здійснювали політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами, проте не є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

13. Наводяться аргументи, що особи, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), не повинні визнаватися суб'єктом декларування недостовірної інформації. Кримінальне правопорушення, передбачене у ст. 366-2 КК, це діяння, пов'язане з корупцією. Якщо ж особа, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігарх), проте не є уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і у той же час порушує чинне законодавство щодо подання звітності про набуті протягом року активи, то вона посягає не на відносини у сфері службової діяльності, до яких належать корупційні делікти, а посягає на відносини у сфері господарської діяльності.

14. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, характеризується прямим умислом. Суб'єкт декларування усвідомлює, що: а) вносить певні відомості до декларації та б) ці відомості не відповідають реальній дійсності, тобто є недостовірними, та бажає вчинити такі дії.

Мотив та мета у ст. 366-2 КК не передбаченні. Втім, обґрунтовується, що вказівка на мету вчинення даного діяння, дозволить додатково

обґрунтувати його зв'язок з корупційними деліктами. Дозволить уникнути притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які внаслідок недбайливого або неухважного ставлення до покладеного обов'язку допускають неточності або помилки у внесенні відомостей до декларації про належні їм та членам їхньої родини об'єктів декларування. А також виступить додатковим аргументом на користь визнання суспільної небезпечності цього діяння. У зв'язку з цим пропонується ст. 366-2 КК доповнити положенням наступного змісту: «... з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів».

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

3.1. Загальні питання кримінально-правових засобів та їх застосування за декларування недостовірної інформації

Кримінально-правова характеристика кожного окремого кримінального правопорушення не може бути повною, якщо вона обмежена лише вивченням питань, що стосуються підстав його криміналізації (соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за його вчинення) і ознак його складу. Невід’ємним і необхідним елементом такої характеристики має бути вивчення питань, що пов’язані з кримінально-правовими засобами, що встановлені в КК і підлягають застосуванню судами за його вчинення. Це твердження обумовлене низкою наступних аргументів.

По-перше, встановлення кримінально-правових засобів має (чи, принаймні, повинно мати) пряму кореляцію з ознаками самого кримінального правопорушення. Зокрема, як відомо, ступінь тяжкості кримінальних правопорушень визначається встановленою в законі їхньою караністю (ст. 12 КК), а остання – визначається законодавцем на основі оцінки ним характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінального правопорушення [134, с. 120]. Від тих чи інших характеристик кримінального правопорушення залежить і встановлення у законі деяких інших кримінально-правових засобів, що можуть бути за нього застосовані, таких, наприклад як: обмежувальні заходи (ст. 91-1 КК), спеціальна конфіскація (ст.ст. 96-1 і 96-2 КК), заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (ст.ст. 96-3–96-11 КК) тощо.

По-друге, від характеристик вчиненого кримінального правопорушення так само залежить і застосування кримінально-правових засобів. При чому,

якщо йдеться про покарання, то закон прямо встановлює в якості однієї із загальних засад його призначення вимогу про врахування при визначенні міри покарання ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК). Низка інших приписів КК визначають спеціальні правила застосування покарання, які також пов'язані з названими з властивостями кримінального правопорушення (ст.ст. 68, 69, 69-1 та ін.) З характеристиками відповідного кримінального правопорушення закон також пов'язує підстави та порядок застосування судами інших кримінально-правових засобів. Наприклад, кваліфікація кримінального правопорушення, ступінь його тяжкості, інші обставини справи підлягають врахуванню судом при вирішенні питання про звільнення особи від покарання із застосуванням такого кримінально-правового засобу як випробування (ст. 75 КК); при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення від покарання (ст. 81 КК) чи заміну покарання чи невідбутої його частини більш м'яким (ст. 82 КК) тощо.

По-третє, так само, як встановлення в законі кримінально-правових засобів завершує процес визнання діяння кримінальним правопорушенням, так і вирішення питання про застосування чи незастосування кримінально-правових засобів за його вчинення завершує процес у кримінальному провадженні. Відтак – неповним буде як встановлення законодавцем кримінальної протиправності діяння без встановлення кримінально-правових засобів за нього, так і кваліфікація судом скоєного як кримінального правопорушення без вирішення питання про застосування кримінально-правових засобів, будуть неповними. Відповідно, неповним буде і наукове дослідження, яке обмежуватиметься лише вивченням питань кримінально-правової характеристики певного кримінального правопорушення без урахування кримінально-правової характеристики тих кримінально-правових засобів, які встановлюються в законі і застосовуються судами за його вчинення.

Загальне учення про кримінально-правові засоби та їх застосування протягом багатьох років розробляється українськими криміналістами. Зокрема, учення про кримінально-правові засоби загалом чи про окремі їх види (передусім: кримінальну відповідальність та покарання) розроблялося в працях Ю. В. Бауліна [15], В. К. Грищука [63], Т. А. Денисової [74], О. В. Козаченка [127], В. О. Меркулової [149], І. І. Митрофанова [154], Ю. А. Пономаренка [211], О. П. Рябчинської [262], О. О. Дудорова і М. І. Хавронюка [80], П. В. Хряпінського [310] та інших. Питання застосування кримінально-правових засобів, що охоплюють як їх призначення, так і звільнення від них, досліджувалося в роботах М. І. Бажанова [12], В. М. Бурдіна і Г. Р. Мартинишин [29], В. Т. Маляренка [146], А. А. Музики і О. П. Гороха [165, 166], О. В. Євдокімової [83], Є. О. Письменського [202], В. В. Полтавець [208], В. В. Сташиса [275, 276], В. І. Тютюгіна [97, 292] та багатьох інших.

Не піднімаючи наразі проблематику загального поняття кримінально-правових засобів та їх класифікації, оскільки вона явно знаходиться за межами предмета мого дослідження, я буду виходити з наступного. Під кримінально-правовими засобами я розумію ті визначені кримінальним законом правові явища, за допомогою яких здійснюється правове регулювання кримінально-правових суспільних відносин [211, с. 574–576]. Видами кримінально-правових засобів за чинним КК України вважатиму покарання (ст.ст. 50–64 КК), випробування, яке застосовується замість покарання при умовному звільненні від його відбування (ст. 76 КК), судимість (ст.ст. 88–91 КК), обмежувальні заходи (ст. 91-1 КК), примусові заходи медичного характеру (ст.ст. 92–95 КК), примусове лікування (ст. 96 КК), спеціальну конфіскацію (ст.ст. 96-1 і 96-2 КК), примусові заходи виховного характеру (ст. 105 КК) та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (ст.ст. 96-3–96-11 КК). Застосування кримінально-правових засобів – це діяльність суду, що має своїм наслідком покладенні (призначенні) певного кримінально-

правового засобу щодо конкретної особи, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, або звільнення такої особи від відповідного кримінально-правового засобу.

З огляду на те, що покарання є головним серед усіх кримінально-правових засобів (О. Ф. Кістяківський писав: «з точки зору сутності і мети кримінального права як суспільного інституту, першочергове місце в кримінальному праві, безсумнівно, належить покаранню. В ньому виражається душа, ідея кримінального права» [104, с. 413]), йому та його застосуванню буде має бути присвячена особлива увага у цьому дослідженні. Водночас, у системі кримінально-правових засобів покарання не може вивчатися поза контекстом інших засобів, що становлять кримінальну відповідальність.

Як відомо, ні в попередньому, ні в нині чинному КК України поняття кримінальної відповідальності не визначалося і не визначається, через що у науці кримінального права точаться давні й активні дискусії щодо її розуміння. У проєкті нового КК України, над яким працює робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України [236], кримінальною відповідальністю названі «кримінально-правові засоби, передбачені пунктами 1-5 частини 1 статті 3.1.2 цього Кодексу, які підлягають застосуванню до особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, а також судимість». З урахуванням змісту згаданої ст. 3.1.1., кримінальну відповідальність за проєктом становлять застосовувані до засудженої особи такі кримінально-правові засоби:

- 1) покарання;
- 2) пробація;
- 3) засоби безпеки;
- 4) реституція чи компенсація;
- 5) конфіскація майна чи вилучення речі;
- б) судимість.

Принципово поділяючи визначення кримінальної відповідальності як збірного кримінально-правового засобу через перерахування інших кримінально-правових засобів, що її складають, водночас не мжу погодитися з тим, що до її змісту можуть відноситися засоби, які в окремих випадках застосовуються і без засудження особи за вчинення кримінального правопорушення. Йдеться, зокрема, про засоби, що підлягають застосуванню до осіб, які не визнаються такими, що вчинили кримінальні правопорушення, з огляду на недосягнення встановленого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або у зв'язку із неосудністю. З огляду на це, я вважаю за можливе підтримати тих учених, які визначають кримінальну відповідальність як «вид і міру обмежень у реалізації прав і свобод засудженої особи, що здійснюються органами та установами, уповноваженими на виконання обвинувального вироку суду, а також відповідними органами і службовими особами відносно осіб, які визнаються такими, що мають судимість після відбуття покарання» [16, с. 18, 19], і до переліку її засобів відносять виключно покарання, випробування, що застосовується замість покарання при умовному звільненні від нього, і судимість [211, с. 356].

На підставі викладеного, у наступному підрозділі досліджуються питання засобів кримінальної відповідальності (покарання, випробування та судимості) та їх застосування за декларування недостовірної інформації, а у завершальному – питання інших кримінально-правових засобів та їх застосування за це кримінальне правопорушення.

3.2. Засоби кримінальної відповідальності та їх застосування за декларування недостовірної інформації

Покарання, як основний кримінально-правовий засіб за чинним КК України, «є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком

суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» (ч. 1 ст. 50 КК). Це законодавче визначення стало результатом багаторічних досліджень учених-криміналістів [145; 293, с. 315; 307, с. 302] і знайшло практично одностайне визнання і підтримку у науковій літературі [211, с. 173, 174]. З жалем доводиться констатувати, що ні цього, ні подібного йому визначення поняття покарання немає в останніх редакціях проєкту нового КК України, над яким працює робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи.

Похідним від поняття покарання у науковій літературі вважається поняття «караності» кримінальних правопорушень, яке прийнято розуміти в двох значеннях: вузькому і ширшому. Одні автори розуміють караність виключно як ознаку кримінального правопорушення, під якою розуміється загроза застосування за нього покарання, що міститься у санкції. М. І. Панов писав, що «за своєю суттю караність діяння є похідною від суспільної небезпечності і кримінальної протиправності як ознак діяння – воно тому і визнається кримінально караним, тобто за нього встановлене покарання в законі, оскільки є суспільно небезпечним і на цій підставі визнане кримінальним законом як кримінальне правопорушення» [129, с. 86]. Інші криміналісти розглядають караність ширше, охоплюючи нею не лише встановленість покарання у санкції, а й його реальне застосування судами. Зокрема, така позиція відображена в роботах А. А. Митрофанова, який виділяє законодавчу караність – види і розміри покарань, що встановлені санкції статті кримінального закону за вчинення певного кримінального правопорушення, фактичну караність – конкретні види і розміри (міри) покарань, що призначаються судом за вчинення кримінального правопорушення. При цьому науковець акцентує саме на другому значенні караності, стверджуючи, що «фактична караність – це індикатор обґрунтованості і доцільності придання злочину певного виду і розміру покарання», через що вона становить собою

«один з самих потужних важелів впливу на суспільну правосвідомість», оскільки реально населення відчуває ступінь караності того чи іншого кримінального правопорушення «як правило, не по санкціям статей кримінального закону, а по тим реальним строкам покарання, які отримують конкретні злочинці за вчинення ними злочину» [158].

На мій погляд, обидва значення поняття караності кримінального правопорушення можуть мати своє наукове значення, оскільки дозволяють вивчити різні питання, що стосуються покарання. Якщо в першому (вузькому) значенні під караністю розуміється пеналізація кримінального правопорушення, тобто процес і результат встановлення покарання у санкції кримінального закону за його вчинення [169], то в другому – призначення покарання, тобто процес і результат визначення судом міри покарання конкретній особі, яка вчинила кримінальне правопорушення [180, с. 187–201].

Пеналізація декларування недостовірної інформації здійснена законодавцем у санкціях обох частин ст. 366-2 КК. Відповідно до ч. 1 цієї статті основний склад кримінального правопорушення «карається штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років». Відповідно до ч. 2 тієї ж статті кваліфікований склад цього кримінального правопорушення «карається штрафом від чотирьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Відповідно до змісту санкцій ч.ч. 1 і 2 ст. 366-2 КК та з урахуванням положень ст. 12 КК, і основний, і кваліфікований склади декларування

недостовірної інформації є нетяжкими злочинами. При чому, якщо кваліфікований склад належить до нетяжких злочинів, за які встановлено і штраф понад 3.000 н.м.д.г., і позбавлення волі, то основний склад – належить до тих нетяжких злочинів, які є такими лише з огляду на розмір встановленого у санкції штрафу, і за які не передбачене позбавлення волі.

Питання караності декларування недостовірної інформації побічно було предметом вивчення Конституційного Суду України в його рішенні щодо конституційності раніше чинної ст. 366-1 КК. Звісно, Конституційний Суд не оцінював і не міг оцінювати безпосередньо ступінь відповідності санкції, що була встановлена тією статтею, зі ступенем тяжкості передбачених нею кримінальних правопорушень. Втім, пославшись на своє рішення у справі про призначення більш м'якого покарання [257], Суд нагадав, що «Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину... покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного» і що «правова держава, вважаючи покарання передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише необхідні і зумовлені метою заходи». На цій підставі Конституційний Суд, не аналізуючи конкретних видів і розмірів покарань, що були передбачені санкцією ст. 366-1 КК, дійшов висновку, що «встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366-1 КК України, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь» [254].

У першому розділі цього дослідження вже наведені аргументи на користь того, що декларування недостовірної інформації володіє тими

властивостями, які відповідають критеріям криміналізації і обґрунтоване повернення законодавцем кримінальної відповідальності за скоєння такого діяння. Тут же, досліджуючи питання караності цих діянь, зверну увагу лише на таке. Стаття 366-1 КК передбачала водночас відповідальність і за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», і за умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації. Конституційний Суд, оцінюючи водночас обидва ці діяння, дійшов висновку, що вони «не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог статті 11 КК України» (абз. 10 п. 17 мотивувальної частини). Втім, такий висновок міг би бути іншим, якби Суд окремо оцінював кожне з двох діянь, передбачених ст. 366-1 КК: неподання декларації і неправдиве декларування.

Оцінка адекватності ступеня суворості законодавчої караності певного кримінального правопорушення і ступенем його тяжкості традиційно здійснюється у кримінально-правовій науці шляхом порівняння з караністю подібних кримінальних правопорушень [314]. КК передбачає низку кримінальних правопорушень, об'єктивна сторона яких полягає у складанні та/або наданні документа, який містить недостовірні відомості щодо фінансового стану певного суб'єкта, щодо джерел походження чи використання коштів.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 159-1 КК, «подання завідомо недостовірних відомостей у звіті політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, місцевої організації політичної партії, кандидата – караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними

роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк п'ять років». Частина 1 ст. 209-1 КК передбачає, що «... подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, якщо такі діяння заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, – караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років». Статтею 220-2 КК встановлено, що «...внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, ... – караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років». Нарешті, відповідно до ч. 1 ст. 232-2 КК «...надання йому [інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) – А. А.] недостовірної інформації, якщо це заподіяло інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) матеріальну шкоду в значному розмірі, – караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

Порівняльний аналіз наведених санкцій між собою і з санкцією ч. 1 ст. 366-2 (оскільки цитовані вище санкції також встановлені за основні склади кримінальних правопорушень), свідчить про таке. По-перше, законодавець ніколи не використовує у них позбавлення волі як вид покарання. По-друге, в кожній із них передбачений штраф як основний вид покарання. По-третє, розміри штрафу є варіативними, але в трьох санкціях з п'яти аналізованих, його максимальний розмір складає 4.000 н.м.д.г. (ст. 220-2, ч. 1 ст. 232-2, і досліджувана мною ч. 1 ст. 366-2 КК), ще в одному випадку – 3.000 (ч. 1 ст. 209-1 КК). По-четверте, три з п'яти порівнюваних санкцій є альтернативними (включно з ч. 1 ст. 366-2 КК, яка становить предмет мого вивчення), при чому у всіх них передбачене покарання у виді обмеження волі. І якщо у санкціях ч. 1 ст. 159-1 ч. 1 ст. 366-2 КК воно встановлене на строк до двох років, то в санкції ст. 220-2 КК – на строк до чотирьох років. Нарешті, по-п'яте, усі ці санкції є кумулятивними – містять додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. При цьому, лише в санкції ст. 220-2 КК воно є факультативним, у решті чотирьох санкціях – обов'язковим.

З викладеного однозначно випливає, що законодавець приблизно однаково оцінює ступінь тяжкості кримінальних правопорушень, які полягають у наданні неправдивої інформації щодо фінансового стану певного суб'єкта, щодо джерел походження чи використання певних коштів. З цієї тези можна зробити два похідних висновки. По-перше, це є додатковим аргументом на користь того, що декларування недостовірної інформації в нинішньому варіанті криміналізації і пеналізації відповідає правилам здійснення цих напрямів кримінально-правової політики, а відтак – не суперечить рішенню Конституційного Суду України, яке вимагало, щоб негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, були пропорційними шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення

відповідного діяння [253]. По-друге, ступінь законодавчої караності декларування недостовірної інформації не має явної невідповідності зі ступенем тяжкості відповідного кримінального правопорушення, у зв'язку із чим він має бути визнаний правильним.

Санкції, встановлені частинами 1 і 2 ст. 366-2 КК, є альтернативними і кумулятивними. В обох них передбачені основні покарання таких видів: штраф, громадські роботи і обмеження волі. Крім того, у санкції ч. 2 передбачене також основне покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Крім того, в обох санкціях передбачене обов'язкове додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Штраф є видом покарання, що полягає у грошовому стягненні, яке накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК України. Для досліджуваного кримінального правопорушення розміри штрафу встановлені у сумі від 3.000 до 4.000 н.м.д.г. в санкції за основний склад (ч. 1) і від 4.000 до 5.000 н.м.д.г. в санкції за кваліфікований склад (ч. 2). Беручи до уваги, що для обчислення суми штрафу від 2001 року й донині застосовується н.м.д.г. у розмірі, що дорівнює 17 грн. [205], то законодавчо встановлені межі штрафу за вчинення досліджуваного кримінального правопорушення становлять, відповідно, від 51.000 до 68.000 грн за основний склад (ч. 1) і від 68.000 до 85.000 грн – за кваліфікований склад (ч. 2).

Як відомо, з 2011 року законодавець кардинально змінив правове регулювання штрафу як виду покарання, по суті надавши йому одного найбільш вагомих значень як в системі покарань, так і в багатьох інших інститутах кримінального права [231]. Зокрема, з'явилася ціла низка приписів, що встановлюють особливості застосування штрафу як основного покарання, що встановлене у санкції в сумі понад 3.000 н.м.д.г. Позаяк у санкціях обох частин ст. 366-2 КК цей вид покарання встановлений у сумі, що перевищує вказаний розмір, згадані приписи можуть мати застосування і щодо нього.

Залишаючи ті з них, що стосуються особливостей призначення штрафу, для викладення нижчу, наразі зверну увагу лише на той, який стосується повноваження суду вийти за максимальну межу штрафу встановленого у санкції. Відповідно до другого речення ч. 2 ст. 53 КК, «За вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу».

У попередніх положеннях цього дослідження було показано, що склади кримінальних правопорушень, передбачених обома частинами ст. 366-2 КК, є формальними. Встановлена у них грошова оцінка відмінності відомостей, що подаються у декларації, від достовірних (від 500 до 2.000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб у ч. 1 ст. 366-2 і понад 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб – у ч. 2 ст. 366-2 КК), стосується предмета цього кримінального правопорушення, а не його суспільно небезпечних наслідків. Інакше кажучи, ця різниця не характеризує отриманий особою внаслідок вчинення саме цього кримінального правопорушення дохід чи заподіяну ним майнову шкоду. Більше того, як було показано вище, така різниця може стосуватися і вартості майна, яке було законно набуто особою, проте не включене нею до декларації. З огляду на це, я приходжу до висновку, що положення другого речення ч. 2 ст. 53 КК щодо обов'язку суду призначати за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3.000 н.м.д.г., штрафу у сумі, не меншій за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією

відповідної статті Особливої частини КК, не поширюється на випадки вчинення злочинів, передбачених будь-якою частиною ст. 366-2 КК. Якою б не була відмінність між поданими і достовірними відомостями, суд у жодному разі не може перевищити максимальну межу штрафу, встановлену у відповідній санкції цієї статті.

Нарешті, штраф як вид покарання, що призначений за вчинення цього кримінального правопорушення, має особливості своєї заміни у випадку неможливості його сплати. Ці особливості також пов'язані з пороговою сумою у 3.000 н.м.д.г. Так, відповідно до ч. 5 ст. 53 КК, «у разі несплати штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт ... або виправними роботами...». А «у разі несплати штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, призначеного як основне покарання, та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді позбавлення волі...». Передусім, постає питання про те, якої саме суми штрафу стосується розмір у 3.000 н.м.д.г.:

- 1) передбаченої у санкції статті КК?
- 2) призначеної вироком суду?
- 3) тієї, що залишилася до сплати?

Ні в законодавстві, ні практиці його застосування, ні в науковій літературі [213] немає однозначного вирішення цього питання. З мого погляду, така неоднозначність має тлумачитися через принцип «усякий сумнів – на користь особи», виходячи з чого слід прийти до висновку, що лише в тих випадках, коли несплачена (недосплачена) сума штрафу перевищує 3.000 н.м.д.г. і особа не має можливості її сплатити, ця сума штрафу підлягає заміні покаранням у виді позбавлення волі на певний строк за пропорціями, встановленими у ч. 5 ст. 53 КК. В інших випадках, коли сума несплаченого

штрафу не перевищує 3.000 н.м.д.г., при неможливості її сплати суд має замінити її громадськими роботами або виправними роботами. Таким чином, сам факт наявності у санкціях обох частини ст. 366-2 КК штрафу у сумі понад 3.000 н.м.д.г., так само як і те, що в окремих випадках він може бути призначений у такій сумі, не створюють неодмінної підстави для його можливої подальшої заміни лише позбавленням волі.

Громадські роботи як вид покарання відповідно до ч. 1 ст. 56 КК «полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування». Цей вид покарання обмежує право засудженого на працю в частині як вільного вирішення ним самого питання про те, працювати чи не працювати, так і в частині вільного вибору характеру і місця виконуваної роботи, а також і в частині отримання винагороди за свою роботу.

Відповідно до ч. 2 ст. 56 КК громадські роботи можуть бути встановлені на строк від 60 до 240 годин. І в цьому аспекті звертає на себе увагу той факт, що в санкціях обох частин ст. 366-2 КК цей вид покарання встановлений в однаковому розмірі – від 150 до 240 годин. Таке законодавче рішення видається сумнівним з огляду на те, що усі види і розміри покарань в межах однієї санкції повинні бути взаємно співмірними, тобто приблизно відповідати один одному за ступенем своєї суворості. В цьому ж разі законодавець вважає, що покарання у виді громадських робіт на строк від 150 до 240 годин в одному випадку за ступенем своєї суворості співмірне зі штрафом від 3.000 до 4.000 н.м.д.г., або обмеженням волі на строк до двох років, а в іншому – зі штрафом від 4.000 до 5.000 н.м.д.г., обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. На мій погляд, таке законодавче рішення не узгоджується з правилом про те, що в межах однієї санкції мають поєднуватися лише такі види і розміри покарань, які приблизно відповідають одне одному за ступенем їхньої суворості [60], а тому воно має бути переглянute.

Спосіб його перегляду можуть бути різним і, безумовно, його вибір є прерогативою законодавця. Зокрема, можливий варіант зниження строку (тільки мінімального, чи і мінімального й максимального водночас) громадських робіт у санкції ч. 1 ст. 366-2. Крім того, можливе виключення цього виду покарання із санкції ч. 2 ст. 366-2 як без заміни його іншим, більш суворим видом покарання, так і з такою заміною. Таким більш суворим покаранням міг би стати арешт або, з урахуванням очікуваних законодавчих новел, – пробаційний нагляд [235].

На відміну від штрафу, який є загальним видом покарання, що не має обмежень по колу осіб, до яких він може бути застосований, громадські роботи належать до загальних видів покарання з обмеженнями у застосуванні. Відповідно до ч. 3 ст. 56 КК вони «не призначаються особам, визнаним особами з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби».

Обмеження волі як вид покарання відповідно до ч. 1 ст. 61 КК «полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці». За чинним КК України цей вид покарання є найбільш суворим з числа тих, які вважаються не пов'язаними з позбавленням волі. Хоча в науковій літературі достатньо критично оцінюється той факт, що нинішня модель обмеження волі є покаранням, не пов'язаним з позбавленням особи її особистої свободи [210, 277, 303]. Першим кроком до реалізації висловлених пропозицій щодо побудови цього виду покарання в моделі, не пов'язаній з ізоляцією від суспільства [180, с. 10–21], може стати очікуване запровадження пробаційного нагляду. Втім, істотна кількість критичних зауважень щодо цього нового виду покарання [84] свідчить про те, що його законодавча модель ще потребує значного доопрацювання перед тим, як воно мало б бути запроваджене до системи покарань. Не розвиваючи на разі це питання далі, оскільки воно виходить за межі предмета мого дослідження,

констатую лише, що запровадження до кримінального законодавства України виду покарання, не пов'язаного з ізоляцією особи від суспільства, але такого, що має максимально суворий обсяг правообмежень, буде ефективним засобом протидії так званій «білокомірцевій» злочинності загалом, у тому числі – корупційним чи пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням, і зокрема – декларуванню недостовірної інформації. Втім, питання встановлення такого виду покарання у санкції за досліджуване кримінальне правопорушення може бути вирішене лише на базі попереднього вирішення загальних питань, пов'язаних з його поняттям, змістом та місцем у системі покарань, що явно виходить за межі предмета дисертації.

Відтак аналіз обмеження волі здійснюється лише в межах чинної його законодавчої моделі, яка, зокрема, передбачає, що цей вид покарання може бути встановлений у санкціях в межах від одного до п'яти років (ч. 2 ст. 61 КК). В цьому аспекті знову слід звернути увагу на те, що в санкціях обох частин ст. 366-2 КК обмеження волі встановлено на один і той же строк – до двох років. При цьому, якщо в санкції ч. 1 воно є найсуворішим видом покарання, то в санкції ч. 2 в альтернативі до нього передбачене ще й позбавлення волі на строк до двох років. Таким чином, склалася ситуація за якої законодавець нібито вважає два роки обмеження волі таким видом покарання, який за ступенем своєї суворості адекватний і ступеневі суспільної небезпечності кримінального правопорушення, передбаченого як ч. 1 (основний склад), так і ч. 2 (кваліфікований склад) ст. 366-2 КК. Але при цьому кваліфікований склад цього кримінального правопорушення законодавець вважає більш суспільно небезпечним, ніж основний, встановивши за нього ще й позбавлення волі на строк до двох років. З метою розв'язання цього законодавчого парадоксу вважаю за необхідне запропонувати збільшення розміру покарання у виді обмеження волі у санкції ч. 2 ст. 366-2 КК. З урахуванням положень ст. 72 КК та беручи до уваги розмір обмеження волі, що встановлений в аналізованих вище санкціях інших статей Особливої

частини КК, що передбачають відповідальність за неправдиве декларування інформації про фінансовий стан певного суб'єкта, про джерела походження або шляхи використання грошових коштів, приходжу до висновку, що обмеження волі у частині 2 ст. 366-2 КК має бути встановлене на строк до чотирьох років.

Завершуючи аналіз цього виду покарання, зверну увагу на те, що й він також є загальним, пов'язаним з обмеженнями у застосуванні по колу осіб. Відповідно до ч. 3 ст. 61 КК «обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи». Порівняння переліків осіб, до яких не застосовуються покарання у виді обмеження волі і аналізовані вище громадські роботи, свідчить, що в обох випадках законодавець встановив заборону на призначення цих видів покарань:

- 1) особам з інвалідністю першої або другої групи,
- 2) вагітним жінкам,
- 3) особам, які досягли пенсійного віку,
- 4) військовослужбовцям строкової служби.

Таким чином, у разі вчинення особою, яка належить хоча б до однієї з цих чотирьох груп, кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК, для неї санкція згаданої частини буде безальтернативною і передбачатиме лише основне покарання у виді штрафу. У разі ж, якщо така особа вчинить кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 цієї ж статті, то для неї санкція залишатиметься альтернативною, але передбачатиме лише основні покарання у виді штрафу чи позбавлення волі на певний строк.

Позбавлення волі на певний строк «полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу» (ч. 1 ст. 63 КК). У санкції ч. 2 ст. 366-2 КК воно встановлене на мінімально можливий строк – до двох років. З урахуванням змісту ч. 2

ст. 63 КК, це означає, що цей вид покарання має призначатися судами в межах від одного до двох років. Позбавлення волі на певний строк є загальним видом покарання без обмежень у застосуванні по колу осіб, тому воно може бути призначене будь-якій особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 366-2 КК.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є обов'язковим додатковим покаранням у санкціях обох частин ст. 366-2 КК. При цьому в обох випадках воно встановлене на максимальний строк, що допустимий для таких кримінальних правопорушень відповідно до положень ч. 1 ст. 55 КК, а саме – до трьох років. Той факт, що цей вид покарання є обов'язковим, свідчить про те, що суди зобов'язані призначати його у кожному випадку засудження особи за ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК. Характер посад або також вид діяльності, які за вироком суду може бути заборонено обіймати засудженому, законом не обмежується. Водночас, оскільки декларування недостовірної інформації пов'язане або з фактичним обійманням особою певної посади чи зайняттям нею певним видом діяльності, або з прагненням її обійняти таку посаду чи зайнятися таким видом діяльності, то слід констатувати, що досліджуваний вид покарання має стосуватися саме таких видів діяльності. Саме на цю вимогу постійно звертає увагу і Верховний Суд, підкреслюючи, що позбавлення права «...може бути призначене лише у тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане зі службовим становищем підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю» [218; 225, с. 245]. З урахуванням постанови Верховного Суду від 4 квітня 2023 року у справі № 295/5493/22, згідно якої «Такий вид покарання [позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – А. А.] може застосовуватися як до осіб, які вже обіймають певні посади або здійснюють відповідну діяльність, так і до осіб, які такі посади можуть обійняти в майбутньому, або ж у майбутньому можуть здійснювати відповідну діяльність», можна прийти до висновку, що за вчинення кримінальних

правопорушень, передбачених ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК, цей вид покарання може бути призначений як особам, які вчинили неправдиве декларування при зайнятті обійманні посад чи зайнятті певними видами діяльності, так і особам, які вчинили ці кримінальні правопорушення, претендуючи на зайняття певної посади чи певним видом діяльності. В обох випадках особа, безумовно, має бути позбавлена права обіймати ті посади або займатися тими видами діяльності при зайнятті яких (претендуючи на зайняття якими) вона вчинила це кримінальне правопорушення. Водночас, закон не забороняє суду і більш широко сформулювати коло заборон, включивши до нього й інші посади чи види діяльності, що є однорідними з тими, при яких було вчинене суспільно небезпечне діяння.

Звертає на себе увагу те, що в санкціях обох частин ст. 366-2 КК після останнього з альтернативних основних покарань і перед додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю поставлений знак пунктуації «кома». Як відомо, він не в усіх подібних санкціях використовується, що свого часу породило наукову і практичну дискусію про його значення. В цьому питанні я вважаю за можливе підтримати позицію О. В. Євдокімової та В. І. Тютюгіна, які вважають, що в тих випадках, де кома в такій санкції поставлена, «додаткове покарання відокремлюється від усіх, альтернативно передбачених у санкції основних видів покарань... Це означає, що додаткове покарання не об'єднане у цих санкціях лише з якимось одним (конкретним) видом основного покарання і при застосуванні такої санкції його можна приєднати до будь-якого основного покарання з тих декількох, які альтернативно в ній передбачені». А в тих санкціях, де кома після останнього з альтернативних основних і перед додатковим покаранням не поставлена, «додаткове покарання об'єднується тут лише з тим видом основного покарання, після якого воно безпосередньо розташоване у тексті санкції. У таких випадках додаткове покарання може бути приєднане лише до одного основного виду покарання з кількох,

альтернативно передбачених у цій санкції, а саме тільки до того, після якого воно в санкції розташоване. У разі ж призначення іншого виду основного покарання, який теж зазначений у цій санкції, приєднання до нього додаткового покарання виключається» [85]. Таким чином, за санкціями обох частин ст. 366-2 КК додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене разом з будь-яким основним видом покарання, що альтернативно передбачений у цих санкціях.

Правила застосування (призначення, звільнення чи заміни) засобів кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, в цілому є загальними, але мають і особливості, зумовлені тим, що це кримінальне правопорушення відповідно до примітки до ст. 45 КК належить до пов'язаних з корупцією. Саме ці особливості і мають стати предметом подальшого аналізу.

Зокрема, призначення покарання за декларування недостовірної інформації підкоряється загальним засадам (ст.ст. 65–67 КК) і спеціальним правилам (ст.ст. 68–72 КК) призначення покарання, але з наступними винятками та доповненнями.

По-перше, щодо більшості інших кримінальних правопорушень суд перед застосуванням інституту призначення покарання і без його застосування може застосувати інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Саме розташування відповідних розділів у структурі Загальної частини КК України є орієнтиром для того, щоб суди переходили до призначення покарання лише там і тоді, де й коли вони не знайшли підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Натомість, при вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією (зокрема, й передбаченого будь-якою частиною ст. 366-2 КК) звільнення від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених статтями 45, 46, 47 чи 48 КК заборонене. Вчинення цього кримінального правопорушення є передумовою

звільнення від кримінальної відповідальності лише з однієї підстави – у зв'язку зі спливом строку давності. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 49 КК, позаяк обидві частини ст. 366-2 КК передбачають кримінальну відповідальність за нетяжкі злочини, а покарання у виді позбавлення волі у санкції ч. 2 ст. 366-2 КК не перевищує двох років, то строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за обидва ці склади становить три роки.

По-друге, відповідно до ч. 4 ст. 74 КК суд не може звільнити особу, яка засуджується за вчинення злочину, передбаченого будь-якою частиною ст. 366-2 КК, від призначення покарання, навіть «якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною». Такій особі у будь-якому разі має бути призначена міра покарання.

По-третє, така міра покарання завжди має бути призначена лише в межах санкції: ні призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, ні перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції, відповідно до ч. 1 ст. 69 КК за вчинення цих злочинів не допускається. Навіть, якщо в кримінальному провадженні буде встановлена наявність декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а врахування особи винного буде свідчити, про те, що й мінімальний розмір покарання, передбаченого санкцією, є занадто суворим для нього. Більше того, до осіб, що засуджуються за ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК, не може бути застосована і ч. 2 ст. 69 КК, а тому передбачене санкціями обох частин досліджуваної статті додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як уже відзначалося вище, має бути призначене у будь-якому разі.

Відповідно до частини 1 ст. 75 КК покарання, що призначене за вчинення цього кримінального правопорушення, завжди належить лише до реального відбування. Зокрема, призначення штрафу чи громадських робіт в

принципі не є передумовою застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, а у разі призначення обмеження волі чи позбавлення волі (за ч. 2 ст. 366-2КК) застосування цього виду звільнення від покарання заборонене ч. 1 ст. 75 КК. Водночас, невирішеним є питання щодо можливості звільнення від відбування з випробуванням обмеження волі, призначеного за ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК чи позбавлення волі, що призначене за ч. 2 цієї ж статті відповідно до положень ч. 2 ст. 75 КК. Як відомо, з цього приводу склалася суперечлива судова практика. Так, одні суди вважають, що ч. 1 ст. 75 КК встановлює загальну заборону звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, яка поширюється на інші, спеціальні випадки застосування даного виду звільнення, у тому числі й у разі затвердження угоди про визнання винуватості. Інші ж виходять з того, що ч. 2 ст. 75 КК містить окреме, самостійне правило, на яке не поширюється передбачене в ч. 1 ст. 75 КК обмеження щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні кримінальні чи пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення.

Зокрема, Верховний Суд підтримав у Постанові від 27 вересня 2021 року у справі № 234/1940/20 (провадження № 51-1866км21) зазначив, що у ч. 1 ст. 75 КК передбачено, що якщо суд, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше 5 років, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Звідси, звільняючи від відбування остаточного покарання за корупційне кримінальне правопорушення, на підставі ст. 75 КК, суд першої інстанції неправильно застосував закон України про кримінальну

відповідальність, а саме застосував закон, який не підлягає застосуванню [223]. У той же час, Вищий антикорупційний суд у своїй прецедентній практиці послідовно проводить правову позицію про можливість звільнення від покарання на підставі ч. 2 ст. 75 КК за вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Так, у в одному з вироків він, зокрема, відзначив, що «Згідно з ч. 2 ст. 75 КК суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку, зокрема, затвердження угоди про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням...

У постанові Верховного Суду від 05.08.2020 (справа № 734/631/19) міститься висновок щодо законодавчої заборони звільнення від відбування покарання у разі засудження особи за корупційне кримінальне правопорушення в загальному порядку на підставі ч. 1 ст. 75 КК [221].

Також у постановах Верховного Суду від 27.02.2018 (справа № 203/378/17) та від 29.11.2018 (справа № 761/6774/16-к) [217; 219] міститься посилення на постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод», у п. 12 якої, зокрема, зазначено, що «чинні КК і КПК регулюють два різновиди звільнення від відбування покарання з випробуванням: (1) загальний – коли вимагається встановлення можливості виправлення засудженого без відбування покарання; (2) спеціальний – у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, для укладення якої з'ясування питань, визначених у ч. 1 ст. 75 КК, не є обов'язковим. У зв'язку з чим, якщо ж сторони узгодили покарання та досягли домовленості щодо звільнення підозрюваного/обвинуваченого від його відбування з випробуванням, відповідно до ч. 2, ч. 3 ст. 75 КК, суд зобов'язаний прийняти рішення про таке звільнення у випадку затвердження угоди про примирення або визнання

винуватості за наявності сукупності таких умов: (1) сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років; (2) узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням; (3) угода відповідає чинному законодавству та підстави для відмови в її затвердженні, визначені КПК (пункти 1-6 ч. 7 ст. 474 КПК), відсутні».

Отже, на підставі ч. 2 ст. 75 КК (яка є спеціальним випадком щодо загального, передбаченого ч. 1 ст. 75 КК), суд вважає за можливе при затвердженні угоди про визнання винуватості, звільнити особу від відбування покарання з випробуванням, шляхом установлення їй іспитового строку, у тому числі, у разі її засудження за корупційне кримінальне правопорушення» [39].

І хоч висловлені в цитованих судових рішеннях правові позиції стосувалися корупційних кримінальних правопорушень, а діяння передбачене ст. 366-2 КК є пов'язаним з корупцією, але у зв'язку з тим, що правове регулювання цих двох видів кримінальних правопорушень є однаковим, вважаю за можливе і аналіз судової практики здійснювати на підставі цих вироків судів. З мого погляду, більш обґрунтованою і такою, що відповідає закону, є правова позиція Вищого антикорупційного суду, з огляду на наступне. По-перше, у частинах 1 і 2 ст. 75 КК законодавець при визначенні окремих елементів норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням, допустив повторення. Зокрема, повністю повторені ті види і розміри покарань, при призначенні яких допускається таке звільнення. Якби законодавець вважав, що повторюються і обмеження за колом кримінальних правопорушень, за які такі покарання призначені, ніщо не заважало йому точно так же їх повторити, як він повторив самі види і розміри покарань. По-друге, норми про звільнення від покарання за ч. 1 і ч. 2 ст. 75 КК мають цілу низку відмінностей. Зокрема, якщо підставою звільнення від покарання за ч. 1

ст. 75 є висновок суду про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, до якого він приходять на основі врахування тяжкості кримінального правопорушення, особи винного та інших обставин справи, то за ч. 2 ст. 75 КК такою підставою є затвердження судом угоди про угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. Закон не вимагає від суду в цьому разі вивчати можливість виправлення особи без реального відбування покарання. Більше того, за ч. 1 ст. 75 КК чужд має право, а за ч. 2 цієї статті – обов'язок звільнити особі від відбування покарання з випробуванням. Така логіка правового регулювання свідчить про те, що до числа відмінностей звільнення від відбування покарання за частинами 1 і 2 ст. 75 КК законодавець відніс і необмеженість передумови у другій частині колом кримінальних правопорушень. Нарешті, по-третє, саме укладення угоди про визнання вини з особами, які вчиняють корупційні чи пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, часто пов'язується з тим, щоб такі особи надали інформацію, яка без угоди не може бути отримана з інших джерел. Цінність такої інформації для держави є настільки високою, що в окремих випадках вона не тільки може, але й повинна йти на те, щоб звільнити таких осіб від реального відбування покарання, отримуючи взамін доказову інформацію про інші кримінальні правопорушення та осіб, що їх вчинили.

З огляду на викладене, я й приходжу до висновку про можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ч. 2 ст. 75 КК особи, яка вчинила кримінальне правопорушення передбачене ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК, і яка уклала в кримінальному провадженні угоду з прокурором про визнання вини.

В такому разі до цієї особи замість покарання як головного кримінально-правового засобу, підлягатиме застосуванню інший кримінально-правовий засіб у межах кримінальної відповідальності, а саме так зване «випробування». У чинному КК воно представлено обов'язками, які покладає суд на особу,

звільнену від відбування покарання з випробуванням (ст. 76 КК). Відповідно до цієї статті ці обов'язки поділяються на дві групи:

1) обов'язкові – передбачені ч. 1 ст. 76 КК, які покладаються на кожні звільнену від відбування покарання особу самим законом і суд не може їх не покласти;

2) факультативні – передбачені ч. 3 цієї статті і які можуть бути покладені чи не покладені на особу у будь-якому їх поєднанні на розсуд суду.

З огляду на те, що цей кримінально-правовий засіб за своїм змістом не має жодних особливостей у застосуванні до осіб, що засуджені за ч. 2 ст. 366-2 КК, він надалі не досліджується.

Той факт, що злочини, передбачені обома частинами ст. 366-2 КК, належать до кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, ускладнює, а, в окремих випадках, і унеможлиблює застосування до осіб, засуджених за них, інших підстав звільнення від покарання. Зокрема за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК:

1) заборонене звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК);

2) збільшено частину покарання, яку слід відбутися для можливості умовно-дострокового звільнення від покарання (п. 2 ч. 3 ст. 81 КК) чи заміни невідбутої частини покарання іншим, більш м'яким (п. 2 ч. 4 ст. 82 КК);

3) встановлено можливість застосування амністії (ч. 4 ст. 86 КК) чи помилування (ч. 3 ст. 87 КК) тільки після реального відбуття такої частини строку призначеного покарання, яка необхідна для умовно-дострокового звільнення.

Останнім із кримінально-правових засобів у межах інституту кримінальної відповідальності є судимість, яка становить собою комплекс передбачених КК та іншими законами України правообмежень, що їх особа зазнає від моменту засудження і до моменту зняття чи погашення судимості.

Судимість – це єдиний із кримінально-правових засобів, що не призначається (не застосовується) судом, а виникає автоматично в момент набрання законної сили обвинувальним вироком, що пов'язаний з призначенням покарання. Позаяк, як відзначалося вище, особа, яка вчинила злочин, передбачений ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК не може бути звільнена від кримінальної відповідальності і завжди має бути засуджена саме з призначенням покарання, то така особа завжди певний час перебуває у стану судимості.

Момент погашення судимості такої особи різниться залежно від того, яке покарання було їй призначене і чи була вона звільнена від його відбування з випробуванням. Зокрема, відповідно до ст. 89 КК, якщо така особа була:

1) звільнена від відбування покарання на підставі ч. 2 ст. 75 КК – її судимість погашається з моменту закінчення іспитового строку, якщо тільки строк додаткового покарання (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю) не перевищує тривалості іспитового строку. В останньому разі судимість буде погашена після відбуття цього додаткового покарання;

2) засуджена до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3.000 н.м.д.г. або громадських робіт – її судимість буде погашена, якщо вона протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинить нового кримінального правопорушення;

3) засуджена до обмеження волі – її судимість буде погашена, якщо вона протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинить нового кримінального правопорушення;

4) засуджена до позбавлення волі (за ч. 2 ст. 366-2 КК) або основного покарання у виді штрафу понад 3.000 н.м.д.г. – її судимість буде погашена, якщо вона протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинить нового кримінального правопорушення.

Зняття судимості з осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, заборонене (ч. 2 ст. 91 КК), відтак

судимість осіб, засуджених за будь-якою частиною ст. 366-2 КК, може бути припинена лише шляхом її погашення у викладені вище строки.

Викладене дає підстави для висновку про те, що законодавець, в цілому, достатньо адекватно визначив караність декларування недостовірної інформації. Разом з тим, слушним є висновок про наявність в санкціях певних резервів для вдосконалення, так само, як можуть бути піддані реформуванню і деякі суміжні з ними норми кримінального права, що регулюють підстави та порядок застосування засобів кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення. Так само мають резерви для вдосконалення і окремі положення судової практики, що стосується, зокрема, звільнення від відбування покарання з випробуванням осіб, які вчинили корупційні чи пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення.

3.3. Інші кримінально-правові засоби та їх застосування за декларування недостовірної інформації

До так званих «інших» кримінально-правових засобів належать ті, які знаходяться за межами кримінальної відповідальності. Саме стосовно кримінальної відповідальності та засобів, що її складають, ці засоби і є «іншими». За чинним КК України ця група кримінально-правових засобів чітко не виокремлена, але до неї традиційно відносять:

- 1) обмежувальні заходи (ст. 91-1 КК),
- 2) примусові заходи медичного характеру (ст.ст. 92-95 КК),
- 3) примусове лікування (ст. 96 КК),
- 4) спеціальну конфіскацію (ст.ст. 96-1 і 96-2 КК),
- 5) примусові заходи виховного характеру (ст. 105 КК) та
- 6) заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (ст.ст. 96-3–96-11 КК).

Більшість кримінально-правових засобів із цього переліку не мають жодних особливостей при їхньому застосуванні у випадках вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК чи суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки такого кримінального правопорушення. Це обумовлено, передусім, тим, що підстава застосування цих засобів криється у характеристиках особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, а не у властивостях самого діяння. Йдеться, зокрема, про примусові заходи медичного характеру, примусове лікування та примусові заходи виховного характеру. Саме тому ці кримінально-правові засоби в контексті досліджуваного мною кримінального правопорушення і не аналізуються. Так само, хоч і з іншої причини, не аналізуються й обмежувальні заходи. Хоч підстава їх застосування пов'язана не лише з характеристиками особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, але й з характеристиками самого кримінального правопорушення. Проте, ті кримінальні правопорушення, що становлять підставу застосування обмежувальних заходів (а саме: кримінальні правопорушення, що пов'язані з домашнім насильством) не перетинаються з групою кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Інакше кажучи, кримінальне правопорушення, що передбачене ст. 366-2 КК, ні за яких умов не може бути визнане таким, що пов'язане з домашнім насильством, а відтак – за нього в жодному разі не можуть бути застосовані обмежувальні заходи, що передбачені ст. 91-1 КК.

На підставі викладеного, до числа інших кримінально-правових засобів, що можуть чи повинні бути застосовані за вчинення декларування недостовірної інформації, належать лише спеціальна конфіскація (ст.ст. 96-1 і 96-2 КК) та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (ст.ст. 96-3–96-11 КК). І саме вони є предметом аналізу у цьому підрозділі.

Відповідно до ч. 1 ст. 96-1 КК «Спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за

умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян...». Оскільки санкції обох частин ст. 366-2 КК передбачають покарання у виді штрафу понад 3.000 н.м.д.г., а санкція ч 2 цієї статті – ще й позбавлення волі, то декларування недостовірної інформації належить до числа тих кримінальних правопорушень, за які мислиме застосування спеціальної конфіскації.

Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 96-2 КК спеціальна конфіскація застосовується щодо грошей, цінностей та іншого майна, які:

«1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) були предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави;

4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання».

Як було показано вище, предметом недостовірного декларування є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції». Ні ті доходи, які особа відобразила у цій декларації (законно чи незаконно отримані нею), ні відмінність відомостей про такі доходи від

достовірних, не є предметом цього кримінального правопорушення. Так само вони не є і одержаними внаслідок вчинення саме цього кримінального правопорушення.

Таким чином, хоч кримінальне правопорушення, що передбачене обома частинами ст. 366-2 КК і підпадає під коло тих, за які законом допускається можливість застосування спеціальної конфіскації (ч. 1 ст. 96-1 КК), однак з урахування кола тих предметів, які їй підлягають (ч. 1 ст. 96-2 КК), фактично вона не може бути застосована за вчинення саме цього кримінального правопорушення. Слід окремо застерегти, що сказане не означає того, що спеціальна конфіскація не може бути застосована до грошей, цінностей чи іншого майна, які особа неправдиво відобразила у декларації. Але їх спеціальна конфіскація можлива лише на підставі визнання їх предметом чи засобом вчинення іншого кримінального правопорушення, за яке особа засуджується за іншою статтею КК.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (Розділ XIV-1 Загальної частини КК) хоч і з'явилися уже під час чинності нинішнього КК [229], але є вже відносно не новим інститутом вітчизняного кримінального права. Втім, майже за 10 років його чинності ні практика його застосування не була напрацьована, ні теоретичні дослідження не просунулися далі догматичного коментування приписів закону. Водночас, цей інститут є одним з максимально важливих в контексті необхідності повної імплементації вимог Директив ЄС з метою набуття Україною повноправного членства у цій спільності. Адже майже кожна з таких директив містить приписи про необхідність застосування до юридичних осіб кримінально-правових засобів (на розсуд національного законодавця: у формі кримінальної відповідальності чи в формі «інших» засобів), тим самим сформувавши на рівні законодавства ЄС певні абриси відповідно інституту кримінального права [212].

Відповідно до ч. 1 ст. 96-6 чинного КК України «до юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру:

- 1) штраф;
- 2) конфіскація майна;
- 3) ліквідація».

Втім, відповідно до положень ч. 1 ст. 96-3 КК вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, не належить до підстави застосування цього кримінально-правового засобу. За проектом нового КК України вчинення злочину, передбаченого ст. 9.6.3. («Недостовірне декларування на велику суму») чи кримінального проступку, передбаченого ст. 9.6.4. («Недостовірне декларування на невелику суму»), також не належить до підстав застосування кримінально-правових засобів щодо юридичної особи (ст. 3.11.2) [236].

Викладене, з одного боку, свідчить про послідовність законодавця у не віднесенні досліджуваного кримінального правопорушення до таких, які можуть бути підставою для застосування кримінально-правових засобів щодо юридичних осіб. Однак, з іншого боку, таке рішення, попри його послідовність, може бути й поставлене під сумнів. Зокрема, якщо неправдиве декларування було здійснене через неналежний контроль з боку уповноваженої особи юридичної особи, підпорядкованою (підконтрольною) їй особою, то таке кримінальне правопорушення може належати до числа тих, що порушують вимоги антикорупційного комплаєнсу в певній установі. У той же час, вчинення окремих видів кримінальних правопорушень через неналежний контроль з боку уповноваженої особи юридичної особи, і за чинним КК (п. 2 ч. 1 ст. 96-3), і за проектом нового КК (п. 2 ч. 1 ст. 3.11.2), і за низкою Директив ЄС [77] визнається підставою для застосування до такої юридичної особи кримінально-правових засобів.

Таким чином, якщо за чинним КК вчинення фізичною особою кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК, не є підставою для застосування «заходів кримінально-правового характеру» щодо будь-якої юридичної особи, то дивлячись на перспективне кримінальне

законодавство України, це питання ще підлягає подальшому обговоренню. Втім, його вирішення не є предметом цього дослідження, а має базуватися на попередньому розв'язанні загальних питань про підставу застосування, види та обсяг кримінально-правових засобів щодо юридичних осіб. Якщо ж на загальному рівні буде прийняте рішення про те, що такі засоби стосовно юридичних осіб можуть бути застосовані у всіх випадках, коли через неналежний контроль з боку уповноваженої особи юридичної особи, підпорядкованою (підконтрольною) їй особою злочину, що є порушенням вимог антикорупційного комплаєнсу в юридичній особі, то це свідчитиме про те, що й за вчинення недостовірного декларування у таких випадках ці засоби можуть бути застосовані.

Висновки до розділу 3

1. Кримінально-правові засоби, що підлягають застосуванню до особи, яка вчинила декларування недостовірної інформації, є невід'ємним елементом кримінально-правової характеристики цього кримінального правопорушення, оскільки пов'язані як з характером та ступенем суспільної небезпечності цього діяння, так і зі змінами в правовому статусі особи, яка засуджується за його вчинення. Ці засоби за чинним КК України не становлять єдиної системи і їх перелік визначається шляхом простого перерахування тих із них, що передбачені в різних розділах Загальної частини КК. Водночас, на доктринальному рівні вже на разі, а на законодавчому – у перспективі (проект 1 “::”: КК) здійснюється поділ цих засобів та ті, яку становлять кримінальну відповідальність, та ті, які хоч інколи і є одночасними з нею, проте завжди знаходяться поза її межами (так звані «інші» кримінально-правові засоби).

2. Головним серед засобів кримінальної відповідальності є покарання і воно за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК встановлене переважно правильно. Аналіз санкцій обох частин згаданої статті

показав, що види і розміри покарань у них є відповідними ступеню тяжкості кримінального правопорушення, відповідають положенням Загальної частини КК і, загалом, є взаємно співмірними між собою. Водночас, визначені окремі випадки відсутності згаданої співмірності і запропоновані шляхи її досягнення.

3. Додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в обох санкціях встановлене з дотриманням вимог ст. 55 КК, є необхідним і належним для досягнення мети покарання щодо осіб, які вчиняють досліджуване кримінальне правопорушення. Цей вид покарання підлягає обов'язковому застосуванню у кожному випадку засудження особи за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 або 2 ст. 366-2 КК, може бути приєднаний до будь-якого основного покарання, передбаченого у санкції і може стосуватися як тих посад, які особа обіймала, чи видів діяльності, якими особа займалася, так і тих які вона претендувала обійняти (претендувала займатися), вчинивши це кримінальне правопорушення.

4. Віднесення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК до пов'язаних з корупцією, посилило (зжорсточило) низку правил призначення покарання за нього, унеможливило або ускладнило низку підстав звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання за його вчинення. Однак, особа, яка вчинила це кримінальне правопорушення, і засуджується за нього до обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, може бути звільнена від відбування призначеного їй покарання на підставі ч. 2 ст. 75 КК.

5. Такі «інші» кримінально-правові засоби як спеціальна конфіскація та кримінально-правові заходи щодо юридичних осіб за вчинення декларування недостовірної інформації за чинним КК України практично не застосовні. І якщо стосовно спеціальної конфіскації її незастосовність у цьому разі не викликає сумнівів, то стосовно кримінально-правових засобів щодо юридичних осіб питання потребує подальшого спеціального вивчення і

розв'язання на рівні Загальної частини кримінального права. Решта «інших» кримінально-правових засобів (обмежувальні заходи, примусові заходи медичного характеру, примусове лікування і примусові заходи виховного характеру) не мають особливостей у застосуванні, які були б обумовлені кримінально-правовими характеристиками декларування недостовірної інформації.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено конкретне наукове завдання, що полягає у розкритті питань соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; характеристиці ознак складу цього кримінального правопорушення, виробленні пропозицій з удосконалення ст. 366-2 КК. Основні результати роботи містять наступні основні положення.

1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації пов'язана з існуванням соціальних, нормативно-правових і кримінологічних факторів. Обґрунтовується, що встановлення кримінальної відповідальності за це діяння із міжнародно-правовими актами у сфері протидії корупції, з висновками Венеціанської комісії, та зобов'язаннями, які взяла на себе Україна перед світовою спільнотою. Оскільки мотивами та метою декларування недостовірної інформації у тому числі можуть бути й прагнення особи приховати у її поведінці прояви корупційних деліктів або вчинення загальноправових майнових кримінальних правопорушень, доводиться, що наявність цих суб'єктивних факторів внесення недостовірної інформації у декларацію впливає на оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння, та обґрунтовує доцільність його криміналізації. Зазначається, що незважаючи на відносно низькі показники кримінальних проваджень за ст. 366-2 КК, це не свідчить про необхідність декриміналізації декларування недостовірної інформації. Такий рівень може бути обумовлений недосконалістю самої норми, високою латентністю цих діянь або труднощами розслідування проваджень даної категорії.

2. Родовим об'єктом, кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII Особливої частини КК, пропонується визнавати суспільні відносини у сфері правомірного здійснення (реалізації) службовими особами

або особами, що надають публічні послуги, наданих їм повноважень (прав та обов'язків) або використання пов'язаних з ними можливостей.

3. Основним безпосереднім об'єктом декларування недостовірної інформації є суспільні відносини у сфері законодавчо врегульованого порядку подання декларації суб'єктами декларування. Особливість додаткового факультативного об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, полягає в тому, що його не конкретизовано, у зв'язку чим ним можуть виступати суспільні відносини, посягання на які пов'язано з цим діянням, а саме суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти та загально кримінальні майнові кримінальні правопорушення.

4. Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, визнається декларація – офіційний електронний документ, що заповнюється на офіційному вебсайті НАЗК відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» й Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та подається особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на підставі якого здійснюється фінансовий моніторинг способу життя суб'єкта декларування, його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру.

5. Незважаючи на те, що у Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК, передбачено три типи декларацій: а) щорічна декларація; б) декларація при звільненні та в) декларація кандидата на посаду. Остання не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, оскільки подається особою, яка не є суб'єктом цього кримінального правопорушення.

6. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, містить дві обов'язкові ознаки: діяння та спосіб. Діяння полягає

у внесенні недостовірних відомостей. Формою діяння – є активна свідомовольова поведінка, тобто дія.

10. Незважаючи на те, що спосіб безпосередньо не зазначений у ст. 366-2 КК, проте його обов'язкова наявність впливає з системно-логічного тлумачення положень ст. 366-2 КК. Спосіб вчинення даного діяння полягає в обмані. Обман може мати як: а) активну форму, напр., включення до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна, так й б) пасивну, напр., невключення до декларації інформації про реально існуючі об'єкти декларування.

11. Моментом юридичного закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України слід вважати наступний день, після закінчення строку подання виправленої декларації.

12. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-2 КК, визнається кримінально протиправним діянням, пов'язаним з корупцією. У зв'язку з цим визнання осіб, які обіймають посади у керівних органах політичної партії, фінансували діяльність політичної партії, здійснюють політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами, та осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), не узгоджується з поняттям корупція, що міститься в ЗУ «Про запобігання корупції».

13. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, характеризується прямим умислом. Суб'єкт декларування усвідомлює, що: а) вносить певні відомості до декларації та б) ці відомості не відповідають реальній дійсності, тобто є недостовірними та бажає вчинити такі дії.

14. Кримінально-правові засоби, що встановлені і підлягають застосуванню за вчинення декларування недостовірної інформації становлять собою систему передбачених кримінальним законом правових явищ, окремі з

яких належать до засобів кримінальної відповідальності, а інші – до так званих «інших» кримінально-правових засобів. Покарання є головним серед цих засобів і караність декларування недостовірної інформації, в цілому, визначена належним чином. Інші кримінально-правові засоби мають допоміжне значення для досягнення цілей кримінально-правового регулювання і їх застосування за вчинення декларування недостовірної інформації може або поєднуватися із покаранням, або ж замінити його.

15. Ст. 366-2 КК пропонується викласти у наступній редакції

«Стаття 366-2. Декларування недостовірної інформації

1. Умисне внесення з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів, суб'єктом декларування до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», завідомо недостовірних відомостей, якщо такі відомості про активи є нижчими від достовірних на суму від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, -

карається штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Умисне внесення, з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів, суб'єктом декларування до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», завідомо недостовірних відомостей, якщо такі відомості про активи є нижчими від достовірних на суму понад 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, -

карається штрафом від чотирьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітки.

1. Суб'єктами декларування у цій статті та статті 366-3 цього Кодексу є особи, які відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

2. Обрахунок різниці вартості об'єкта декларування здійснюється на час подання декларації».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєв О. О. Кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого статтею 188-1 Кримінального кодексу України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 25-35.
2. Агеєнко А. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 170–174.
3. Агеєнко А. В. Проблеми об'єктивної сторони декларування недостовірної інформації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Вип. 78: ч. 2. С. 140–144.
4. Агеєнко А. Проблеми суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Věda a perspektivy* : мультидисциплінарний міжнародний журнал. 2023. № 9 (28). С. 182–189.
5. Агеєнко А. В. Об'єкт декларування недостовірної інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 465–468. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/112.pdf
6. Агеєнко А. В. Щодо визначення родового об'єкту декларування недостовірної інформації. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA»* : Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference (Valencia, Kingdom of Spain, October 6, 2023). С. 18–19.
7. Агеєнко А. В. Особливості предмету декларування недостовірної інформації. *Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 13 жовтня 2023 р.). С. 101–102.
8. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 19–24.

9. Андрієшин В. В. Кримінально-правова кваліфікація декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2(11). С. 127–137.
10. Антонюк Н. Актуальні питання кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали ХХІІІ звітної науково-практичної конференції. 2017. С. 115–118.
11. Бажанов М. И. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. 1244 с.
12. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву : монография. Киев : Вища шк., 1980. 216 с.
13. Бажанов М. И. О различных трактовках некоторых признаков объективной стороны преступления в науке уголовного права. *Проблеми законності*. Харків, 1999. Вип. 40. С. 145–155.
14. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть : конспект лекций. Днепропетровск : Пороги, 1992. 166 с.
15. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
16. Баулін Ю. В. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес. 2018 р. / [упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко]. Харків : Право, 2018. С. 18–19.
17. Белогриц-Котляревський Л. С. Учебник русского уголовного права. Общая и Особенная часть. Киев-Петербург-Харьков : Южно-рус. книгоизд-во Ф. А. Иогансона, 1903. 618 с.
18. Беляков К.І. Інформація в праві: теорія і практика. Київ : КВШ, 2006. 116 с.
19. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ...

канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2016. 290 с.

20. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: автореф. дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1993. 34 с.

21. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1992. 399 с.

22. Борисов В. И., Гизимчук С. В. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения. Харьков : Консум, 2001. 160 с.

23. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник академії правових наук України*. № 3 (42). 2005. С. 180–190.

24. Борисов В. І. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрямок. *Правова система України: історія, стан та перспективи у 5 т.* / за заг. ред. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2008. Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. С. 236–237.

25. Борьба с коррупцией: Резолюция ООН. Генеральная ассамблея ООН 28 января 1997 № A/RES/51/59/ URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/762/75/PDF/N9776275.pdf?OpenElement> (дата звернення – 25.11.2023)

26. Бостан С.К. Обман як кримінально каране діяння в римському праві. *Держава та регіони*. 2011. № 2 ; (Серія «Право»). С. 5–8.

27. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. Москва: Юрид. лит-ра, 1963. 275 с.

28. Бульба І. В. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації: проблемні аспекти. *Кримінально-правові та*

кримінологічні засади протидії корупції: збірник тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 березня 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2017. С. 41–42.

29. Бурдін В. М., Мартинишин Г. Р. Призначення покарання за сукупністю вироків (кримінально-правове дослідження) : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2014. 216 с.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. голов. ред. В. Г. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

31. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. Київ : Атіка, 2005. 224 с.

32. Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д.ю.н.: 12.00.08. Київ, 2017. 681 с.

33. Вознюк А. А. Неконституційність декларування недостовірної інформації: аргументи та контраргументи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 грудня 2020 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 61–65.

34. Відповідальність за корупційні правопорушення : навчальний посібник / Є. О. Алісова, В. В. Мартиновський, В. Я. Настюк, О. М. Шевчук. Харків : Юрайт, 2017. 168 с.

35. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 16.06.2021 р. на Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». URL:

<https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=70915&pf35401=54>
(дата звернення – 25.11.2023).

36. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 березня 2023 р., судова справа № 991/500/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109780535> (дата звернення – 25.11.2023).

37. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 березня 2023 р., судова справа № 991/6699/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109607533>. (дата звернення – 25.11.2023).

38. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 березня 2023 р., судова справа № 991/174/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109666619> (дата звернення – 25.11.2023).

39. Вирок Вищого антикорупційного суду від 09 серпня 2023 року у справі № 760/17846/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112722823> (дата звернення – 25.11.2023).

40. Вирок Вищого антикорупційного суду від 17 серпня 2023 р. справа № 991/1126/23 (провадження № 1-кп/991/21/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112874596> (дата звернення – 25.11.2023).

41. Вирок Великоберезнянського районного суду Закарпатської області від 2 липня 2018 р., справа № 298/1385/17 (провадження 1-кп/298/43/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75021235> (дата звернення – 25.11.2023).

42. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 16 січня 2023 р., справа № 676/4489/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108396831> (дата звернення – 25.11.2023).

43. Вирок Кролевецького районного суду Сумської області від 16 жовтня 2023 р., справа № 579/1873/23. *Єдиний державний реєстр судових*

рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/114226946> (дата звернення – 25.11.2023).

44. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 3 липня 2018 р., судова справа № 711/1506/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/75064860>. (дата звернення – 25.11.2023).

45. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 12 червня 2018 р., судова справа № 236/6/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://www.reestr.court.gov.ua/Review/74683155> (дата звернення – 25.11.2023).

46. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 березня 2023 року у справі № 991/4851/22 (провадження № 1-кп/991/67/22) *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/114226946>. (дата звернення – 25.11.2023).

47. Вирок Вищого антикорупційного суду від 17 серпня 2023 р., судова справа № 991/1126/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/112874596> (дата звернення – 25.11.2023).

48. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 16 березня 2023 р., судова справа № 991/6699/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109607533> (дата звернення – 25.11.2023).

49. Вирок Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду України від 5 жовтня 2020 р., судова справа № 760/22550/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/91998357> (дата звернення – 25.11.2023).

50. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 24 березня 2023 р., судова справа № 991/500/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109780535>. (дата звернення – 25.11.2023).

51. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 84–90.

URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/05/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB-4.pdf>

52. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154–160.

53. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2. С. 46–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpau_2019_2_7.

54. Волонець Д. Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 (081 Право). Київ, 2021. 229 с.

55. Волинець Р. Система злочинів у сфері господарської діяльності з урахуванням останніх змін кримінального законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 184–189.

56. Габуда А. С. Неконституційність статей 366-1, 368-2 Кримінального кодексу України: іронія долі, або вади законодавчого процесу. *Проблеми законності*. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021. Вип. 152. С. 102–110.

57. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довілля в Україні. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. 636 с.

58. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ: ВАІТЕ, 2021. 228 с.

59. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений. Объект и квалификация преступлений. Ленинград, 1979. 127 с.

60. Голіна В. В. Деякі зауваження і пропозиції щодо концептуальних засад нової редакції Кримінального кодексу України. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. С. 46–47.

61. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 347–355.

62. Гордієнко В. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого статтею 366-1 КК України «декларування недостовірної інформації». *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2019. Вип. 69. С. 136–143.

63. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький : Хмельниц. ун-т управління і права, 2012. 736 с.

64. Гродецький Ю. В., Гизимчук С. М., Тютюгін В.І. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: навч.-практ. посіб. Харків: Право, 2014. 232 с.

65. Гродецький Ю. В., Тютюгін В. І. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: загальна характеристика. *Вісник Асоціації кримінального права України*: Харків, 2015. Вип. 1 (4). С. 272–295. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8523/1/Tjutjugin_Grodetskyi.pdf.

66. Гродецький Ю. В. Кримінальне правопорушення. Злочин. Кримінальний проступок. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2(18). С. 187–205. URL:

file:///C:/Users/0EF3~1/AppData/Local/Temp/MicrosoftEdgeDownloads/a97358fa-4586-44d5-a711-a8afd030dc0b/268273-

%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-621491-1-10-20221220.pdf.

67. Гузоватий О. І., Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах. Дніпро : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.

68. Гуторова Н. О. Кримінально–правова охорона державних фінансів України. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.

69. Дагель П.С. Понятие вины в советском уголовном праве Владивосток, 1968. 187 с.

70. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и её установление. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. 244 с.

71. Демидова Л. М. Питання кримінально-правової охорони власності. Порівняльно-аналітичне право. № 3. 2015. с. 183–189.

72. Демидова Л. М. Сучасна доктрина кримінального права європейської України: Проблеми визначення й формування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 549–552. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/137.pdf.

73. Демидова Л. М. Джерела сучасної доктрини кримінального права України: судова практика. *Право та державне управління*. 2019 р., № 4. С. 96–100. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/16.pdf.

74. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз : монографія. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2007. 340 с.

75. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>. (дата звернення – 25.11.2023).

76. Дзюба В. Т. Проблема потерпілого від злочину в кримінальному праві України. *Теоретично-правові проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 8–9 квіт. 2005 р.). Ч. 1. С. 144–152.

77. Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами (ч. 2 ст. 6). URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#n64 (дата звернення – 25.11.2023).

78. Дьячков В. С. Механизм эффективного действия норм советского уголовного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ленинград, 1982. 19 с.

79. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Сенік В. Г. Кваліфікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (коментар судової практики). Київ : ВД «Дакор», 2020. 508 с.

80. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

81. Дурманов Н. Д. Понятие преступления. Москва–Ленинград: Акад. наук СССР, 1948. 316 с.

82. Дурманов Н. Д. Советский уголовный закон. Москва : изд-во Московского ун-та, 1967. 320 с.

83. Євдокімова О. В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. 20 с.

84. Євдокімова О. В. Проблеми удосконалення видів покарань в умовах воєнного стану. *Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція*: матеріали ІХ (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьВДУВС, 2023. С. 109–114.

85. Євдокімова О. В., Тютюгін В. І. Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 7. С. 41–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_7_11.

86. Ємельянов М. В. Об'єктивна та суб'єктивна сторона шахрайства. *Форум права*. 2012. № 3. С. 184–189. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1e92fbc8-f9c8-4e6f-bf0f-ca36ec31d925/content>.

87. Ємець Л. О., Прокопенко А. В. Окремі питання криміналізації декларування недостовірної інформації. *Право і суспільство*. 2019. № 6(2). С. 38–42. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_2/8.pdf.

88. Єпур Г. В. Соціальна обумовленість кримінально-правової відповідальності. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. 2002. Спец. вип. : у 2-х ч. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. Ч. 1. С. 17–21.

89. Есипов В. В. Очерк русского уголовного права. Часть Общая. Преступление и преступники. Наказание и наказуемые. Варшава: Тип. Варшавского учебного округа, 1894. 428 с.

90. Жаровська Г. П., Ющик О. І. Кримінальне право України (Загальна частина) : навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 304 с.

91. Загиней-Заболотенко З. Окремі недоліки кримінально-правового реагування на порушення вимог фінансового контролю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2. С. 14–31.

92. Загородников Н. И. Значение объекта преступления при определении меры наказания по советскому уголовному праву. Тр. Воен.-юрид. акад. Вып. Харьков, 1949. С. 3–47.

93. Загородников Н. И. Советское уголовное право: Общая и Особенная части. Москва: Юрид. лит., 1975. 568 с.

94. Задоя К. П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.08. Київ, 2009. 16 с.

95. Задоя К. П. Проблеми обґрунтованості рішення конституційного суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. *Знання європейського права*. 2022. № 1. С. 99–104.

96. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 240 с.

97. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія. Харків : ФІНН, 2008. 336 с.

98. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України/За аг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. Київ: Алерта, 2012. 160 с.

99. Інтерв'ю Юрія Барабаша «Юрій Барабаш: Від конституційної кризи до антикорупційного дефолту. Потрібен зворотній рух. Юридичний вісник України. URL: <https://yvu.com.ua/yurij-barabash-vid-konstytutsijnoyi-kryzy-do-antykoruptsijnogo-defoltu-potriben-zvorotnij-ruh/>.(дата звернення – 25.11.2023).

100. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 травня 2017 року щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією. URL: https://zib.com.ua/files/Golovam_apeliacijnih_sudiv_vid_2205_2017.pdf. (дата звернення – 25.11.2023).

101. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 травня 2017 року щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією. URL:

https://zib.com.ua/files/Golovam_apeliacijnih_sudiv_vid_2205_2017.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

102. Киричко В. М. Характер суспільної небезпечності корупційних злочинів та його значення для відмежування таких злочинів від суміжних адміністративних правопорушень. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. Харків, 2014. С. 273–278.

103. Кириченко В. Ф. Значение ошибки по советскому уголовному праву. Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1952. 96 с.

104. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник Общего уголовного права. Том 1. Общая часть. Киев : Университетская типография, 1865. 413 с.

105. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. С подробным изложением Начал русского уголовного права. Часть общая. Второе исправленное и значительно дополненное издание. Киев: Типогр. А. Давыденко, 1882. 972 с

106. Клітіна О. Не публічні декларації чиновників під час війни: чому суспільство проти. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3758369-ne-publicni-deklaracii-cinovnikiv-pid-cas-vijni-comu-suspilstvo-proti.html>.

107. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w1_15 (дата звернення – 25.11.2023).

108. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

109. Коваленко В.П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 233 с.

110. Коган В. М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия. Москва : Наука, 1983. 184 с.

111. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Верховна Рада УРСР*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

112. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 196 с.

113. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 11. С. 196–199.

114. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16?lang=ru#Text. (дата звернення – 25.11.2023).

115. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text (дата звернення – 25.11.2023).

116. Конституція України : Закон України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

117. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ : Атіка, 2001. 656 с.

118. Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступлений. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976. 120 с.

119. Коржанський Н. И. Предмет преступления (понятия, виды и значения для квалификации) : учебное пособие. Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. 56 с.

120. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика. Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1987. 268 с.
121. Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учеб. пособ. Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1986. 80 с.
122. Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії. *Юридичний журнал*. 2006. № 9 (51). С. 51–56.
123. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
124. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
125. Кригер Г. А. Еще раз о смешанной форме вины. *Советская юстиция*. 1967. № 3. С. 5–7.
126. Кримінальна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення – 25.11.2023).
127. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації : підручник / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко, О. М. Сидоренко та ін. ; за ред. О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2015. 142 с.
128. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.
129. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
130. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

131. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. : М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Правові джерела, 2002. 432 с.
132. Круглевский А. Н. Имущественные преступления. Исследования основных типов имущественных преступлений. Санкт-Петербург : типо-литография Санкт-Петербургской одиночной тюрьмы, 1913. 549 с.
133. Кудрявцев В. Н. Право и поведение. Москва : Юрид. лит., 1978. 191 с.
134. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. Москва : Госюриздат, 1960. 244 с.
135. Кудрявцев В. Н. К вопросу о понятии объекта и предмета преступления. *Советское государство и право*. 1951. № 2. С. 51–60.
136. Кузнецов В. В. Декларування недостовірної інформації: сучасні проблеми криміналізації. С. 159–162. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19287?mode=full> (дата звернення – 25.11.2023).
137. Кузнецова Н. Ф., Злобин Г. А. Социальная обусловленность уголовного права и научное обеспечение нормотворчества. *Советское государство и право*. 1976. № 8. С. 76–83.
138. Кузнецов А. В. Уголовное право и личность. Москва : Юрид. лит., 1977. 168 с.
139. Курс советского уголовного права (Часть Общая) : в 2 т. / отв. ред.: Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. Т. I. 648 с.
140. Лащук Є. Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 262 с.
141. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ.ун-т внут. Справ; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

142. Лень В. В. Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 19 с.

143. Лист Міністерства юстиції України Участь України у міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції від 22.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

144. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. 573 с.

145. Ломако В. А. О понятии и признаках наказания. *Проблемы законности* : респ. межвед. науч. сб. / отв. ред. В. Я. Таций. Харьков : Нац. юрид. акад. Украины, 1996. Вып. 31. 280 с.

146. Маляренко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України : монографія. Київ : Фонд «Прав. ініціатива», 2003. 156 с.

147. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.

148. Меморандум про економічну і фінансову політику щодо нової програми розширеного фінансування для України від 24 березня 2023 р. та Лист про наміри. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Lol_MEFP_Ukraine_2023-03-24_1.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

149. Меркулова В. О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти : монографія. Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2007. 225 с.

150. Меры против коррупции, практикуемой транснациональными и другими корпорациями, их посредниками и другими причастными сторонами: Резолюция № 3514 (XXX) от 15 декабря 1975 г. Генеральная Ассамблея ООН. URL: <https://documents-dds->

ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/789/27/PDF/NR078927.pdf?OpenElement (дата звернення – 25.11.2023).

151. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_788 (дата звернення – 25.11.2023).

152. Міськів Д. М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 291 с.

153. Міськів Д. М., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання декларації суб'єктом декларування. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 300 с.

154. Митрофанов І. І. Актуальні проблеми регулювання відповідальності у кримінальному праві : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 450 с.

155. Мирошніченко Н. А. Состав преступления. Одесса : Юрид. лит., 2003. 80 с.

156. Мисливий В. А. Видовий об'єкт злочинів у системі кримінально-правових координат. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дидоренка*. 2015. № 2. С. 122–130.

157. Митрофанов І. І. Що потрібно для подолання корупції? *Кримінальноправові та кримінологічні засади протидії корупції*: збірник тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 березня 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2017. С. 125–126.

158. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса : Вид-во Одес. юрид. ін-ту НУВС, 2004. 132 с.

159. Михайленко Д. Г. Взаємодія елементів деліктного законодавства для забезпечення антикорупційного фінансового контролю. *Судова та слідча практика в Україні*. 2017. № 4. С. 24–37.

160. Михайленко Д. Г. Поняття та структура об'єкта злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 521–531.

161. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.

162. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14> (дата звернення – 25.11.2023).

163. Модельний кодекс поведінки для державних службовців від 11 травня 2000 р. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Rekomend_poved_DS.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

164. Мосенко Ю. О. Деякі питання вдосконалення основних складових категоріального апарату державної інформаційної політики України. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 1. С. 103–109.

165. Музика А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту економіки і права, 2010. 256 с.

166. Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2012. 404 с.

167. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192с.

168. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 771 с.

169. Навроцький В. О. Чи є караність ознакою злочину, а невідворотність покарання – правовим принципом? *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.) / М-во юстиції України, Держ. пенітенціар. служба України, Нац. акад. прав. наук України, Ін-т кримін.-виконав. служби, Всеукр. асоц. кримін. права, Кримінол. асоц. України, Асоц. психологів України, Київ. регіон. центр НАПрН України. Київ : Ін-т кримін.-виконав. служби, 2015. С. 66–67.

170. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

171. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

172. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

173. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 11-те вид., переробл. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

174. Наумов А. В. Уголовное право. Общая часть: курс лекций. Москва: НОРМА, 1996. 547 с.

175. Нестеренко О. М. До проблеми визначення змісту дефініції «внесення» в диспозиції ст. 205-1 КК України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*: тези доп. учасників наук.-практ. конф.

з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 15 травн. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 196–201.

176. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. Москва : Госюриздат, 1960. 228 с.

177. Никифорова Н.А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 366-2, 366-3 кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 2. С. 193–202. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289562/283113> (дата звернення – 25.11.2023).

178. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления: методологические аспекты. Москва: НОРМА, 2001. 160 с.

179. Новікова К. А. Деякі питання караності злочинів проти життя та здоров'я особи. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. №2 (7). С. 187–201.

180. Новікова К. А. Обмеження свободи як вид покарання : монографія. Харків : Право, 2019. 288 с.

181. Ободовський О. Про відповідальність за декларування недостовірної інформації: конституційні та кримінально-правові проблеми. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 5. С. 67–78.

182. Олійниченко В. Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 193–200.

183. Орехов В. В. О социологических исследованиях в уголовном праве. *Вестник Ленинградского государственного университета*. 1991. Сер. 6. Вып. 1 (№ 6). С. 65–68.

184. Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 226 с.

185. Оробець К. М. Характер суспільної небезпечності кримінального правопорушення як прояв його антицінності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2019. Том 30 (69) № 6. С. 131 – 135. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/27.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

186. Основания уголовно-правового запрета: криминализации и декриминализация / отв. ред. Кудрявцев В. Н., Яковлев А. М. Москва : Наука, 1982. 304 с.

187. Панов М. І. Системний підхід у кримінальному праві та проблеми удосконалення кримінального законодавства. *Право України*. 2012. № 6. С. 227–241.

188. Панов Н. И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву. *Проблемы правоведения*. 1984. Вып. 45. С. 67–73.

189. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків. Харків : Право, 2009. 184 с.

190. Панов Н.И. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления: учеб. пособ . Харьков : Изд-во Харьк. юрид. ин-та, 1984. 110 с.

191. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. 812 с.

192. Панов М. І., Анісімов Г. М. Обман як ознака складу злочину і його кримінально-правове значення. *Юридична Україна*. 2014. №5. С. 72–79.

193. Панов Н. И., Тихий В. П. Уголовная ответственность за создание опасности. *Проблемы законности*. Харьков, 1997. Вып. 32. С. 104–111.

194. Пасєка О. Ф. Проблемні аспекти адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: збірник наукових праць з економічних та юридичних наук*. 2019. Вип. 23. С. 183–188.

195. Пащенко О. О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 220 с.
196. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.
197. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 446 с.
198. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть : учебник. Харьков : Харьков юрид., 2005. 664 с.
199. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права. Харьков : Юрид. Харьков, 2001. Книга первая : О преступлении. 289 с.
200. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Москва, 1961. 666 с.
201. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права. В шести томах. Часть общая. Т. 2. Москва : Изд-во Наука, 1970. 672 с.
202. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія / наук. ред. О. О. Дудоров. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 728 с.
203. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ від 7 серпня 2019 року №584/2019. Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text> (дата звернення – 25.11.2023).
204. Пересада В. А. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 266–273.
205. Податковий кодекс України: Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3917> (дата звернення – 25.11.2023).

206. Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. Часть общая. Москва, 1912. 668 с.

207. Поліщук Г. С. Питання ефективності кримінальної репресії у сфері протидії екологічній злочинності. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузівського науково-практичного круглого столу (м. Київ, 22 берез. 2019 року). С. 164–166.

208. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України : монографія / МВС України, Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України ; наук. ред. Л. М. Кривоченко. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. 240 с.

209. Полькін К. К. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 142–155.

210. Пономаренко Ю. А. Виды наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков : ФИНН, 2009. 344 с.

211. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

212. Пономаренко Ю. А. Acquis communautaire Європейського Союзу і кримінальне право України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути* : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21–22 жовт. 2022 р. / редкол. : В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. С. 140–147.

213. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис. Харків : Право, 2012. 80 с.

214. Попович В. П. Окремі проблеми встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Репозитарій Національного авіаційного університету. Юридичний інститут. Кафедра кримінального права і процесу: матеріали конференцій. URL: <http://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/13445> (дата звернення – 30.11.2023).

215. Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2009. 224 с.

216. Порядок перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій : Наказ від 20 серпня 2021 р. № 539/21. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1303-21#Text>. (дата звернення – 25.11.2023).

217. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 лютого 2018 року у справі № 203/378/17 (провадження № 51-507км18) *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72587728> (дата звернення – 25.11.2023).

218. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від постанови ВС від 01 листопада 2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120> (дата звернення – 25.11.2023).

219. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 листопада лютого 2018 року у справі № 761/6774/16-к (провадження - № 51-6799км 18) *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297690> (дата звернення – 25.11.2023).

220. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального Верховного Суду від 18 квітня 2019 року справа № 234/11479|16-к (провадження № 51-8833км18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/81329451> (дата звернення – 25.11.2023).

221. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального Верховного Суду від 05 серпня 2020 у справі № 734/631/19) *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/90872661> (дата звернення – 25.11.2023).

222. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 листопада 2020 року у справі № 644/9375/18 (провадження № 51-4092км20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93119768> (дата звернення – 25.11.2023).

223. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального Верховного Суду від 27 вересня 2021 року у справі № 234/1940/20 (провадження № 51-1866км21) *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99926673> (дата звернення – 25.11.2023).

224. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 року справа № 554/5090/16-к (провадження № 51-1878кмо20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96074938> (дата звернення – 25.11.2023).

225. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від від 21 червня 2022 у справі № 171/869/21 (провадження № 51-838км22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104886096>. (дата звернення – 25.11.2023).

226. Предупреждение преступности и уголовного правосудия в контексте развития: реальности и перспективы международного сотрудничества: Практические меры борьбы с коррупцией. Восьмой Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Гавана. Куба 27 августа – 7 сентября 1990 г. URL: https://www.unodc.org/documents/congress//Previous_Congresses/8th_Congress_1990/011_ACONF.144.8_Manual_Crime_Prevention_and_Criminal_Justice_in_the_Context_of_Development_R.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

227. Приходько А. А. Декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України). URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/deklaruvannya-nedostovirnoyi-informacziyi-st-366-1-kk-ukrayiny/> (дата звернення – 25.11.2023).

228. Про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях : Декларація ООН від 16 грудня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_369 (дата звернення – 25.11.2023).

229. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23 травня 2013 року № 314-VII. *Верховна Рада України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#n6> (дата звернення – 25.11.2023).

230. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 4 грудня 2020 р. № 1074-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#n16> (дата звернення – 25.11.2023).

231. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання

суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Закон України від 29 червня 2021 року № 1576-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-20#n11> (дата звернення – 25.11.2023).

232. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Проект закону від 26 липня 2023 р. № 9534 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1905160> (дата звернення – 25.11.2023).

233. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України щодо удосконалення порядку притягнення до відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Проект закону від 09 серпня 2023 р. № 9587-д URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1924708> (дата звернення – 25.11.2023).

234. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану : Закон України від 20 верес. 2023 р. № 3384-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text>. (дата звернення – 25.11.2023).

235. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України № 3342-IX від 23 серпня 2023 року. *Верховна Рада України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

236. Проект нового Кримінального кодексу України, текст станом на 14 жовт. 2023 р. URL:

<https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf>. (дата звернення – 25.11.2023).

237. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

238. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

239. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

240. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23 верес. 2021 р. № 1780-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

241. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

242. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

243. Про затвердження форми декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: затв. наказом НАЗК від 13 лист. 2023

р. за № 1965/41021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1965-23#n10> (дата звернення – 25.11.2023).

244. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2115-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

245. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14?find=1&text=%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80#w1_10 (дата звернення – 25.11.2023).

246. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення – 25.11.2023).

247. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення – 25.11.2023).

248. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

249. Пчеліна О. Криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* Национальный юридический журнал: теория и практика. 2014. № 6 (Децембріе). С. 267–271.

250. Радутный А. Э. Информация как предмет преступления (на примере анализа отдельных составов). *Проблеми законності*. Харків, 1999. Вип. 37. С. 181–189.

251. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 304 с.

252. Рарог А. И. Вина в советском уголовном праве. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 186 с.

253. Рарог А. И. Общая теория вины в уголовном праве : учеб. пособ. Москва : ВЮЗИ, 1980. 91 с.

254. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 6 листопада 1997 р. URL: <http://nkkspk.com.ua/UK/rezolyuciya-97-24-komiteta-ministrov-soveta-evropy-o-dvadcati-principax-borby-s-korrupciej/> (дата звернення – 25.11.2023).

255. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, судова справа № 1-24/2020(393/20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

256. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, судова справа 1-135/2018(5846/17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

257. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL.:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

258. Роз'яснення НАЗК щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку). URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/Rozyasnennya_-2022.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

259. Роз'яснення НАЗК щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно віднесення до суб'єктів декларування фізичних осіб відповідно до пункту 5 частини першої статті 3 зазначеного Закону. URL: <https://hromadske.ua/posts/nazk-utochnylo-khto-z-antykoriptioneriv-maie-podavaty-deklaratsii> (дата звернення – 25.11.2023).

260. Рубан К. П. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (9 грудня 2016 р.). С. 346–350. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5124> (дата звернення – 25.11.2023).

261. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Харків: Право, 2016. 286 с.

262. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.

263. Савицька В. М. Поняття завідомості за кримінальним правом України: дис. докт. філософії: 081 Право. Дніпро, 2021. 225 с.

264. Савченко А. В. Особливості складу декларування недостовірної інформації. *Актуальні проблеми досудового розслідування: збірник тез*

доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 1 липня 2015 р.). Київ, 2015. С. 53–56.

265. Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 268 с.

266. Сергєєва Д. Б., Топорецька З.М. Криміналістична характеристика службового підроблення. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 90–99.

267. Сисоєв Д. О. Криміналізація зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційноправової форми в контексті державної антикорупційної політики. *Наше право*. 2014. № 7. С. 118–126.

268. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/vidomosti> (дата звернення – 25.11.2023).

269. Словник української мови : [в 11 т.] / [АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні] ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1 : А-В / ред. тому: П. Й. Горещький [та ін.]. 1970. XVII 799 с. URL: <http://sum.in.ua/s/vnosyty> (дата звернення – 25.11.2023).

270. Слуцька Т. І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.

271. Спасович В. Д. Учебник уголовного права. Т. I. (Часть общая). Санкт-Петербург : Тип. Иосифата Огризко, 1863. 428 с.

272. Спасович В. Д. Учебник уголовного права. СПб.: Типография Гософта Огризко, 1863. Т. 1. 178 с.

273. Спільний висновок Венеціанської Комісії й Директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи (гд-і) щодо закону «Про судоустрій і статус суддів» і

внесення змін до закону «Про вищу раду юстиції» України: Висновок № 801 / 2015 від 23 березня 2015 року (CDL-AD(2015)007). Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/cdl_ad_2015_007_2015_03_23.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

274. Сташис В. В., Панов Н. И. Непосредственный объект и его значение для квалификации преступлений. *Проблемы правоведения*: республик. межведомств. науч. сб. Киев, 1980. Вып. 50. С. 83–91.

275. Сташис В. В. Актуальні питання системи покарань за Кримінальним кодексом України 2001 року. *Право України*. 2010. № 9. С. 16–24.

276. Сташис В. В. Роль та значення покарання у системі запобігання злочинності. *Право України*. 2011. № 9. С. 167–173.

277. Сташис В. Основні новели нового Кримінального кодексу України. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2003. №2/3. С. 614–615.

278. Стеблянюк А. В., Рєзнік О. М. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2017. № 44. Том 2. С. 160–164.

279. Судовий розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією : практич. посіб. / кол. авт.; за ред. доктора юрид. наук, проф. О. М. Костенка. Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. 346 с.

280. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции. Часть общая. Т. 1. 2-е изд. пересмотр. и доп. Санкт-Петербург : Гос. тип., 1902. 823 с.

281. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Висш. школа, 1988. 196 с.

282. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. Харків : УкрЮА, 1994. 76 с.

283. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

284. Терміновий спільний висновок Венеціанської комісії та генерального директорату з прав людини та верховенства права (dgi) Ради Європи щодо законодавчої ситуації навколо антикорупційних механізмів щодо рішення №13-р/2020 Конституційного Суду України: Висновок від 9 грудня 2020 № 1012/2020 (CDL-PI(2020)018). Європейська комісія за демократію через право. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/bddc77fbf7f0844888dd_file.pdf (дата звернення – 25.11.2023).

285. Тернецький С. М. Окремі питання застосування чинного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 221–224.

286. Тимейко, Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та. 1977. 216 с.

287. Тоболкин П. С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм. Свердловск : Сред.-Урал. кн. изд-во, 1983. 176 с.

288. Топорецька З. М. Криміналістична характеристика незаконного збагачення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 305–319.

289. Торгашова К. О. Проблема кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 146–149. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/36.pdf> (дата звернення – 25.11.2023).

290. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления. Москва: Госюриздат, 1957. 363 с.

291. Трайнин, А. Н. Учение о составе преступления. Москва : Юрид. изд-во Мин. юс. СССР, 1946. 185 с.

292. Тютюгин В. И. Некоторые вопросы применения наказания по новому Уголовному кодексу Украины. *Новий Кримінальний кодекс України:*

Питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 25–26 жовт. 2001 р. Київ : Юрінком Інтер, 2002. С. 89–90.

293. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая / В. Г. Бурчак, И. П. Лановенко, А. М. Яковлев и др. ; отв. ред. Ф. Г. Бурчак. Киев : Наук. думка, 1985. 456 с.

294. Уголовный кодекс Республики Польша : принят 01 января 1997 г. URL: <https://www.twirpx.com/file/239354/> (дата звернення – 25.11.2023).

295. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

296. Урсул А. Д. Природа информации : философский очерк. Москва : Политиздат, 1968. 288 с.

297. Урсул А. Д. Проблемы информации в современной науке : философские очерки. Москва : Изд-во «Наука», 1975. 288 с.

298. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.

299. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков : Вища школа, 1989. 104 с.

300. Ухвала Верховного Суду України від 5 травня 2011 р., судова справа № 5-555км11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/15119621> (дата звернення – 25.11.2023).

301. Федоров М. И. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву. *Ученые записки Пермского государственного университета*. Пермь, 1957. Вып. 4. Т. 11. Кн. 2. С. 180–194.

302. Фойницкий И. Я. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные. Посмертное 7-е изд., доп. и пересмотр. А . А. Жижиленко. Петроград : Издательство юридического общества при Петроградском университете, 1916. 439 с.

303. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Атіка, 2004. 488 с.

304. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. 208 с.
305. Фролов Е. А. Спорные вопросы учения об объекте преступления. Сборник ученых трудов. Свердловск, 1969. Вып. 10. С. 184–225.
306. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.
307. Харитонов С., Панов М. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення. *LexSform: юридичні новини України*. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravorogushennya/> (дата звернення – 25.11.2023).
308. Хашев В.Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 20 с.
309. Хомічов І.О. Характер суспільної небезпеки корупційних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 207 – 209. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/51.pdf (дата звернення – 25.11.2023).
310. Хряпінський П. В. Позитивна кримінальна відповідальність: (зміст, форми та реалізація). Запоріжжя : КСК-Альянс, 2008. 110 с.
311. Цивільна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text. (дата звернення – 25.11.2023).
312. Черенков А.М. Розслідування декларування недостовірної інформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 270 с.
313. Чернявський С. С. Особливості розслідування одержання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №. 1. С. 223–

229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_1_30 (дата звернення – 25.11.2023).

314. Чубарев В. Л. Тяжесть преступного деяния : монографія. Киев : Вища шк., 1992. 171 с.

315. Шульга А.М. Теоретичні аспекти встановлення форм та видів вини у кримінальних правопорушеннях проти земельних ресурсів України. *Вісник НГУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Випуск 1 (49). С. 203–207.

316. Щербіна А. В., Назимко Є. С., Захарченко А. М. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Київ : ВД «Дакор», 2022. 148 с.

317. Як отримати інформацію з державного реєстру речових прав на нерухоме майно? URL: <https://minjust.gov.ua/m/yak-otrimati-informatsiyu-z-derjavnogo-reestru-rechovih-prav-na-neruhome-mayno> (дата звернення – 25.11.2023).

318. Яциніна М.С. Зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за кримінальним кодексом України (ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК України). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2021. 252 с.

ДОДАТОК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ*Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:*

1. Агеєнко А. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 170–174. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.27>

2. Агеєнко А. В. Проблеми об'єктивної сторони декларування недостовірної інформації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Вип. 78: ч. 2. С. 140–144. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.22>

3. Агеєнко А. В. Об'єкт декларування недостовірної інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 465–468. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/112.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/112>

Наукові праці, які відображають апробацію матеріалів дисертації:

4. Агеєнко А. В. Щодо визначення родового об'єкту декларування недостовірної інформації. *Scientific forum: theory and practice of research: collection of scientific papers «SCIENTIA»*: Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference (Valencia, Kingdom of Spain, October 6, 2023). С. 18–19.

5. Агеєнко А. В. Особливості предмету декларування недостовірної інформації. *Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 13 жовтня 2023 р.). С. 101–102.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

6. Агеєнко А. Проблеми суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Věda a perspektivy* : мультидисциплінарний міжнародний журнал. 2023. № 9 (28). С. 182–189. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9\(28\)-182-189](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-9(28)-182-189)